

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. MUHAMMED'İN HAYATI İLE HZ. YUSUF'UN
HAYATININ DEĞERLER EĞİTİM AÇISINDAN KUR'AN
BAĞLAMINDA MUKAYESESİ

TÜLAY GÜNEŞ

DANIŞMAN
PROF. DR. Sadık KILIÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “**H.z. Muhammed’in Hayatı ile Hz. Yusuf’un Hayatının DeĐerler EĐitimi Açısından Kur’an Bağlamında DeĐerlendirilmesi**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atık yaparak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/01/2021

Tűlay GÜNEŐ

17531200006

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber ve Hız. Yusuf başta olmak üzere bütün peygamberler hayatları boyunca Allah'ın ipine sınımsıkı tutunup, Kur'an'ın her bir ayetini içselleştirip, ruhlarına dokumuşlardır. İnsan, bir et parçasından ibaret gibi görünse de asıl onu ayakta tutan ruhudur.

Davranış, duygunun dışı yansımasıdır. İnsan doğası gereği kendinde her türlü duyguyu barındırır. İyi insan olmanın derecesi duygunun kontrolünü bilinçaltından almakla doğru orantılıdır. İnsanların anlamaya, anlamak için de dinlemeye niyet etmeleri gerekir. Dinlemek içinse cesaret gerekir. İnsan öğrendiği gerçeklerin karşısında fedakârlık yapmaktan, bedel ödemekten korkar. Değerlerimiz yaşamımızda rehber konumundadırlar. Değer yargılarından ziyade peygamber ve Kur'an ışığında değer bilgisini kavramak ve hayatımızda yüceltmek bizi ileriye taşıyacak bir adımdır.

Bu kapsamda birinci bölümde değer kavramı ve değerler eğitimi hakkında bilgilendirmede yapıлып İslam dini ile ilişkisi değerlendirilmiş ikinci bölümde sosyo-kültürel bağlamda Mısır ve Mekke-Medine şehirleri hakkında kısaca bilgi verilip değerlerimiz ışığında Hız. Yusuf ve Hız. Muhammed'in hayat serüvenleri anlatılmış üçüncü bölümde ise Kur'an ve sünnet bağlamında iman, tevekkül, dua, sevgi, ahlak ve adalet değerlerimiz detaylandırılmıştır.

Çalışmamızda İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli ve Abdullah Yücel tarafından sadeleştirilmiş Elmalılı M. Hamdi Yazır'a ait Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin meal kısmından yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın başından itibaren yardımlarını esirgemeyen sabır ve titizlikle tezimi okuyup ikaz ve yönlendirmeleriyle tez sürecini aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Sadık KILIÇ' a, üzerimde emeği olan diğer tüm hocalarıma, desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme teşekkür ederim.

Tülay GÜNEŞ

Ordu 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. DEĞERLER EĞİTİMİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1. DEĞER KAVRAMI.....	3
1.2. DEĞERLER EĞİTİMİ NEDİR	4
1.3. DEĞERLER EĞİTİMİNİN ÖNEMİ.....	5
1.4. İSLAM DİNİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ İLE İLİŞKİSİ	6
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. BİR DEĞER OLARAK HZ. YUSUF VE HZ. MUHAMMED	10
2.1. MISIR'IN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI.....	10
2.2. DEĞERLER EĞİTİMİ İŞİĞİNDA HZ. YUSUF'UN HAYATI.....	13
2.3. MEKKE VE MEDİNE'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI.....	26
2.4. DEĞERLER EĞİTİMİ İŞİĞİNDA HZ. MUHAMMED'İN HAYATI	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	42
3. HZ. MUHAMMED VE HZ. YUSUF'UN YAŞAM SERÜVENLERİ İŞİĞİNDA BELLİ BAŞLI DEĞERLERİMİZ	42
3.1. İMAN.....	42
3.2. TEVEKKÜL	46
3.3. DUA.....	49
3.4. SEVGİ	61
3.5. AHLAK	65
3.6. ADALET	67
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ	75

ÖZET

HZ. MUHAMMED'İN HAYATI İLE HZ. YUSUF'UN HAYATININ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'AN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

GÜNEŞ, Tülay

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Aralık, 2020

İstirap ve sıkıntıların olduğu yerde ihtişamdan bahsedilebilir mi? İşte Hz. Muhammed ve Hz. Yusuf'un yaşam serüveni bize bu sorunun cevabını veriyor. Allah'a ve gücüne iman, devamında derin ve bir o kadar da özel olan hayal ve arzulara zafer kazandırmak ancak samimiyet ve bağlılıkla elde edilebilir. Kur'an bizi her yaşta olgunluğa ulaştıracak değerleri içerisinde barındıran bir cevherdir. Saklı olan bu cevherin önce farkına varıp ardından onu gün yüzüne çıkarmayı başarmak gerekir. Hayattaki en gerçek başarı ise insanın öğrendiğini eylemine aktarabilmesidir. Huzurunda saygıyla boyun büktüğün tek bir İlah, kalbine, zihnine ve sosyal hayatına yansıttığın bir ahlâk, yürekten hissedilen ve hissettirilen sevgi, yaşadığın ve yaşattığın adalet, uçan kuşlar gibi bir tevekkül, ruhunun derinliklerden hesapsızca kopup gelen bir dua her şeyi değiştirebilir.

Anahtar Kelimeler: İman, Dua, Tevekkül, Adalet, Ahlak, Sevgi.

ABSTRACT

THE COMPARISON OF THE LIFE OF THE PROPHET MUHAMMAD AND THE LIFE OF THE PROPHET YUSUF IN CONTEX OF QUR'AN, IN THE TERMS OF VALUES EDUCATION

GÜNEŞ, Tülay

Master Thesis, Basic Islam Sciences

December, 2020

Can glory be mentioned where there is suffering and adversity? Here is The Prophet Muhammad and the Prophet Yusuf's life adventure gives us the answer to this question. Faith in Allah and his power, victory over dreams and desires that are deep and so special in its continuation, can only be achieved with sincerity and devotion. The Qur'an is an ore that contains the values that will bring us to maturity at any age. It is necessary to first realize this hidden ore and then succeed in exposing it. The real achievement in life is that a person can transfer what he has learned to his action. A single God that you bow to with respect in your presence, a morality that you reflect in your heart, mind and social life, love that is felt and felt from the heart, justice that you live and live, trust like Flying Birds, a prayer that is unaccountably torn from the depths of your soul can change everything.

Keywords: Faith, Prayer, Trust, Justice, Morality, Love.

KISALTMALAR

- C.** : Cilt
- s.** : Sayfa
- H.z.** : Hazreti
- (a.s.)** : Aleyhisselam
- (r.a.)** : Radiyallahu Anh
- vd.** : Ve Diğerleri
- vb.** : Ve Benzeri
- (s.a.v.)** : Sallallahü Aleyhi ve Sellem
- M** : Miladi
- M.Ö.** : Milattan Önce
- (s.nşr.)** : Sadeleştirilmiş Neşir

GİRİŞ

Kâinat yaratıldığı andan itibaren her şey zıddı ile kaimdir. İyinin olduğu yerde kötü, artının olduğu yerde eksi, aydınlığın olduğu yerde karanlık vücut bulmuştur. Vazgeçilmez bu ikililer hayatımızın birer parçası durumundadırlar. İnsanoğlu, hayatına hayır yolunda yön verebilmesi için 1400 yıl önce indirilmiş Kur'an'ı yaşar hale gelmesi gerekir. İnsan çoğu kez yolunu şaşırır, karanlıklar içinde, dipsiz kuyularda kalır, dünyadaki hatta kâinattaki herkes ve her şey ona karşıymış gibi bir buhrana kapılır ve bu derin duygu boşluğunda kaybolup gider. İnsanın kendini tanıma yolculuğu meşakkatli bir yolculuktur. Çoğu kişi bu yolculuğa hiç çıkmıyor. Kimileri yolun başında konaklıyor, bazıları ağır ağır ilerliyor, kimileri de o meşakkatin kendinden zevk alarak kâmil insan olmaya doğru yol alıyor. Bütün kötülüklerin başı dünya sevgisine çıkmaktadır. Tahammülümüzün azalması, kin, öfke, nefret, kıskançlık ve haset gibi bütün kötü hasletlerin de çoğalması dünyanın faniliğini ne kadar çok unuttuğumuzun açık bir göstergesidir.

Hız. Muhammet ve Hız. Yusuf peygamberlerin hayatını incelediğimiz ve tefekkür ettiğimiz vakit görüyoruz ki yaşanan onca işkence, zulüm ve baskıya rağmen psikolojik olarak bir buhran veya bir depresyon yaşadıkları rivayet edilmemiştir. Hatta peygamberimizin yaşadığı çağa asr-ı saadet denmiştir. İslamiyet kaliteli ve sağlıklı insan yetiştirmeye hedeflidir. Zikrettiğimiz bu iki peygamber de İslam hamuruyla yoğrulmuş güzide insanlardır.

Yaşanılan zulüm karşısında biyolojik ve psikolojik olarak yıpranmaların söz konusu olduğu aşikâr bir gerçektir. Günümüz tıp dünyasında en çok ihtiyaç duyulan alan psikiyatridir. Nedeni ise Kur'an'ın artık yaşanır değil sadece okunur bir kitap haline gelmesidir. Gönderilen tüm peygamberlerin hayatlarını derinlemesine araştırıp öğrenmek bizim yaşam standardımızı iyileştirme, zirveye taşıma ve değerleri yaşama noktasında önem arz etmektedir. Genel olarak peygamberler yaşayan birer Kur'an oldukları için onları anlamanın yolu Kur'an'ı anlamaktan geçer. Peygamberler tek başına da olsa ümmet olma çabası içindeydiler, her daim çoğunluğa karşı bir mücadele sürdürdüler. Onların yolu bizim yolumuz olmalı, bunun için önce peygamberleri okumak ve anlamak, sonra da yaşamak gerekir.

Uyanık mümin aklını kullanabilen insandır. Rabbimiz, Yunus suresinde aklını kullanmayan gürhün üzerine pislik yağdıracağını söylemektedir. Akıl o kadar özelliklerle bezenmiştir ki, bilim insanlarını hayrete düşüren, aciz bırakan birçok durum hâlâ zuhur etmektedir. Muazzam bir donanımla yaratılmış olan insan, sahip olduğu donanımların farkında olmadan yaşamaktadır. Bu farkındalığı Hz Muhammed ve Hz. Yusuf'un kıssaları ile oluşturmaya çalışacağız. Kur'an'da zikredilen kıssalar değerlerimizin temelini oluşturan mihenk taşlarımızdır.

Çoğu insan bedeninin ve zihninin hakkına girmekten kendini alıkoyamamaktadır. Biliyoruz ki bedenimizde herhangi bir problem olduğu zaman ruhumuz, ruhumuzda herhangi bir problem olduğu zaman da bedenimiz hasar görmektedir. Dolayısıyla bizler farkında olmadan kendi bedenimizin ve ruhumuzun hakkına girmekteyiz. Kur'an'da, ahirette yaşanacak olan bir sahne şöyle anlatılmaktadır: "Nihayet oraya geldikleri zaman kulakları, gözleri ve derileri işledikleri şeye karşı onların aleyhine şahitlik edecektir". (Fussilet 41/20) Burada insanoğlunun bizzat kendi uzuvlarının hakkına girme mevzusu işlenmiş olup ahirette bu uzuvların kendi haklarını savunacağı bildirilmiştir.

Mükemmel bir fitrat ile yaratılmış olan insanoğlu birtakım değer yargıları ile zihin ve bedenlerine kültürel şok yaşatmaktadır. Günümüzde hâlâ kültür adı altında birçok ahlaki yargıların yaşandığı yerler mevcuttur. Değer bilgisi ile değer yargısı arasındaki farkı ayırt edemediğimiz müddetçe de kâmil insan mertebesine erişemeyeceğimiz aşikâr bir gerçektir. Biz bu çalışmamızda sağlıklı beyin ve bedene sahip iki özel peygamberi değerler bilgisi ışığında benzeterek karşılaştırmaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEĞERLER EĞİTİMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Değer Kavramı

Kişiliğimizi ve karakterimizi hiç şüphesiz değerlerimiz biçimlendirmektedir. Dışarıda yaptığımız her şey, içimizde yer alan değerlerimiz tarafından belirlenmektedir. İçimizdeki değerler ne denli açık, belirgin ve kesin olursa, dışarıda yapacağımız işler de o denli etkili ve başarılı olmaktadır.¹

İlk insan, yaratıldığı an itibari ile değerler vücut bulmaya başlamıştır. Haliyle beraberinde somut bazı tanımlar da yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir;

“Değer” sözcüğü genel anlamda, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin sahip olduğu kıymet, yüksek ve yararlı nitelik olarak tanımlanmaktadır.² Önemli aynı zamanda kıymetli kabul edilen her şey değer olarak nitelendirilebilir. Değerler, toplumu oluşturan bireyler, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtmektedir.³

İnsanın iç dünyasının parlaklığı değerlere verdiği ehemmiyetle doğru orantılıdır. Değerler, herkes için hayır ifade eden, insanlar arasında istenen, hayali kurulan toplum unsurlarıyla bire bir bağdaşan ölçütler bütünüdür.

Aynı zamanda değer kavramı felsefenin de ana konularından biri olmuştur. İlkçağ filozoflarında şu anda kullandığımız manada bir değer terimine rastlamasak bile, felsefi bir problem olarak değer probleminin ortaya çıkışının izlerini Sofistler ve Sokrat’a kadar geri götürmek mümkündür.⁴ Bu hususta bazı filozoflar değeri, ‘kırmızı’ veya ‘yeşile benzer, ‘renk’ gibi genel bir yüklem olarak düşündüler. Nasıl ki bir ‘renk’ tabiri, rengi olan bir şeyi değil de ‘kırmızı’ veya ‘yeşil’ gibi bir rengi ifade ediyorsa bir değer tabiri de değeri olan bir şeyi değil de ‘cesaret’ gibi muayyen bir değer türünü ifade etmektedir.

¹ Brian Tracy, *At Bu Golü*, (Çev.: Tuğrul Ökten), Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 47.

² Hamdi Kızılar ve İlyas Canikli, *Değerler Eğitimi*, Deneme Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9.

³ Sinan Zavalı, *Değerler Eğitimi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 39.

⁴ Zavalı, 2017, s. 84.

İnsanın hayatını, fiillerini, amaç ve ideallerini belirlemesi değerler ile mümkündür. Aynı zamanda değerler, herkes için iyi, herkes için arzulanan ve toplumlar arası geçerliliği olan ölçütlerdir.⁵ Bu tanımlar bağlamında anlıyoruz ki her insan içinde bulunduğu hal ne olursa olsun kendini hep ileriye daha iyiye taşımak zorundadır, ancak bu şekilde toplumlar iyileştirilebilir değerler zirvede yaşatılabilir.

1.2. Değerler Eğitimi Nedir

Değerler eğitimi sağlıklı düşünen, hisseden ve davranan bireylerin yetiştirilmesi için gerekli ve vazgeçilmez bir eğitimidir.⁶ İyi insanlar olabilme, çevreye güven vererek etkileyebilmede abartılı rollerden kaçınarak unutulmaz etkinliklerle, iz bırakan davranışlar ve kişilikler sergilemede değerler eğitiminin önemi çok büyüktür.⁷ Doğal olarak bu şekilde karakterli, ahlaklı, sağlıklı düşünen, değer veren, bunu her davranışıyla gösteren ve hissettiren bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir.

İçimizde taşıdığımız değerlere zıt bir şekilde yaşamamız, üzerimizde stres, negatiflik, kızgınlık ve hüsrana duyguları yaratabilir.⁸ Bundan dolayı mükemmel bir yaşam sürmek istiyorsak bizi besleyecek olan değerlerimizi açıkça belirlememiz ve her biri ile uyumlanmamız gerekmektedir. Gerçek değerlerimizle uyum içinde yaşamak bizi özgüvene, kendine saygı duymaya ve kişisel onura ulaştıran en mükemmel yoldur.⁹ Daha anne karnındayken değerlerin alt yapısı oluşmaktadır. Aynı zamanda gen yolu ile de doğuştan bazı değerlere ve karakteristik özelliklere sahip oluyoruz. Muhteşem bir donanımla dünyaya gelen insanoğlu atalarından aldığı olumlu veya olumsuz özellikler ile de şekillenmektedir. Bu sebepten ötürü ilk eğitim sağlıklı bir aile ortamında başlayan ve ölene dek devam eden bir süreçtir.

1.3. Değerler Eğitiminin Önemi

Değerlerimiz, bir ahlaki davranış, kalıcı bir adet oluncaya ve köklü bir ahlak kuralı haline gelinceye kadar istikrarlı bir şekilde tekrarlanmalıdır. Birey

⁵ Kızıllar ve Canikli, 2016, s. 10.

⁶ Kızıllar ve Canikli, 2016, s. 20.

⁷ Ahmet Çağlayan, *Ahlak Pusulası, Ahlak ve Değerler Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013, s. 43.

⁸ Tracy, 2004, s. 49.

⁹ Tracy, 2004, s. 50.

doğduğu günden itibaren etrafındaki kişiler tarafından asli değerlerimiz ile yoğrulmalıdır. Çocuklar neyin doğru veya neyin yanlış olduğunu bizim onlara verdiğimiz cevaplarla, sergilediğimiz davranışlarla anlayacaklardır. Değerlerimizin insanlar üzerinde derinleşmesini sağlayan en büyük etken ise sürekliliktir. Her defasında güzellik, iyilik, güler yüz ve samimiyet kötülüğü ve huzursuzluğu defedecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Öncelikle karşımızdaki kişiye değer kavramını öğretirken birbiri ile çelişen değerlendirmelerden uzak durmalıyız. Aynı zamanda değer bilgisi ile değer yargısı arasındaki nüansı da fark ettirmek gerekmektedir. Değer yargıları daha çok ezbere dayalı yaşam biçimleridir. Kültürel ve dinsel birtakım olgular değer yargılarındanndır. Örneğin bir büyüğün yanında herhangi bir kasıt amacı gütmeyen bacak bacak üstüne atmak iyi veya kötü olmakla ilintili bir davranış şekli değildir.

İnsanların, her gün birtakım değerlendirmelerde bulunması oldukça yanlış bir durum olmakla beraber tamamen ezbere dayalı yaşayış biçiminin de kabul edildiğinin göstergesidir. Çünkü zamanla bu değerlendirmeler günlük yaşantımızda kural haline gelecektir. Kişiyi değerlerin yargısından ziyade ahlak nedir, saygı nedir, vicdan nedir, minnet nedir gibi temel değerlerin bilgisini vermek gerekir. Eğer bir kişinin ileride öfkesine yenik düşüp eşini, çocuklarını öldürmesini ya da nefesine yenik düşüp gayri ahlaki davranışlar sergilemesini istemiyorsak küçük yaşta kendini tutma/sabır değerini öğretecek bazı küçük idmanlar yaptırmak gerekir. Buradan anlaşılacağı üzere önce bilgi sorununu çözmek gerekir.

Yarın için kaygılar ya da geçmişteki pişmanlıklar bugünü kurtaramaz. Bugünün güzelliklerini fark etmek için önce ruhun sonra yaşamın değerler sistemini oluşturmak gerekmektedir.¹⁰ Bir anne veya baba çocuğuna evvela yüce yaratıcısını tanıtmalıdır, o safiyâne duygularla bezenmiş çocuğumuzun başına en ufak dahi bir sıkıntı gelse bilmelidir ki Rabbi onun tek büyük yardımcısı ve güvenle sığınabileceği tek limanıdır. İslam, tüm varlıkların hayat damarlarında daha yaratılış başlangıcından itibaren var olmuştur. Bizler vicdanlı yaratıklarız bir insan ne kadar kötü olursa olsun mutlaka üzeri tozlarla kaplı merhamet parçacıklarına sahiptir. Geçmişte yaşadığımız sıkıntılar, derin ıstıraplar, yüreğimizi kabzederek çıkmazlar ve dahası, herkesin başına gelebilen

¹⁰ Çağlayan, 2013, s. 93.

musibetlerdendir. Eğer bu acılar içinde takılıp kalır gün yüzüne çıkmak için çaba sarf etmezsek durduğumuz yerde sayar ve Allah'ın bizi yaratma amacını bertaraf etmiş oluruz. Düşülen bu kara dipli kuyulardan ancak sahip olduğumuz değerler vesilesi ile kurtuluruz. Bu tartışma gerektirmeyen apaçık bir hakikattir. Çocuklara ve gençlere değerler eğitimi verilmeden önce sağlam bir altyapı oluşturulmalıdır. Eğer biyolojik veya psikolojik olarak bir sıkıntılarını var ise evvela bu problemler hafifletilmelidir. Ancak bu şekilde değerler etkin hale getirilebilir.

Atalarımız '*bir musibet bin nasihatten evladır*' buyurmuşlardır. Çok yaygın olan bu söz basitçe dilden dile günümüze kadar gelmiş bir cümle olarak görünse de içinde derin anlamlar barındırmaktadır. Çocuklarımıza başlarına gelen musibetler karşısında küsüp isyan etmeyi değil dua edip Rabbin huzurunda eğilmelerini öğretmek gerekir. Eğer bir kişi dua etme değerini öğrenip hayatına ilmek ilmek işlemeyi başarırsa asla can yakıcı üzüntülere maruz kalmaz. Peygamberimiz ve değerli arkadaşları onca problemlerle karşılaşmış sevdiklerinden ayrılıp yurtlarını terk etmek zorunda kalmış olmalarına rağmen yaşadıkları dönemi asr-ı saadet/mutluluk çağı olarak tanımlıyoruz, bilmeyen için garip, idrak edebilen için ise ümit verici bir tanımdır.

Özetle, ifade etmek gerekirse değerlerini idrak eden, her birini hayat felsefesi haline getirip ince ince yaşayan insanlar ruhlarını, enerjilerini, nefislerini, hayallerini, arzularını kurtaran birer varlık haline gelirler. Yemekten, konuşmaktan, yürümekten, hayır yolunda koşmaktan zevk alırlar yani yaşarlar. En güzeli de hiçbir güç onları yıkamaz.

1.4. İslam Dininin Değerler Eğitimi ile İlişkisi

Değer sahibi insan 'iyi' ye sahip olan insandır. Mesela çokça tövbe edip bağışlanma dileyen, hayrı uman ve bu yolda çalışan insan sahip olduğu 'merhamet' değeri ile ruhunu ve yüreğini olgunlaştırmış demektir. Nitekim Kur'an'da anlatıldığı üzere Hz. Âdem ve eşi Allah'ın kendilerini yasakladığı bir işi şeytanın vesvesesine uyarak işleyip ve günahkâr oldular. İşlenmiş bu günah neticesinde Hz. Âdem ve Hz. Havva hatalarını idrak edip derin bir üzüntü ile tövbe ettiler ve bu davranış karşısında Allah'ın bağışlanmasına mazhar oldular. Bakara suresi 2/30-39 da detaylıca anlatılan bu olay, Hz. Âdem ve eşinin Allah'ın kendilerine öğrettiği bağışlanma değerine sahip çıktıklarının bir göstergesidir.

Kur'an'ın bize öğrettiği tövbe tam bir bilinçaltı arındırma ve ruhu şifâlandırma tekniğidir.¹¹ Hz. Âdem ve Hz. Havva aslında tövbe ederek yaşadıkları bu durumu bilinçaltlarından tamamıyla silmiş oldular ve böylece fitratlarına uygun olarak temizlendiler. Burada dikkat edilmesi gereken başka bir husus da tövbenin, işlenen günahın hemen ardından yapılmış olmasıdır. Böylece bilinçaltları zift tutmadan temizlenmiş oldu. İblis ise kibri ve gururu iliklerine kadar işlemiş ve üstelik yaratıcısına “rabbim” diye seslenen bir varlıktır. Ego ve gurur tehlikeli iki davranış şeklidir. Günümüzde birçok kişilik bozukluklarından bahsedilmektedir. Bunlardan biri de narsisizmdir. Narsisizm kişinin kendisine duyduğu öz sevgi ve bu sevginin diğerleri tarafından bölünebileceğinden şüphe etme durumudur.¹² Bu kişilerde kıyas ve rekabet olmazsa olmazlar arasında yer aldığı için beraberinde ego ve gurur kişiliklerine de işler. Her daim etraflarındaki sağlıklı ruhları hasta etme meyli içindedirler. Hz. Âdem Rabbine boyun eğdi ve kurtuldu, iblis ise narsisizm kişiliğinden kendi iradesiyle vazgeçmek istemediği için cehennemliklerden oldu. Kur'an'da zikredilen bu ve buna benzer diğer kıssalar bizim yaşam rehberimiz haline gelirse işte o vakit bütün yaralarımızdan kurtuluruz. İnsanın en büyük dostu da en büyük düşmanı da kendisidir. Kişi önce kendi içini onarmalı, gerekirse sil baştan başlayıp hayatın pozitiflerini kendisine çekmelidir. Bu konu ile alakalı Yüce Rabbimiz Kitap'ında şöyle buyurmaktadır;

“... Bir kavim (toplum), kendinde olanı değiştirmeye kadar Allah, ona nimet olarak bağışladığını değiştirci değildir...” (Enfal 8/53). Yani “Bir topluluk davranışlarıyla verilen nimete layık olmadığını göstermedikçe, Allah, topluluktan lütuf ve nimetini esirgemez”.¹³ Adeta yüce Allah ‘sen değişmeden ben seni değiştirmem’ diye sesleniyor. Aynı zamanda bu ayet, bir açıdan yüce Allah'ın kullarla ilişkilerinde her zaman adil davrandığını vurgulamaktadır. İnsanoğlu kalbiyle neyi isterse karşılığını bulacaktır.¹⁴ Kader bize sadece yol ayrımlarını gösterir. Kişi hangi yolu seçeceğine vicdanı, yüreği, zihni ve akli ile karar vermektedir.

¹¹ Bülent Gardiyanoğlu, *Mucize Şifa*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019, s. 25.

¹² Christophe Andre ve Muzo, *Arızalı Tiplerle Mücadele Etme Rehberi*, (Çev.: İsmail Yerguz), Say Yayınları, Ankara, 2019, s. 52.

¹³ Ebu'l Al'â Mevdûdi, *Tefhimu'l Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, (Çev.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), Eko Yayınları, İstanbul, 1991, C. I, s. 32.

¹⁴ Seyyid Kutub, *Fi Zilâl-İl Kur'an*, (Çev.: Salih Uçan, Vahdetin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türklü, İbrahim Tüfekçi), Dünya Yayınları, İstanbul, 1991, C. V, s. 28.

Ayet-i Kerime'de geçen 'مُغَيِّرًا نِعْمَةً' (nimeti değiştirmez) kısmı kişi i dünyasını değiştirmedikçe nimetin de asla değişmeyeceğinin kanıtıdır. Ahlaki, sosyal, aile, ilmi, siyasi değerlerimize sahip çıkmalıyız. Toplumumuzun ahlakı bozulup tefrika ortaya çıkmazsa Allah topluma verdiği nimeti almaz. Bu hususa en güzel örnek zekt mevzusudur. Eğer toplumda fakirler gzetilmezse o toplumda bereket olmaz. Nihayetinde maddi ve manevi olarak mazlumun yanında olmamız bereketlenmemizdeki mihenk taşını oluşturduğu aşıkr bir gerçektir.

Konumuzla alakalı gönlümüze çarpan ayet-i kerimelerden bir diğeri de Rd suresi 11. ayettir, Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor;

"... Allah bir kavme verdiğini, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez. Allah bir kavme de (hak ettikleri bir) kötülük murâd etti mi, artık onun geri çevrilmesine de imkân yoktur...". (Rd 13/11)

Burada da topluluğu oluşturan fertlerin kendilerini değiştirmedikçe doğru yolu bulamayacakları ifade edilmiştir, bu ayetler sosyolojik kural cmleri olarak değerlendirilip üzerinde uzun uzadıya düşünülmesi gerekmektedir. Tabi burada şunun da altını çizerek belirtmek gerekir ki, insanların başına gelenler her zaman onların hak ettiği şeyler olmaz. Bundan dolayı biz neyin neden geldiğini belirleyen mercii durumunda değiliz. Bize düşen sadece birey olarak nelerle yükümlü tutulduğumuzu bilmek ve görevlerimizi yerine getirmektir. Bu hususla alakalı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır;

"... Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir şerdir. Allah bilir de siz bilmezsiniz".¹⁵(Bakara 2/216)

Başımıza gelen olaylar bazen şer gibi görünür hayır ile biter hayır gibi görünür şer ile biter. Burada önemli olan samimi niyetlerimiz ile görevimizi tam bir kararlılık içinde yerine getirmektir. Bu hususu ziyadesiyle tefekkür etmek bizi psikolojik birçok bataklıktan kurtaracaktır. Nice tertemiz yürekler 'kararsızlık' illetinden dolayı helak olmuştur. Başımıza gelen her bir musibet içinde hayır ve nimet aramak kadere imanın bir gereğidir.

Canlının insana dönüşümü kendine ve çevresine kattığı değerler ile mümkündür. İnsanı insandan farklı kılan da yine kendine yaşattığı değerlerdir.

¹⁵ Mevdudî, 1991, C. I, s. 35.

İnsanlığın geleceği toplumsal ve evrensel değerlerin birey ve toplumda yaşanır olmasından geçer. İnsan inşa etmenin yolu İslam'ın ihyası ile mümkündür. İnşa edilmeyen değerlerin varlığı soyuttan öteye geçmeyecektir. Beşer olarak yaratılan herkes, insan olmaya ancak kendine kattığı değerler ile yükselebilir.

Değerler eğitimi müfredatla değil, ailede görülüp; sokakta yaşanır olması ile başarıya ulaşır. Ezberlerin tekrarı ile hayat sadece tekerrür eder. Tekerrür ise ilerleme değil patinajdır. İslam'ın insan modeli durağan, mekanik, miskin olmaktan öte aktif, ilerlemeci, heyecan verici bir çizgidir. Çünkü İslam, İslam'ın yaşanmış halidir.

Değerlerin eğitimi dilin, gzn, yüzün ve zn aynı noktaya kilitlenmesi ve bireyi kişilik çatışmasına srklemeyen tutarlılık gerektirir. Değerleri, sayılabilir, hesaplanabilir ve harcanabilir olan kişi gündelikçi olmaktan öteye geçmeyen bir yaşam süreci içindedir. Değerler, yemek değil tattır, para değil huzurdur, mantık değil vicdandır, canlı değil insandır, göze zevk değil gnle ayardır, söylenen, cebe atılan, anlatılan, yazılan değil ortaya konulandır.

Değer kavramının tanım itibarı ile objektif, toplumsal yaşayış bakımından ise sübjektif olduğunu belirtmek gerekir. Her toplumun kendine has değerleri vardır. Bizim için asıl olan İslami perspektifte yaşatmaya çalıştığımız değerlerdir. Peygamberlerin ğretileri ile hemhal olmak bizi ileriye taşıyacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR DEĞER OLARAK HZ. YUSUF VE HZ. MUHAMMED

2.1. Mısır'ın Sosyo-Kültürel Yapısı

Mısır, eski medeniyetleri içinde barındıran bir ülkedir. Özellikle üç krallık dönemi Mısır için önem taşımaktadır. Kısaca bu dönemlerden şöyle bahsedebiliriz;

- *Eski Krallık*: Bu dönemde Mısır, Aşağı ve Yukarı Mısır halkları olmak üzere iki bölgeden oluşur. Eski Krallık, Mısır'ın iç refahının doruğa ulaştığı, Firavunların altın çağını yaşadığı bir dönem olmuştur. Halk ezilen, sömürülen, dikkate alınmayan bir grup olarak görülmüştür.
- *Orta Krallık*: 6. Hanedan devri sonunda Mısır'da iç karışıklıklar başlamış halk yönetime el koymak için ayaklanmıştır. Halk gizli surlara ulaşarak sarayları işgal etmeyi başarmış ve sonuç olarak roller değişmiştir. Zenginler fakir, fakirler de zengin olmuş, Firavun' un 'devlet benim' ilkesinden vazgeçilmiş dolayısıyla kast sistemi de ortadan kaldırılmıştır.
- *Yeni Krallık*: Mısır'ın klasik dönemi yeni krallık ile son bulur. Bu dönem uzun bir çöküş dönemini kapsamaktadır.

Hız. Yusuf zamanındaki Mısır ise daha önceki dönemlere uzanmaktadır. Bu dönemde Mısır, Firavunların yönetiminde değil, 'çoban kralları' yönetimindeydi. Halk çoban krallarını sevmedikleri için onlara 'Hyksos/Domuzlar' adını vermiştir.¹⁶ Hyksos'lar 2000 yıllarında Suriye-Filistin'den göç edip Mısır'a gelerek ülkeyi ele geçirmişlerdi.¹⁷ Ayrıca bu dönemdeki krallar 'firavun' ismi ile değil 'melik' hitabı ile zikrediliyorlardı. Nitekim Kuran-i Kerim'de Hız. Yusuf zamanındaki yönetici melik olarak zikredilirken Hız. Musa'nın muhatap olduğu kişi Firavun olarak anılmaktadır. Tarih boyunca Firavunlar zalim, diktatör ve kendilerini ilah olarak gören yöneticiler olarak anılmışlardır ve kendilerini Mısır'ın asıl sahipleri olarak görmüşlerdi.

¹⁶ Kutub, 1991, C. VI, s. 215.

¹⁷ Mevdudî, 1991, C. II, s. 438.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan en detaylı kıssa Yusuf kıssasıdır. Ayrıca Mısır'ın sosyo-kültürel yapısı hakkında da bize bilgiler vermektedir. Genel olarak Mısır'ın kültürel yapısını şöyle açıklayabiliriz; Mısırlılar dinlerine aşırı düşkün bir millettir. Dinin bir gereği olarak düşünmelerinden ötürü temizliğe aşırı bir düşkünlükleri vardır. Yeni yıkanmış temiz kıyafet giyinmeye özen gösterirler. Sünnet olmaları bile temizlikten kaynaklanmaktadır.¹⁸

Kurban birçok dinin ibadet ritüellerinde yer aldığı gibi Mısır toplumunda da icra edilmektedir. Hz. İbrahim'den günümüze kadar gelen ve özünde birçok şiar barındıran kültürel bir ibadettir. Temiz öküzler ve genç danalar Mısırlılar tarafından kurban edilirken inek ve domuz kurban edilmez, inekler kutsal hayvan domuzlar ise temiz olmayan hayvan olarak görülürdü.¹⁹

Ölü gömme adetleri Mısır'da ilginç bir boyutta gerçekleşmektedir. Günümüzde dahi Mısır anılınca ilk akla gelen ölülerin mumyalanma olayıdır. Çağlar boyu birçok kültürün ilgisini çekmiş olan mumyalar hakkında biraz bilgi verecek olursak şunları söylemek mümkündür; öncelikle bilinmesi gerekir ki bu mumyalama olayının sebebi ölüyü öbür dünyadaki yaşamına hazırlamaktır. Ayrıca mumyalama işlemi sadece insanlar için değil boğa, timsah, kedi gibi hayvanlar için de yapılmaktaydı.²⁰ Diğer birçok dinde olduğu gibi Mısır halkı da öldükten sonra dirilmeye inanan bir toplumdur. Dolayısıyla öldükten sonra hiç bozulmadan, çürüyüp kurtlanmadan öldükleri gibi dirilmek adına mumyalama işlemini gerçekleştiriyorlar. Kişinin maddi gücüne göre mumyalama işlemi de değişmektedir. Bu işleme o kadar önem vermişlerdir ki, hoş ve özel olan kadınlar, öldükten üç dört gün sonrasında mumyacıya teslim edilirler. Böylece mumyacının kadına kötü bir şey yapması önlenmiş olur.²¹

Ayrıca ölüyü öteki dünyadaki karanlık canavarlardan kurtarmak ve rahatlatmak için mezara birtakım muskalar konulur böylece kötü güç ölüye erişemez ve zarar veremez.²²

¹⁸ Hasan Ergin, *Mısırlıların Dini İnanç ve Adetleri (Milattan Önceki Devirler)*, Ankara, 2007, s. 119.

¹⁹ Ergin, 2007, s. 122.

²⁰ Ergin, 2007, s. 124.

²¹ Ergin, 2007, s. 125.

²² Ergin, 2007, s. 129.

Mısır mistik bir uygarlığa sahip olması hasebiyle temelinde sihir ve büyü gibi durumlarda sıkça görülmektedir. Mısır tarihini yakından incelediğimiz zaman gözümüze çarpan en belirgin kısım Mısır'ın mitolojik yapısıdır. Mısır medeniyetinde Sihir, büyü, kâhinlik, görünmeyen varlıklar ile iletişim gibi durumlar söz konusudur. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler bağlamında baktığımız zaman Mısır'ın en çok Hz. Musa ile zikredildiğini görüyoruz. Bilindiği üzere Hz. Musa-Firavun kıssaları sihir, büyü ve kâhinlik içermektedir. Bu şekilde insanların gözü boyanmak, ruhları yaralanmak istenmiştir. Keza Kur'an bağlamında incelendiğinde Hz. Yusuf'un hayatında da kâhinliğin boy gösterdiği görülmektedir. Bu mistik durum tanrı gibi özel bir yere sahiptir. Nitekim Firavun zamanında insanların gözleri ve zihinleri sihirlerle boyanmıştır. Böylece Firavun halk nezdinde daha özel ve seçkin bir konuma yükselmiştir. Aynı zamanda sihir, bazı hastalıkların şifasında da kullanılmıştır. Mısır tıbbında sihrin özellikle iç hastalıklarında önemli bir role sahip olduğu görülüyor. Örneğin bir inanışa göre erkek çocuğu doğurmuş bir kadının sütü üzerine okunan ve tılsımlı olduğu düşünülen birkaç cümlenin şifa etkisi oluşturduğu ve bu süt yanık yarasının üzerine sürüldüğünde ise iyileşmenin söz konusu olduğu söylenir²³ ve bunun sonucu olarak tanrı o kişiyi sağlığına kavuşturan olarak görülür dolayısıyla itaat daha da artar.

Günümüzde yaratılan her şeyin bir hikmetinin olduğunu bilim dünyası bize göstermektedir. Mesela konuşabilmek ve konuşulanı anlıyor olabilmek hem hikmetli hem de şifalı bir iştir. Saksıda yetiştirdiğimiz bir çiçek bile kendisiyle konuşulduğunda daha güzel ve daha kısa zamanda açarken kendisiyle ilgilenilmeyen yavru çiçek hayatının baharında solabiliyor. İçtiğimiz suya sure-i şeriflerden birtakım ayetler okunduğunda suyun enerjisi bir anda değişebiliyor, bazı enerjilerden ya da görünmeyen varlıklardan bir şekilde etkilenmiş insanlara yine suyun içerisine okunan ayetler şifa olabiliyor. Yüreği daralan insanlara okunan ayetler insanın can sıkıntısını giderebiliyor ya da namazın ikame edilmesiyle ruhlar şifa bulabiliyor.

Mısır'da tapınaklar ibadet yerleri olarak görülmekte ve derin bir özen gösterilmekteydi. Ayinler ve dini törenler buralarda yapılırdı. Bu süreçte, başrahip imam olma görevini üstlenen ve programı yöneten kişi olurdu. Genelde tören

²³ Ergin, 2007, s. 131-132.

sırasında güzel kokulu otlar yakılır ve rahibeler tarafından müzik çalınarak dans gösterileri yapılırdı.

Eminim Mısır denince akla ilk gelen kültürlerden biri piramitlerdir. Piramit etimolojik olarak ‘ateş’ anlamına gelmektedir aynı zamanda ‘muhteşem ışık’ anlamında mecazî kullanımı da vardır.²⁴ Piramitler firavun ve yakın akrabaları için özel olarak yaptırılmış anıt mezarlardır. Mısır’da altmıştan çok piramit bulunmaktadır. Piramitler sırlı yapılardır. Çağlar boyu insanlar tarafından ilgiyle araştırılmış lakin tam olarak nasıl yapıldığı konusunda henüz hemfikir olunamamıştır. Piramitler içlerinde birtakım enerjiler barındırmaktadır bunların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir;

- Piramitlerin içerisinde ultra sound, radar, sonar gibi cihazlar çalışmamaktadır.
- Kirletilmiş suyu, birkaç gün piramidin içine bırakırsanız suyu arıtılmış bulursunuz.
- Kesik, yanık ve sıyrık gibi yaralar büyükçe bir piramit içinde daha çabuk iyileşme eğilimi gösterir.
- Piramitlerin içleri yazın soğuk, kışın çok soğuk olur.²⁵

2.2. Değerler Eğitimi Işığında Hz. Yusuf’un Hayatı

Doğruluğundan hiçbir zaman şüphe duymadığımız kitabımız Kur’an-ı Kerim bizler için yol göstericidir. İçerisinde barındırdığı her şey bugünüme ve geleceğimize ışık tutmaktadır. Aynı zamanda evrensel olması hasebiyle de bizlere hiçbir psikoloğun veya yaşam koçlarının veremeyeceği mesajları, mutluluğu, enerjiiyi, ümidi, zorluklara göğüs germeyi, derin sabır göstergesinde bulunmayı öğretiyor. Kitabımızda yer alan küçücük bir harf bile boşu boşuna yer teşkil etmemektedir. Gönderilmiş olan her bir ayet derin manalar içermektedir. En göze çarpan bölümlerden biri de kitabımızda yer alan kıssalardır. Kıssalar, gerçekte yaşanmamış olaylar için kullanılan hikâye kavramıyla eş değer değildir. Anlatılan bütün kıssalar tamamıyla yaşanmış gerçek olaylardır. Etimolojik olarak baktığımızda ص-ص-ق (k.s.s.) kökünden gelen aynı zamanda da mastar olarak kullanılan bu kelimenin sözlük anlamlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

²⁴ Ergin, 2007, s. 131-145.

²⁵ Ergin, 2007, s. 150.

- İzini takip etmek
- Birine bir şeyi aktarmak, bildirmek, anlatmak
- Kesmek, makasla kesmek
- Bir şeyin veya bir konunun önemli kısmıdır.²⁶

Kur'an, kıssalar yoluyla geçmişte gerçekleşmiş olayları doğru bir biçimde bildirerek ders almaları için insanları o zamanda vuku bulan olayları düşündürmeyi amaçlar.²⁷ Tarihçiler, kıssalara kendi açılarından bakarken; edebiyatçılar edebi açıdan sosyolog ve pedagoglar da onlara kendi açılarından bakmaktadır.²⁸ Kıssaların; bir rivayete göre Kur'an'ın yarısını veya üçte birini, bir rivayete göre ise dörtte üçünü oluşturduğu bilinmektedir.²⁹ Verdiğimiz bu bilgiden de anlaşılacağına göre Yüce Rabbimizin kitabında kıssalara büyük bir ehemmiyet verdiğini net bir şekilde görmekteyiz. Bu bölümde ele alacağımız konu Hz. Yusuf'un kıssasıdır. Yusuf kıssası içinde birçok ilginç meseleleri barındırmaktadır. Bu kıssa; itikada, ibadete, ahlaka iktisada, edebiyata, sosyal hayata, insanlar arası ilişkilere, psikolojik insan tahlillerine ve daha başka nice konulara dair nice hakikatleri içermektedir.³⁰ Yusuf kıssası detaylı bir şekilde Yusuf suresinde anlatılmaktadır hatta diyebiliriz ki Kur'an' da anlatılan en detaylı ve en güzel kıssadır. Nitekim bu hususla ilgili ayeti kerime de şöyle buyurulmuştur;

“Sana bu Kur'an'ı vahy etmekle biz, sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Gerçek şu ki, daha önce senin bundan hiç haberin yoktu” (Yusuf 12/3).

Hz. Yusuf yaklaşık olarak M.Ö. 1906'da doğmuştu.³¹ Hz. Yusuf'un babası Hz. Yakup' dur. Hz. Yakup'un babası Hz. İshak, Hz. İshak'ın babası ise Hz. İbrahim'dir. Görüldüğü üzere peygamberlik bu silsilede babadan oğula geçmiştir. Yusuf suresi Mekke döneminde 'Hüzün Yılı' olarak nitelendirilen risaletin 10. yılında nazil olmuştu. Bilindiği gibi bu yıla hüzün yılı denmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in en çok değer verdiği iki kıymetli insan olan Hz. Hatice ve Ebu

²⁶ Şehmus Demir, *Mitoloji: Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013, s. 69.

²⁷ Yaşar Kurt, *Hz. Yusuf'un Tarihsel Hayatı*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005, s. 11.

²⁸ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Enes Yayınları, İstanbul, 2013, s. 7.

²⁹ Kurt, 2005, s. 9.

³⁰ Kurt, 2005, s. 89.

³¹ Kurt, 2005, s. 27.

Talib'in bu zamanda vefat etmiş olmalarıdır. Yüce Rabbimiz zor günlerden geçen peygamberimize teselli olması ve yüreğinin ferahlayıp sukûta ermesi için bu sure-i şerifi indirmiştir. Peygamberimiz de tıpkı Hz. Yusuf gibi sevdiklerini kaybetmiş ve yalnız kalmıştır. İndirilen bu ayetler, sevdiklerini kaybediş duygusunun yok olma değil de bir süreliğine uzak kalma olarak düşünmesi gerektiğini efendimize göstermektedir.

Yusuf suresinden yola çıkarak değerlerimiz ışığında bir insanın yaşam serüvenini anlatacağız. Daha küçücük yaşında uğradığı haksızlık, kin, öfke, zulüm ve özlem bir çocuk için oldukça ağır durumlardır. Yusuf suresinin mealini veya tefsirini her okuduğumuzda kendimizi Hz. Yakup'un yerine koymalıyız. Hz. Yakup çaresizlik içinde kalan bir babanın nasıl davranması gerektiğini gösteren en güzel örneklerden biridir. Zorluklar karşısında sonuna kadar dua ederek imkânsız gibi görünen yüreğimizin şifasını isteyeceğimiz zat sadece Allah'tır. Eğer bir başkasına el açar veya boyun eğsek bize kalan sadece derin bir hüsrân olacaktır.

Kıssa Hz. Yusuf'un gördüğü bir rüya ile başlamaktadır.

*“Hani bir vakitler Yusuf, babasına demişti ki: Babacığım, ben rüyada on bir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederken gördüm”*³² (Yusuf 12/4).

Yusuf kıssasının birkaç yerinde, görülen rüyalar anlatılmaktadır. Hakikaten mana âleminde çokta anlamlandıramadığımız rüyalar bizleri de meşgul etmektedir. Peygamberimizin bu hususta birtakım açıklamaları mevcuttur. Efendimiz insanların uykuda gördüklerini rüya ve hulm diye ikiye ayırmış ‘rüya Allah'tan, hulm ise şeytandandır demiştir’. Birçok yerde geçen genel kanıya göre ise rüyalar üç çeşittir;

- Sadık rüyalar, doğru rüyalar, bunlar Allah'tan bir müjdedir
- Şeytanın verdiği hüznün ve korkudan ibaret olan rüyalar
- Kişinin kendi vehimlerinden kaynaklanan rüyalar.³³

Şeytan ayaklarımızı kaydırmaya ahdetmiş bir varlık olması hasebiyle rüyalarımızda da bizlerle uğraşıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Bundan dolayıdır bazı geceler bizi derinden etkileyen, ıstırap çektiren, ağlatan, yüreğimizi

³² Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (s.nşr.: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Ezgi Matbaacılık, İstanbul, 2012, C. V, s. 89.

³³ Hidayet Aydar, “Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. IX, Sayı: 25, 2005, s. 90.

daraltan rüyalar görebiliriz. Böyle durumlarda tavsiye edilen rüyalarımızı hiç kimseye anlatmamak, unutup zihnimizden silmektir. Şeytani rüyalarda bu şekilde davranmanın yanında gördüğümüz güzel rüyalarda da aynı yolu izlemeliyiz. En güzel ve iyi niyetli hissediş kendimizin ya da bizi seven insanların yaptığı yorumlardır. Peygamberimizin: “*Rüya ilk yorumcuya göre gerçekleşir; öyleyse rast gele kimselere anlatmayın*” sözü de bunu teyit etmektedir.³⁴ Ebu Said el-Hudri’ den, Hz. Peygamber’i (sav) şöyle buyururken işittiği nakledilmiştir: “*Sizden biri hoşlandığı bir rüya görürse, (bilsin ki) bu, Allah’tandır. O kişi bu rüyadan dolayı Allah’a hamdetsin ve onu anlatsın. Bunun dışında hoşuna gitmeyen bir rüya görürse, bu da şeytandandır. Rüyanın kötü etkisinden Allah’a sığınsın ve ondan kimseye söz etmesin. Böyle yaparsa, o rüya kendisine zarar vermez*”.³⁵ Hadisi şeriflerden de anlaşılacağı üzere görülen veya hissedilen olumsuzluklar içeride, olumlu olanlar ise belirli çerçevede dışarıya yansıtılabilir. Aslında sadece rüyalarımızı değil hayatımızı, hayallerimizi, planlarımızı da herkese anlatmamalıyız. Çünkü insanların yapacağı her bir yorumu bilinçaltımız doğru kabul edip kaydetmektedir. Bu yüzden kişi kendi ile konuşurken dahi dikkatli olmalıdır. Ağzımızdan çıkan her bir sözün ok gibi dönüp bizi bulacağını hatırımızdan çıkarmamalıyız.

Hz. Yusuf’un rüyasından yola çıkacak olursak, görülen sadık rüyalar hemen o an gerçekleşebileceği gibi yıllar sonrasında da gerçekleşebilir. Nitekim Hz. Yusuf’un küçük yaşta gördüğü rüya seneler sonra gerçekleşiyor. Olayların yorumlanması hususunda derin bir yeteneğe sahip olan Yusuf peygamber halk arasında da “rüyaların prensi” olarak anılmıştır.³⁶

Hz. Yusuf rüyasını babası Hz. Yakup’a anlatıyor, babası ise gördüğü bu rüyayı kardeşlerine asla anlatmaması gerektiğini söylüyor. Bu durum yukarıda bahsi geçen konuya bir örnek teşkil etmektedir.

“(Babası) ‘Yavrucuğum!’ dedi, rüyayı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın açıkça düşmanıdır” (Yusuf 12/5).

³⁴ Kurt, 2005, s. 106.

³⁵ Mehmet Emin Özaşar vd., *Hadislerle İslam*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, C. I, s. 465.

³⁶ Aydar, 2005, s. 44.

Kıssamızda göze çarpan hususlardan biri de Hz. Yakup'un çocukları ile olan diyalogudur. Bu ayet hasebiyle Hz. Yakup'un kibar aynı zamanda düzgün cümle kuran bir peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklarını şeytanlık yapmakla suçlamak yerine şeytanın evladını kandırması durumunu dile getirerek onun apaçık bir düşman olduğu vurgusunu yapmaktadır. Babalar çocukları ile sonuna kadar ilgilenmeli, onlarla sürekli iletişim halinde olmalıdırlar. Aksi takdirde avuçlarımızın içinden kayıp giden tazecik beyinler körelip yok olmaya mahkûm oluyorlar. Çocuklarımızın en büyük dayanağı aileleri olmalıdır, sevgi ve merhameti yanlış yerlerde bulmamalıdır.

En nihayetinde aradan biraz zaman geçiyor ve şeytan Yusuf'un kardeşlerine kıskançlık ve kin tohumları atarak onları kandırmayı başarıyor. Yusuf'u bir kuyuya atıyorlar gömleğine de bir hayvanın kanını bulaştırıp ağlayarak babalarının yanına geliyorlar. (Yusuf 12/8-16) Yusuf kıssasının odak noktası gömlektir ve üç yerde geçmektedir;

- Ölüm emaresi olarak zikredilir
- İftiranın boy gösterdiği zamanda
- Hz. Yakup'un gözlerinin açılmasına vesile olduğu zaman

Kıssanın geneline bakıldığında Yusuf'un üç gömleği aslında üç ayrı başlığı temsil etmektedir. Birinci gömlek, imtihan (doğruluk) gömleği (kardeşlerinin Yusuf ile imtihanı), İkinci gömlek, ilahi aşk gömleği (Hz. Yusuf'un Züleyha ile olan imtihanı), Üçüncü gömlek ise özlem gömleği (Hz. Yusuf'un yıllar sonra biten hasreti)'dir.

Kardeşler babalarının yanına geldiklerinde yine Hz. Yakup'un o müthiş üslubu ile karşı karşıya kalıyoruz;

“Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdir. Babaları ki: Hayır, nefisleriniz aldatış da size bir iş yaptırmış. Artık bana güzel bir sabır gerekiyor. Bu anlattıklarınıza karşılık yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır” (Yusuf, 12/18)

Hz. Yakup çocuklarını suçlayıp onlara bir fenalıkta bulunmuyor. O bir peygamber, bütün peygamberler birer tevekkül timsalidirler. Kendisine gelen bu haber ile birlikte hüznün serüveninin başladığını anlayan Hz. Yakup 'fe sabrun cemil' (artık bana güzel bir sabır düşer) ile yüreğini, şeytandan gelecek

vesveselere karşı korumuştur. Aynı zamanda Hz. Yusuf için de hükümdarlığa uzanan bir yolculuk başlamıştır. Kuyuda bekleyen uslu bir çocuk, çok ilginçtir ki kervancılar Hz. Yusuf'u kuyudan çıkardıkları zaman o küçük çocuk akli melekeleri de yerinde olmasına rağmen beni babama götürün diye ağlayıp sızlanmamış, abilerini şikâyet etmemiştir. Kuyuda Hz. Yusuf'u bulan kervancılar adeta bayram etmişlerdir. (Yusuf 12/19)

O zamanlarda Mısır, köle sisteminin yürütüldüğü bir yerdi, Hz. Yusuf'ta çok güzel, berrak, temiz yüzlü bir çocuk olduğu için mısır pazarında onu yüksek bir meblağa satmayı düşünmüşlerdi. Lakin Vezirin eşinin Yusuf'u pazarda görmesiyle birlikte bu hayalleri boşa çıkmış oldu. Vezirin eşi yani bozuk Tevrat'a göre Züleyha, Yusuf'u çok az bir ücret karşılığında satın alıp evine götürdü. Aradan yıllar geçti ve küçükken de çok güzel olan Yusuf artık genç, yakışıklı ve ahlaklı bir delikanlı olmuş ve Züleyha'nın daha da çok dikkatini çekmeye başlamıştı. Bir gün evde kimse yokken Züleyha Yusuf'tan murâd almak istedi. (Yusuf 12/23-24)

Bir kadın bir adamdan sadece genç ve yakışıklı olduğu için değil aynı zamanda iyi bir ahlak sahibi olduğu için de etkilenir ve tıpkı Züleyha'nın yaptığı gibi onunla birlikte olmak için adımlar atar. Sonuç olarak Hz. Yusuf, Züleyha'nın ilk defa gördüğü biri değildi. Nerdeyse diyebiliriz ki Züleyha'nın elinde büyüyen bir gençti. Dolayısıyla Yusuf'un yakışıklılığı ile birlikte ondaki yüce ahlak ve iffette Züleyha'yı cezbetmiştir. Nitekim Züleyha'nın murâd almak istediği olayın anlatıldığı ayetin hemen öncesinde Yusuf'un bu durumu zikredilmektedir.

“O, tam erginlik çağına gelince, kendisine ilim ve hüküm verdik. İşte biz, güzel iş yapanları böyle mükâfatlandırırız” (Yusuf 12/22)

Ayet-i Kerime'den de anlaşılacağı üzere Yusuf sıradan bir genç değildi. Vakarlı duruşu, konuşması, üslubu, yüzünün tazeliği ve içinin güzelliği ile tam bir peygamber ahlakına sahipti.

Asıl olay Yusuf'un Züleyha'yı reddetmesi ile başlıyor. Bütün erkeklere örnek ve hayatlarına rehber olacak davranış şekli Kur'an'da şöyle geçmektedir.

“İkisi de kapıda koştular. Hanım, onun gömleğini arkadan yırttı. Ve kapının yanında hanımın efendisiyle karşı karşıya geldiler. Hanım hemen dedi ki:

‘Senin eşine fenalık yapmak isteyeninin cezası, zindana atılmaktan veya acı bir azaba uğratılmaktan başka ne olabilir?’ (Yusuf 12/25)

Değerler eğitimi açısından bakacak olursak bu ayette iki temel husus gözümüze çarpmaktadır. Bunlardan ilki gömleğin arkadan yırtılması mevzudur. Eğer Allah’ın hoşlanmadığı ve de haram kıldığı böyle bir durum ile karşılaşılırsa kişiyi gömleğin önden değil ancak arkadan yırtılması temize çıkaracaktır. ‘Kadın’ algısı yöreden yöreye değişse de genel olarak bakıldığında aldatma, ihanet, küçük görme, aşağılık hissi, değersizlik duygusu vb. durumlar her yerde ve her yaşta karşımıza çıkmaktadır. Gömleğin önden yırtılması mevzularında uyarılar hep kadın cinsine yapılır, dikkat etmesi gereken, sonuçlarına katlanması gereken hatta ölümle sonuçlanan mevzularda başrol hep kadına verilmiştir. İşte sahip olunan bu algının ne kadar yanlış olduğunu ayeti kerime bize gösteriyor. Ortada haram bir eylem varsa sadece kadınlar hatalı olarak görülemez! Kitabımızdaki bu öğütlerden de anlaşılacağı üzere kadın erkek arasında bir ayrımın söz konusu olmadığı gibi yer yer kadına verilmesi gereken değerler zikredilmiştir. 1400 yıl öncesinde öğretilen bu enfes algı maalesef şimdilerde yerini cahiliye devri adetlerine bırakmıştır.

İkinci temel husus ise, Züleyha’nın ‘zekice nasıl iftira atılır’ ı bizlere göstermesidir. Normal şartlarda korku, tedirginlik, utanç insan yüzünde çok rahat okunur ve bu kişiler çoğu zaman kendilerini ele verirler. Lakin Züleyha’da tam tersi olduğu görülmektedir. Zerre kadar tedirginlik hissetmeden suçu karşı tarafa atıp zeytinyağı misali su üzerine çıkıyor olması onun ahlaki değerlere ne kadar sahip olduğunun bir göstergesidir.

Bu ortamda aileden biri bulunmaktaydı. Bu kişinin Yusuf ve Züleyha manzarası karşısındaki yorumu değerler eğitimi açısından değerlendirildiğinde bizlere örnek teşkil etmektedir. Ayeti kerime şöyledir;

“...Hanımın akrabasından biri de şöyle şahitlik etti: Eğer gömleği önden yırtılmış ise hanım doğru söylemiştir, o zaman bu, yalancılardandır”.

“Yok eğer gömleği arkadan yırtılmış ise hanım yalan söylemiştir, o zaman bu doğru söyleyenlerdendir...” (Yusuf 12/26-29)

Bu kişi Yusuf’un haklı olduğunu anladığı halde dikkat çekmemek ve Züleyha’nın yanındaymış gibi görünmek için önce gömleğin önden yırtılışının

sonucunu sonra da arkadan yırtılışının sonucunu beyan ediyor. Kur'an-ı Kerim'de gereksiz detayların asla bulunmayacağından emin olduğumuza göre burada bize öğretilmek istenen bir taktik vardır. Aile fertlerini bir arada tutmak oldukça zordur, bazen haksız olduğunu bildiğimiz halde sırf akraba diye gerçek haklının yanında duramayabiliriz. Böyle durumlarda dikkat çekmeden olayların yorumlanmasını sağlayacak yöntemlerden biri de bu ayette bize gösterilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetleri yorumlarken tam manasıyla anlayabilmek için ya fiilen ya da düşünerek mutlaka olayı yaşamamız lazım. İyi ya da kötü hiç fark etmez kahramanların yerine kendimizi koymamız gerekir. Kur'an evrensel bir kitaptır ve hiç azımsanmayacak kısmı kıssalardan oluşur. Geçmişte yaşanmış bu olayların bizlerinde başına gelme olasılığı çok yüksektir. Bundan dolayı geçmişten ders alıp mutlaka hayatımıza yön vermeliyiz. Aksi takdirde sağlıklı ruhlar topluluğundan başka bir görünüm sergileyemeyiz.

Azizin eşi olan Züleyha'nın son geldiği durum, oranın ileri gelenlerine tam bir dedikodu malzemesi çıkarmıştır. Aziz bürokratik bir kişidir, haliyle aile hayatındaki çalkantılar Mısır'ın sosyete kadınları arasında da duyulmuş ve dedikodular başlamıştır. Bunu duyan Züleyha dedikodu yapan bu kadınları evine davet ederek Yusuf konusunda ne kadar haklı olduğunu onlara göstermek istemiştir. Olay Kur'an'da şöyle geçmektedir;

“Şehirde bazı kadınlar da ‘Azizin karısı, delikanlısından murad almaya kalkmış, sevgi yüreğini yakıp kavuruyormuş, görüyoruz ki, kadın çıldırmış besbelli’ dediler” (Yusuf 12/30)

Burada geçen شَغَفَهَا حُبًّا kısmı derin anlamlar içermektedir. شَغَفَ kelimesi kara sevda, tutku, gönlünü çelmek, aşık olmak anlamlarına gelmektedir. حُبًّا kelimesiyle bir arada kullanıldığında ise delicesine sevmek, çok sevmek, tutulmak anlamlarına gelmektedir. İnsan nefsi helal olanı arzuladığı gibi haram olanı da arzular. Şeytanın nefsimizi abluka altına almasına izin vermemeliyiz, yoksa sonuçlarına katlanmak zor olabilir. Züleyha da nefesine yenik düşüp şeytanın safında bulunanlar arasında yer aldı. Bağışlanma dileyeceğine haklılığının onaylanması için kadınları bir araya getirerek daha da ileri gitmiştir. Gerek Kur'an ayetleri gerek hadisler veya rivayetler yoluyla olsun Hz. Yusuf'un ne kadar yakışıklı biri olduğunu bilinmektedir. Kadınlar Hz. Yusuf'u görünce ellerini

kestiler. Onu bir insan olarak bile görmeyip şaşkınlıklarını “*Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, olsa olsa yüce bir melektir*” (Yusuf 12/31) şeklinde dile getirmekten de imtina etmediler. Doğrusu bu ayetleri okuyup Hz. Yusuf’u merak etmeyen yoktur. Beğenilmek kadın erkek fark etmez herkesin hoşuna gider aynı zamanda yürek okşayan hislerdendir. Bu duyguları besleyerek vesvese vermek ise şeytanın işidir. Lakin Hz. Yusuf Rabbinden Burhan’ını almış bir peygamberdir, bu övgülerden etkilenmek yerine o müthiş duasını yapıyor;

“Yusuf dedi ki: Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettikleri şeyden daha sevimlidir. Eğer sen, bu kadınların tuzaklarını benden uzak tutmazsan, ben onların tuzağına düşerim ve cahillik edenlerden olurum” (Yusuf 12/33)

Dinimiz duaya ziyadesiyle önem vermiştir. Doğru cümlelerle ve sağlıklı bir ruh ile yaptığımız her duanın mutlak bir karşılığı vardır. Rabbimizde yüce kitabında duanın yapılışını ve istenmesi gereken tek varlığın kendisi olduğunu zikrediyor. Hayatımızdaki en keskin makas değişikliklerinin ardında yürekte kopup gelen dualarımızın izlerinin olduğuna çoğu kere şahit olmaktadır.³⁷

Hayatımızdaki dönüm noktaları önemlidir, böyle zamanlarda dua ile hareket eden kimseye zarar isabet etmez, bazen başımıza gelenler zarar ziyan gibi görülebilir lakin bizim için şifa olduğunu yıllar sonra da olsa anlıyoruz. Hz. Yusuf için kadınlara kendisini göstermesi büyük hayâsızlıktır. Onun yerine zindanlarda kalması efdâldir. Dua için günün bazı vakitleri önemlidir. Muhtemeldir ki Yusuf’un yaptığı bu dua, dua saatine denk geliyor ve Rabbi duasını kabul ediyor ve böylece bir süre zindanda kalıyor. (Yusuf 12/34)

Peygamberlerin kendilerine has özellikleri vardır. Mesela Hz. Musa çok güçlü, kuvvetli biri idi. Hz. Nuh’un marangozluk yeteneği vardı. Hz. Süleyman’ın ise müthiş yöneticilik kabiliyeti ön plandaydı. Hz. Yusuf’a gelince ona da olayları yorumlayabilme gücü verilmişti. Yorumlama kabiliyetini hem yaşanan olaylar karşısında hem de rüyaları tabir etmede kullanıyordu. Züleyha’nın teklifine boyun eğmediği için zindana atılan Yusuf’un burada iki arkadaşı oldu. Bir gece rüya gören bu iki arkadaş Yusuf’a gelip gördüklerini tabir ettirmek istediler. Gördükleri rüyalar Kur’an’da şöyle anlatılmaktadır;

³⁷ Muhammed Bozdağ, *Zihinsel Şifa*, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2015, s. 310.

“Zindana onunla birlikte iki delikanlı daha girdi. Birisi dedi ki: ‘Rüyada kendimi şarap sıkarken gördüm’. Öteki de dedi ki: Ben de başımın üstünde ekme taşıdığımı, kuşların da ondan yediğini gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz” (Yusuf 12/36)

Hz. Yusuf rüyaları yorumlamadan önce peygamberlik görevini yerine getirmek amacıyla o iki arkadaşına tebliğde bulundu. Allah’ın teklifine davette bulunduktan sonra rüyalarını isabetli bir şekilde yorumladı. Görülen rüyaların tabirleri de ayeti kerimelerde geçmektedir;

“Ey benim zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine yine şarap sunacak. Diğeri de asılacak, kuşlar başından yiyecekler. İşte öğrenmek istediğiniz iş böylece halloldu” (Yusuf 12/41)

Rüyaların tabiri aynıyla gerçekleşti. Yusuf, kurtulacağına inandığı arkadaşına ‘efendinin yanında beni an’ diye seslendi. Ancak şeytan ona Yusuf’un bu isteğini unutturdu ve bundan dolayı bir müddet daha zindanda kaldı. (Yusuf 12/42)

Bazı zamanlar unutmak bir nimettir. Eğer insan unutabilen bir varlık olmasaydı herhalde çatlardı. Geçmişteki acılarımızın, hüznlerimizin, gördüğümüz ihanetlerin zamanla unutuluyor olması hayatımızı kaliteli yaşayabilmemiz adına birer nimettir. Lakin bazen unutmamamız gereken birtakım şeyleri istemsizce unutabiliyoruz. İşte bu kısımda şeytanın da rolünün olabileceğini ayeti kerime bizlere göstermektedir. Yusuf’un "Beni efendinin yanında an" cümlesini kurup, bir kuldandan medet umması onun bir müddet daha zindanda kalmasına sebep olmuştur. Eğer Allah’a yönelip oradan kurtulmayı isteseydi, o zaman Yusuf daha önce kurtulmuş olacaktı³⁸ şeklinde yorumlayan İslam âlimlerine de rastlamaktayız. Kral elem verici o rüyaları görene dek Yusuf zindanda kaldı.

“Bir gün melik (hükümdar) dedi ki: "Ben rüyamda yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Siz rüya tabir edebiliyorsanız benim bu rüyamın tabirini bana bildirin.

“Dediler ki: Rüya dediğin şey karmakarışık hayallerdir. Biz ise böyle karışık hayallerin yorumunu bilemeyiz” (Yusuf 12/43-44)

³⁸ Yazır, 2012, C. V, s. 95.

Hz. Yusuf peygamber olması hasebiyle diğer tüm peygamberlerin taşıdığı özellikleri o da taşımaktadır. Yusuf'un alınına yazılmış olan liderlik geçte olsa nasip olacaktır. Kralın gördüğü rüya Allah'ın yarattığı bir sebeptir. Kralın üst üste gördüğü bu can sıkıcı rüya etrafındakiler tarafından da yorumlanamayınca durum daha da can sıkıcı hale geldi ve bu esnada zindandan kurtulmuş olan kişinin aklına Yusuf düştü ve hemen gidip rüyayı Yusuf'a tabir ettirdi. Kral Yusuf'un rüyayı net bir şekilde yorumladığını öğrenince onun zindandan çıkartılıp yanına getirilmesini istedi. İşte tam bu noktada hepimizin empati kurup, 'biz olsak ne yapardık' sorusuna cevap vermesi gerekmektedir.

Gençliğinin en güzel yılları bir hiç uğruna demir parmaklıklar ardında geçen, yıllarca hapiste kalmasına rağmen bir gün artık serbestsin nidasıyla karşılaşan Hz. Yusuf, beklenenin aksine 'Ellerini kesen kadınların maksatları ne idi'(Yusuf 12/50) sorusunu sorarak tepkisini dile getirmektedir. İşte bu hakiki ve karakterli bir duruşa timsal olacak davranıştır. Hz. Yusuf bize kul hakkı yemenin ve de yedirmenin İslami tohumlar barındırmadığını ve eğer bir gün hakkınız başkaları tarafından alınmaya çalışılırsa o hakkı geri almadıkça asla hedefe adım atılmaması gerektiğini vakarlı duruşu ile öğretmektedir.

Yusuf aklandı ve hazinelerin başına getirtildi. Yedi yılın ardından vuku bulan kıtlık ülkenin her yerinde olduğu gibi Kenan bölgesinde de hissedilmeye başlanmıştır. Bu hadise Yusuf ile ailesinin kavuşmasının temel taşı oluşturmuştur. (Yusuf 12/58-62)

Hz. Yusuf gerçekten zeki, uyanık ve asla pes etmeyen bir yöneticiydi. Yusuf'un kardeşleri biraz erzak almak için Mısır'a geldiklerinde Yusuf onları tanıdı, anne babasını ve kardeşi Bünyamin'i de görüp onları Mısır'a getirme amacı ile kardeşlerine sermayelerini geri vererek onların takdirini kazanmıştı. Kardeşler Kenan'a döndükleri vakit sermayelerini çuvallarında gördüklerinde çok sevindiler. Tekrar Mısır'a Bünyamin'i de alıp gitmek istediler. Hz. Yakup başta göndermek istemese de sonunda onu ikna etmeyi başardılar ve yola girdiler. Hz. Yakup oğullarına şehre farklı kapılardan girmelerini önerdi ve ardından hepimize örnek olacak olan şu cümleyi kurdu; "... Gerçi ben ne yapsam, Allah'ın takdirini sizden engelleyemem. Hüküm yalnızca Allah'ındır. Onun için bütün tevekkül edenler O'na tevekkül etmelidirler" (Yusuf 12/67)

Hz. Yakup bir evlat, bir baba, bir peygamber ve bu ayeti kerimeden de anlayacağımız üzere sapasağlam bir Müslüman idi. Hz. Yakup'un da dediği gibi biz ne yaparsak yapalım Allah'ın takdirinin ötesine geçemeyiz. Hakiki tevekküle sahip Müslümanlar hakiki bir sabır sergiledikleri vakit filmin sonunda hep mutlu olacaktırlar. Ayetler evrenseldir dün Hz. Yakup'un sergilediği bu duruşu bugün biz yaşarsak sonumuz tahmin edemeyeceğimiz nimetlerle bezenmiş olacaktır.

Yusuf Bünyamin'i görünce sanki dünyalar onun oldu, kendini kardeşine tanıttı ve ebediyen yanında kalması için bir plan yaptı. Mısır hukukuna göre hırsızlık yapan kişi köle olarak alınırdı. Yusuf küçükken halasının yanında kaldığı zamanlarda halası Yusuf'u çok sevdiği için Hz. Yakup onu elinden almasını diye atasından miras kalan kuşağı Yusuf'un beline bağlamış ve böylece Yusuf bir müddet daha halasıyla birlikte kalmıştır. Geçmişte yaşadığı bu taktiği kardeşi için tekrar uygulamak isteyen Yusuf kardeşinin çuvalına Kralın altın su kabını koydu. Hırsızlıkla suçlanan Bünyamin böylece köle olarak Yusuf'un yanında kaldı. Artık babalarının yanına dönmeye yüzleri olamayan kardeşlerini bu olay derinden üzdü. Kardeşler babalarının yanına gidip her şeyi anlattıkları vakit Yakup onlara şöyle dedi;

"...Hayır, sizi nefisleriniz aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzel güzel sabretmek düşüyor. Belki Allah hepsini birden bana geri getirir. Çünkü O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Yusuf 12/83)

Peygamber olması hasebiyle de Hz. Yakup, Yusuf'un ölmediğini biliyordu. Tam bir teslimiyet içinde hep onu bekledi.

"Dediler ki: Hâlâ Yusuf'u sayıklayıp duruyorsun. Allah'a yemin ederiz ki, sonunda eriyip gideceksin, tükenip helak olacaksın. Hayret doğrusu!"

"Dedi ki: Ben hüznümü, kederimi ancak Allah'a şikayet ederim ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim" (Yusuf 12/85-86)

Vücudumuzun en hassas organlarından biri gözlerimizdir. Kaslardan oluşması hasebiyle de kas iyileşmeleri veya bozulmaları gözlerden başlar. Çoğu psikoloğa ve göz hastalıkları uzmanlarına göre sevinç gözyaşları kişiye şifa, üzüntü ve keder gözyaşları ise kişiye zarar olarak tesir etmektedir. Yakup peygamberin gözleri üzüntü yaşını çok fazla akıtmasından dolayı zedelenmiş ve zaman içinde neredeyse hiç görmeyecek hale gelmişti. Hz. Yakup sağlam

karaktere sahip bir peygamberdi. İsyân onun lügatında yer alan bir kelime değildi. Lakin her anne baba gibi o da üzülmüş ve hüznünü her daim Allah ile paylaşmıştı. Derin üzüntü ve keder mutlaka beraberinde gözyaşını da getirir. Sessizce düşünüp zihninde kurgulayıp anlatamadığın ne varsa gözü hastalığa boğan gözyaşı olarak dökülür. İnsanlara anlatılsa bile yardımları olamaz bizlere en sağlam çıkış yolunu ancak Allah gösterir. Teslimiyetin timsali olan Hz. Yakup bize sarılacak en sağlam kulpun Yüce Allah olduğunu davranışlarıyla gösteriyor. Hz. Yakup'un başına gelen bugün bizim başımıza da gelmektedir. Depresyona girip kendini öldüren nice gençlerimiz var. Birçok yetenek, meziyet, yaşam enerjisi, hayal hepsi bir hiç uğruna tamamlanamadan sönüyor. İslâm'da ve teslimiyette hayat var, yardım var, kurtuluş var. Hz. Yakup'un bu vakarlı duruşu bunların bir ispatıdır çünkü sonunda en güzeliyle yavrusuna kavuşuyor. Bizler de depresyon ilaçlarına sarılıp karamsarlığa düşeceğimize Allah'ın kulpuna sarılıp kurtuluşa ermeliyiz. 'Seni ücret almadan dinleyen sonsuz güç ve kudret sahibi tek Rabbin var özellikle çocuklarımızın ve gençlerimizin yüreklerine bu cümlenin hakikatini ilmek ilmek işlemeliyiz ki ecelleri ile Hakka kavuşsunlar.

Hz. Yakup, Bünyamin'i alıp geri getirmeleri için kardeşleri tekrar geri gönderdi. Bunun üzerine artık her şey gün yüzüne çıktı ve derin pişmanlık kardeşlerin yüreğini kapladı. (Yusuf 12/91)

Hz. Yusuf babasının gözlerindeki hüznün perdesi açılsın, eski sağlığına kavuşabilsin diye özlem/hasret gömleğini kardeşlerine verdi. Kenan bölgesiyle Mısır arasında çok fazla mesafe olmasına rağmen Hz. Yakup oğlunun kokusunu almaya başlamış ve etrafındakilere şöyle demiştir;

"... Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum" (Yusuf 12/94)

Ne kadar yüce bir Rabbin huzurunda eğildiğimizin farkına varmalıyız. İnsan insana şifa olmalı, mutluluk getirmeli tabiri caiz ise gözlerdeki hüznün perdesini kaldırmalıdır. Yüce Allah insanoğluna bu mucizeyi bahşetti, bize verilen bu nimeti rızka dönüştürmeliyiz aksi takdirde şeytani dürtülerimiz ile hareket edip birçok kişinin hayatını karartabiliriz.

En nihayetinde bütün aile Mısır'a Yusuf'un yanına geliyor ve Yusuf'un yıllar öncesinde gördüğü rüya gerçekleşiyor.

“Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yusuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yusuf dedi ki: "İşte bu durum, o rüyamın çıkmasıdır...” (Yusuf 12/100)

Kur’an’da isimlerden ziyade sıfatlar, detaylardan ziyade gerekli olan olaylar zikredilmektedir. Bizim için neresi lazımsa o kısım peygamberlere indirilmiştir. Belagat yönü kuvvetli olmasına rağmen okuyan herkesin de rahatça anlayabileceği tarzda üslubu olan Kur’an’ın, Yusuf suresinde en ufak ayrıntılara dahi yer vermesinin sebebi konunun ehemmiyetindedir. Günümüzde Hz. Yusuf ile Züleyha adına yazılmış birçok eser bulunmaktadır. Üstelik bizlere bir aşk hikayesi olarak aksettirilmeye çalışılan bu eserler gerek sure mealinden gerekse sure tefsirlerinden anlaşılacağı üzere tamamıyla asılsız düşünceler bütününden ibarettir. Ortada bir aşk hikâyesi olmadığı gibi aksine, bir adam iffetini nasıl korur, nefsinin nasıl avuçlarının içinde tutup dürtülerine yenik düşmez mevzusunu hakikatiyle bize öğretmektedir.

2.3. Mekke ve Medine’nin Sosyo-Kültürel Yapısı

Mekke Hicaz’ın dini ve ticari merkezidir.³⁹ Dini merkez sayılmasının sebebi Kabe’nin orada bulunmasıdır. Hicaz’ın ikinci önemli merkezi ise Yesrip (Medine)’dir.⁴⁰

Peygamberimizin doğup büyüdüğü iyi kötü tüm anılarını biriktirdiği gerek sevinç gözyaşı gerekse üzüntü gözyaşını döktüğü ve nihayetinde son nefesini verip sevgiliye kavuştuğu yer hicaz bölgesinde yer alan Mekke ve Medine’dir. Bu iki şehrin peygamberimiz zamanındaki sosyo-kültürel yapısı dikkatle incelenmeli kuran ayetleri ve hadisler bu şekilde yorumlanmalıdır. Fıkıh, islam hukuku, tefsir, islam tarihi gibi derslerin temelini bu iki şehrin sosyo-kültürel yapısı oluşturmaktadır.

Mekke birçok dini içinde barındıran bir şehirdir. Tarih boyunca peygamberler şirk belasıyla mücadele edip tek ilahlık prensibini halklarının zihinlerine ve yüreklerine yerleştirmek için mücadele vermişlerdir. Şirk mutlak anlamda tanrıtanımazlık demek değildir. Allah’ın peşi sıra bazı tanrıçıkların da olması anlamına gelmektedir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulur.

³⁹ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi (1)*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011, C. I, s. 57.

⁴⁰ Apak, 2011, C. I, s. 61.

“Allah’ı bırakıyorlar da kendilerine ne fayda, ne de zarar verebilecek olan şeylere tapıyorlar ve ‘Bunlar bizim Allah katında şefaatçilerimizdir’ diyorlar. De ki, ‘Siz Allah’a göklerde ve yerde O’nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah onların ortak koştukları şeylerin hepsinden münezzehtir” (Yunus 10/18)

Bu hususta Mekkeliler işlerine geldiği gibi davranıyorlardı. Kişi ibadetiyle Allah arasına kimseyi koyamaz. Aynı zamanda Allah’ın izin verdikleri hariç kimse kimseyi de kurtaramaz. Diğer peygamberlerin hayatına baktığımızda bunu çok net görebiliyoruz. Nitekim Hz. İbrahim babasını, Hz. Nuh oğlunu ve eşini, Hz. Lut eşini, Hz. Asiye de aynı şekilde eşini kurtaramıyor ve her biri cehennemlik oluyor. İnsanoğlu yaratıcısı ile arasını her daim iyi tutmalıdır. Aksi takdirde şirkin temelini atılmaması kaçınılmaz olur.

Mekke müşrik bir topluluktur. Mekke’ye putları ilk getiren kişi Amr b. Luhay’dır. Huzaa kabilesinin reisi olan Amr b. Luhay, ticaret amacıyla gittiği Şam bölgesinde Maab denilen yerde yaşayan Amelikalıların putlara taptıklarını ve bunlardan yardım dilediklerini görünce, onlardan aldığı Hübel isimli putu Kabe’ye getirerek halkından buna tapmalarını istemiştir⁴¹. Böylece putperestlik Arabistan’da zuhur etmiş oldu. Müşriklere göre puta tapma olayı özünde masumiyeti barındırmaktadır. Salih niyetlerle yapılan ibadetler olarak görülmektedir. Lakin şunu da unutmamak gerekir ki, cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla bezenmiştir.

Bütün insanların fitratında ‘Allah’a inanç’ kodlanmış olmasına rağmen nasıl oluyor da bazı insanlar doğru yolda giderken bazıları da şeytanın adımlarını takip ediyor. Şirkin zıttı tevhit. Bütün peygamberler özellikle: Hz. Muhammed, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İlyas, Hz. İsa gönderildikleri kavimleri putperestlikten kurtarmaya çabalamışlar hatta bu uğurda can verenler bile olmuştur.⁴² Tevhit ve şirk aynı insan fitratında meydana gelen fakat birbiriyle tamamen zıt olan iki ayrı yöneliştir.⁴³ Aile ortamlarımızda tevhidin temelleri sağlam bir şekilde atılmadığı için şirke düşme olasılığımız daha yüksektir. ‘Evlerinizi mescitlere çevirin’ ayetinin altında yatan

⁴¹ Apak, 2011, C. I, s. 97.

⁴² Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, C. I-II, s. 24.

⁴³ Mehmet Alagaş, *20. Yüzyılda Tevhid ve Şirk*, İnsan Dergisi Yayınları, İzmir, 1991, s. 22.

derin mana da buna işaretir. Bunun yanı sıra insanoğlunun Alak'tan yaratılmış olmasını da göz ardı etmemek gerekir. Alak kelimesi kan pıhtısı, asılmak, yapışmak gibi anlamların yanı sıra sevgi, aşk, merhamet gibi manevi anlamlara da gelmektedir. Bundan dolayıdır ki insanoğlu sevmeye, itaat etmeye, merhamet etmeye meyillidir. Ancak şeytanda Allah ile ahitleşmiştir. Şeytani bazı duygular güzel duyguları bastırabiliyor. Dolayısıyla korku, isyan, kin, nefret ve öfke gibi olumsuz duygularında bazı ruhlarda zuhur bulması olası bir durum haline gelmektedir. Gençlerimizin öfke ve isyanlarını sadece ergenliklerine vermek oldukça yanlış bir düşüncedir. Bunun yanı sıra yedikleri içtikleri de önem arz etmektedir. Helal lokmanın vücuttaki etkisi ile haram lokmanın etkisi taban tabana zıttır. Helal bir yaşamı tercih ettiğimiz vakit ruhumuzun da sükûnete erdiğini fark edeceğiz.

Şirk beraberinde cahili düşünceleri de getirir. Nitekim Mekke ve Medine de İslamiyet ten önce cahiliye devrini yaşıyordu. Cahiliye adetleri İslamiyet'in gelmesiyle birlikte tarumar olmuştur. Kelime anlamı itibarı ile bakacak olursak cahiliye, sanıldığı gibi yalnızca 'bilgisizlik çağı' anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda azgın, vahşi, şiddet taraftarı ve sabırsız kişi anlamlarına da gelmektedir.⁴⁴ Bu haller Mekkeli müşriklerde ziyadesiyle mevcuttu. Arapların cahili davranışları arasında kibir, gasp, içki, fuhuş, kumar, kan davası, riba, hırsızlık, yetim malı yeme gibi günümüzde de sıkça görülen kötü davranışlar yer almaktaydı. Bunun yanı sıra özgürlüğe düşkünlük, yiğitlik, cesaret, sabır, cömertlik, zayıfı korumak, ahde vefa, misafirperverlik, kanaatkârlık gibi takdire şayan davranışlarda da bulunmaktaydılar.⁴⁵

Tarihe kara olay olarak geçen ve herkesçe malum olan iki hadise vardır. Bunlardan ilki firavun' un erkek çocuklarını öldürtmesi ikincisi ise cahiliye Arapları tarafından, doğan kız çocuklarının lanetli görülerek diri diri toprağa gömülüp vahşice ölüme terk edilmeleridir. Mekkeli müşriklerin kız çocuklarına atfettikleri bu değersizlik hissi melekleri Allah'ın kızları olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. (Nâhl 16/57-59)

Kur'an'ın evrensel oluşu onu diri tutan durumlardan biridir. Lakin evrensellik olayını doğru anlamak gerekir. Tüm ayetler hem geçmişte yaşamış

⁴⁴ Apak, 2011, C. I, s. 65.

⁴⁵ Apak, 2011, C. I, s. 68.

insanların hepsini hem şimdiki zamanda yaşayan hem de gelecek zamanda yaşayacak olan insanların tümünü tek tek kapsamaktadır. Yani Kur'an hem evrenseldir hem de kişiseldir. Her bir ayet kişisel olarak değerlendirilip hayata geçirilmelidir. Bu bağlamda incelendiğinde erkek çocukları ile kız çocukları arasındaki fark Mekke müşrikleri için bir yaşam standardıydı. Günümüzde kızlarını diri diri toprağa gömmeseler de bu tarz yaklaşımlar mevcut hatta bazı kesimler tarafından çokta normal karşılanmaktadır. Örneğin bir kenarda toprak kazılıp bir kız çocuğu gömülmeye çalışılsa bütün herkes bu olaya ciddi bir şekilde tepki gösterir. Peki istenmeyen bir gebelik yaşandığında kişi kürtaj olup bebeğini nasıl canlı canlı öldürebiliyor! Her akli başında olan kişi bu ikisi arasında ayırım olmadığını bilir. Nefis dediğimiz şey bebeğin ana rahmine düştüğü andan itibaren oluşmaktadır. Haliyle bebeğin oluşum aşamasına belirli günler tayin etmek oldukça yanlış bir düşüncedir. Ayrıca bebeğin alınması hususunda hiçbir taviz verilemeyeceği gibi 40 gün veya 3 aylık gibi bir zaman da söz konusu olamaz. Cahiliye dönemi adetleri 1400 yıl öncesinde zuhur bulmuş günümüzde de hala devam etmektedir. İslam hem kadına hem de adama önem vermiştir. Sonuçta her iki cinste mükemmel bir varlık tarafından yaratılmıştır. Bir cinsin önde diğerinin ise geride olması mümkün olmamakla birlikte kadına değer vermeyen topluluklara bakıldığında inanılmaz bir ego ve üstünlük göze çarpmaktadır. Hâlbuki İslam'ın tohumunda vahdaniyet vardır. Rab, tek büyük olandır geride yaratılmış tüm varlıklar eşittir. Yaratılış bakımından kadın ve adam arasında eşitlik, yaşayış bakımından ise adalet vardır. Bunu gözetemeyen kimse Allah'ın kanununa uyan ve İslam'ı yaşayan kimsedir, gözetmeyen ise Allah'ın kanununa uydüğünü ve İslam'ı yaşadığını zanneden kimsedir.

Arabistan yarımadasında birçok dinin öğretileri bizzat yaşanmaktaydı. Bu dinler Yahudilik, Hristiyanlık, Mecûsilik, Sabiilik, Hâniflik, ve Putperestlik idi.⁴⁶ Hz. İbrahim'in getirdiği din ise Hanif dinidir. (Ali İmran 7/67) Araplar arasında Hanif dinine mensup puta tapmayan, dini hayat yaşayan insanlarda vardı. Son derece gerçekçi ve yeniliklere açık bir din olan İslam dini, akidesinin temelini oluşturan 'Tevhit' inancı ile en mükemmel ve ideal bir sosyal kaynaşma, kenetlenme, birleşme ve bütünleşme prensibini ortaya koymaktadır.⁴⁷ İslam dini,

⁴⁶ Apak, 2011, C. I, s. 92.

⁴⁷ Ali Yılmaz, "Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı, 35, 2011, s. 121.

teorik ve pratik ilkelere sahip bir dindir. İslami tebliğin Mekke dönemi tevhidin teorik anlatımı olan yeni bir kültürel sistemin kuruluşu olarak özetlenebilir. Medine döneminde ise bu kültürel değerlerin pratiğe aktarılması, sosyal bir sistemin inşa edilmesi söz konusudur.⁴⁸ Medine’de mescit kültürü oldukça yaygındı. Günümüzdeki gibi mescitler sadece namaz kılınan mekânlar değildi. Mescitler sosyo-kültürel, idari, siyasi ve dini bir merkez olarak görülüyordu.⁴⁹ Aynı zamanda Peygamberimiz mescitleri bir nevi duruşma salonu gibi kullanarak anlaşmazlığa düşen Müslümanların hukuki meselelerini buralarda hallederdi.⁵⁰

İslam dini insanların üzerindeki külleri silip süpürmek için gönderilmiş bir dindir. Fıtraten insan Allah’a inanarak doğmuştur. Zamanla yüreklerdeki bu inanç ya mükemmelle ulaşır ya da toz bulutlarıyla kaplanmış bir hale bürünür. Var olan bu toz bulutlarını temizlemek ise oldukça meşakkatli bir yoldur.

Yüce Rab yarattığı bütün varlıkları sadece kendine kul etmiştir. İnsan fıtratının başlangıçta kölelikten nefret etmesi, daha önce bir Rabbe bağlanarak hürriyetin tadını almasındandır.⁵¹ Peygamberimizin ve ashabının bu kadar cefa ve eziyete karşı yaşadıkları çağa asr-ı saadet denmesinin sebebi Rabbe olan bağlılıklarından ötürüdür. Secde ederek yükselmenin tefsiri de Allah’a olan bağlılıktan gelmektedir. Müşriklerin ibadet noktasında söyledikleri “*Onlara: ‘Allah’ın indirdiğine uyun’ dediği vakit de: ‘Yok, atalarımızı neyin üzerinde bulduysak ona uyarız’ dediler...*” (Bakara 2/170) sözlerinden ibaret olmuştur. Atalarının izinden gidenler hiçbir zaman izinden yürüdüğünü geçemezler. Yüce Allah, insan aklının diğer insanlara hâkimiyetini yasaklamıştır.⁵²

Mekke ve Medine’de yaşayan putperest Araplar hac, umre, tavaf, kurban gibi Hz. İbrahim dininin şiarı olan ibadetleri, şirke bulaşmış olarak özenle yaparlardı.⁵³ Arap yarımadasında birçok dinin öğretileri görülmekteydi ve insanlar bu şiarları yaşıyorlardı. Peygamberimizin amcalarının isimlerine baktığımızda dahi bunu açıkça görebiliriz. Putları Allah ile aralarında birer aracı olarak görürler, onlarsız asla bir işe kalkışmazlardı. Aynı zamanda hac ve umre de dini

⁴⁸ Yılmaz, 2011, s. 121.

⁴⁹ Yılmaz, 2011, s. 124.

⁵⁰ Yılmaz, 2011, s. 126.

⁵¹ Mahmut Toptaş, *Küfür Cephesinde Değişen Bir Şey Yok*, Yenidevir Yayınları, İstanbul, 2017, s. 10.

⁵² Toptaş, 2017, s. 129.

⁵³ Yılmaz, 2011, s. 42.

birer ibadet olarak görülmekteydi. Tavaf sadece Kâbe'ye öz olmayıp putlarda tavaf edilirdi. Müşrikler, erkek ve kadın, el ele tutuşur, Kâbe'nin etrafında ıslık çalıp el çırparlardı.⁵⁴

Cahili Araplar tarafından gerçekleştirilen bir diğer ibadet ise kurbandır. Bu dönemde putların yanında kurbanlar kesilir, bu kurbanlardan büyük pay küçük ilahlar için ayrılırdı.⁵⁵ Lakin Hanif dinine mensup olan kimseler ibadet noktasında müşriklerden apayrı bir yerdediler. Bu toplum içinde çok temiz bir hayat sürdükleri, zina ve fuhşa saplanmadıkları, içki içmedikleri, hırsızlık ve cinayet işlemedikleri, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmedikleri⁵⁶ sağlam kaynaklar vasıtası ile bizlere ulaşan bilgiler arasındadır.

Hız Muhammed döneminde Arapların cahili davranışları yanında takdire şayan davranışları da zikredilmektedir. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir;

- Kendilerine sığınan insanları himaye ederlerdi.
- Misafire ikram ve cömertlik her hanede görülürdü, cimrilik ise asla tasvip edilmezdi.
- Zulme uğrayan insanlara arka çıkarlardı.
- Verilen sözde durmak bir fazilet olarak değerlendirilirdi.
- İffet ve namus duygusuna hürmeti olan insanlar vardı.
- Kahramanlık takdir edilmiş, korkaklık hoş görülmemiştir.
- İnsanı utandıracak hallere düşürüyor diyerek şarabı kendilerine haram sayanlar vardı.
- İnsanların yüzde doksan dokuzunu aşan bir bölümünün putlara taptığı, sayısı üç yüz altmışı bulan putun Kâbe haremını doldurduğu bir devrede 'insan taşların ve ağaç parçalarının kulu olmamalıdır' diyebilen ve genel bir lakap olarak "hanif" diye tanınan insanlar da bulunmaktaydı.⁵⁷

Cahiliye toplumunun Bedevi ve Hadari olmak üzere iki şekilde yaşayış biçimleri vardı. Bunlardan Bedevilik, hayatın ihtiyaçlarında zorunlu olanla yetinmektir. Hadarilik ise başta yerleşik hayatı benimsemek olmak üzere yiyecek,

⁵⁴ Yılmaz, 2011, s. 46.

⁵⁵ Yılmaz, 2011, s. 48.

⁵⁶ Yılmaz, 2011, s. 53.

⁵⁷ Ahmet Lütfi Kazancı, "Cahiliye Devrinde Müspet Davranışlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, s. 104-108.

giyecek gibi ihtiyaçlara en iyisiyle sahip olmak ve hayatın imkânlarını güzelleştirerek, çeşitlendirerek ve çoğaltarak refah bir yaşam sürmektir. Arap toplumu üç tabakadan oluşmaktaydı. Piramidin en üstünde hürler, onun altında mevali diye isimlendirilen bir topluluk ve en alt kısımda da tabii ki köleler yer alıyordu. Bu üç tabakayı kısaca açıklayacak olursak;

- Hürler: Bu tabakadakiler kabilenin diğer mensuplarından her bakımdan üstün kabul edilen kişilerdi.
- Mevali: Bu tabakada yer alanlar azat edilmiş köle ve cariyelerdir. Orta halli diyebileceğimiz insan topluluğudur.
- Köleler: Yapılan savaşlar sonucunda sağ olarak ele geçirilen kişilerden oluşan bir topluluktur. Erkekler köle ele geçirilen kadınlar ise cariyeler olarak kabul edilirdi. Tolumda kölelerin ve cariyelerin herhangi bir hayvandan farkı yoktur⁵⁸. O kadar ki sahibi tarafında öldürülen bir köle olursa asla hesap soracak birini bulamazsınız. Tam anlamıyla Araplar insan haklarına hunharca saldırıyı gösteren bir yaşayış şekline sahip idiler.

Tarih boyunca toplumlarda aileler, tek eşlilik (monogamie) veya çok eşlilik (polygamie) ya da çok kocalılık (polyandrie) esasına dayalı olarak kurulabilmişti.⁵⁹ İslam, cahiliyede yaygın olan çok kocalılığı reddetmiş, tek eşliliğin benimsenmesinden yana tavır koymuş ve çok eşliliği de istisnai bir ilke olarak benimsemiştir.

Aile, temelinde Allah'ın kanunlarının yatması gerektiği sosyal bir gruptur. Araplar ataerkil aile yapısına sahip kişilerdir. Asabiyet olgusu çok fazla gelişmiş olup birbirlerine bağlılıkları da o denli derindir. Böyle toplumlarda çekirdek aile diye tabir ettiğimiz aile ortamlarına rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Dolayısıyla kan bağı olan akrabalar hep bir arada aşiret halinde yaşıyorlardı. Tabii ki böyle durumlarda kan davaları da oluşabiliyordu. Bunun sebeplerinden biri de devlet olarak tek çatı altında olmamaları idi. Resmi bir cezalandırma sistemi olmadığı için kabile reisleri olarak gördükleri şeyh ya da seyyid diye adlandırdıkları kişiler kendileri ceza kesiyordu. Günümüzde bazı yörelerdeki yaşayış biçimleri buna örnek olarak verilebilir.

⁵⁸ Apak, 2011, C. I, s. 79-81.

⁵⁹ Yılmaz, 2011, s. 32.

Arap ailelerinde mutlak hâkim erkektir. Bundan dolayı her hanede mutlaka erkek çocuk olmalıdır. Kız çocukları ise hastalıklı görülmüş annelik gibi kutsal bir duygu kadınlara verilmesine rağmen bu değeri ayaklar altında çiğnemişlerdi. O kadar ki, eşi ölen kadının velayet hakkı anneye değil, ölen erkeğin akrabasına aitti.⁶⁰ Evlenme, Araplar arasında bir yuva kurma fikrinden çok, mehir karşılığı erkeğin kadına sahip olması şeklinde anlaşılırdı. Böyle bir ortamda sevdadan, sevgiden bahsetmek imkânsız hale gelmekte kadınlar sadece bir et parçası olarak görülmekten öteye geçememişlerdi. İslam'ın Arabistan'da bir güneş gibi doğması kadınlarında parlamasına vesile olmuştur. İslami hükümlere ilkel gözüyle bakanlar bilsinler ki İslam kadın hakları konusunda köklü bir yapılanma gerçekleştirmiştir. Ayrıca Peygamberimiz severek ve canı gönülden isteyerek evlenmeyi tavsiye etmiştir. Zira zorla evlendirildiği için, Peygamberimize şikâyetinde bulunan kadının nikâhını reddettiği bu ögüdüne bir delildir.

Medine'nin Mekke'ye nazaran kadına daha saygın yaklaştığı söylenilebilirdi. Medine kültür ve imkân yönüyle daha gelişmiş bir yerdi. Medine kadınları gerek erkekler üzerinde gerekse toplumda söz sahibi idiler. Medineli kadınların hayatında, Mekke'de olduğu gibi açıktan fuhşun çok yaygın olduğunu görmüyoruz. Mekke'de resmen kocaları ölmüş kadınların ticareti yapılyordu. İslam'ın ne büyük bir nimet olduğunu en iyi idrak eden Arap kadınları olmuştur. Keza boşanma konusunda da Mekke'de boşanma sadece erkeğe aitken Medine'de kadına da boşanma hakkı verildiği bilinmektedir. İslam'dan önceki boşanmalarda kadın yok sayılırken İslam'ın getirdiği haklar arasında erkek verdiği mehri geri alamaz ve evlilik süresince hanımının servetinden, kendi müsaadesi olmaksızın faydalanamazdı. (Nisa 4/20)

Arabistan'da sözlü kültür yazılı kültüre nazaran çok daha gelişmiş haldeydi. Bu toplumda dil, şiir, atasözü ve kıssa geleneğinin etkinliği görülmektedir. Hatta kadınlarında bu alanlarda boy gösterdiği Araplar arasında şiirleri dilden dile dolaşan pek çok meşhur kadın şairin olduğu hatta şairler arası şiir yarışmalarında jüri görevi gören kadın hakemlerden de bahsedildiği rivayet olunmaktadır.

⁶⁰ Apak, 2011, C. I, s. 84.

Düğünlerde eğlenme at ve deve yarışları, koşu ve ok atma yarışları yapılmaktaydı. Ayrıca giyim kuşamlarına ve özellikle de temizliklerine ziyadesiyle dikkat ederlerdi.

Geçim kaynakları ise hayvancılık, tarım ve ticarete dayanmaktaydı. Deve ve davar sürülerine sahip olan Araplar bu hayvanların etinden ve sütünden yararlanmaktaydılar. Hayvansal gıdaların yanında en gözde yiyecek hurma idi. Aynı şekilde hurma da geçim ve ticaret kaynağı idi.⁶¹

2.4. Değerler Eğitimi Işığında Hz. Muhammed'in Hayatı

Hz. Muhammed hakikati yaşayan bir peygamberdi. Yürüyen Kur'an tabiri O'ndan bize miras kalmıştır. Kur'an'ın ciddi bir kısmı kıssalardan oluşmaktadır. Zikredilen kıssaların geneli ise peygamberlerden bahsetmektedir. Bu hususta Kur'an'ın Hz. Muhammed'i nasıl tanıttığını iyi kavramamız gerekmektedir. En hakiki ve sağlam bilgi ve görüşleri öncelikle Kur'an'dan öğrenebiliriz. Çünkü Kur'an asla gereksiz detayları bizlere aktarmaz hangi bilgilerle kendimize yol bulabileceksak o kısmı bize anlatır. Kur'an'ı mu'ciz kılan yönü de budur. Bütün peygamberlerin ortak görevleri Tevhide davettir. Yani "la ilahe illallah" ı yüreklere ilmek ilmek işlemek ve ümmetin yürüyen birer Kur'an olmalarını sağlamaktır.

Nitekim peygamberimiz için Kur'an şöyle der; *وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ* "Sen elbette azim bir ahlak üzeresin" (Kalem 68/4). Kişinin 'ahlak' sahibi olması zaten en büyük değere sahip olduğunu göstermektedir. Peygamberimiz yürüyen bir Kur'an'dı ve bizim de öyle olmamızı arzulamaktaydı.

Bütün peygamberler Tevhidin zıttı olan şirk ile mücadele etmişlerdir. Müşriklerin aktif bir Allah inançları vardı ve putları da Rabbe ortak ve aracı olarak gördüklerini öne sürerek istedikleri gibi halkı yönetmişlerdi. Peygamberlikle birlikte de ilahlığa giden yolları tıkanmış ve bundan dolayı İslam ile dolayısıyla peygamberimizle ziyadesiyle uğraşma gereksinimi hissetmişlerdi.

Allah'a davet peygambere uyan tüm Müslümanlar için Rabden bir emridir (Yusuf 12/108). Sadece Allah'a davet prensibiyle hareket eden bir Müslüman bu dünyada da ahirette de ziyana uğramaz. Bundan gayrı yaşanan aşırılıklar kişiyi farkında olmadan şirke sürükler.

⁶¹ Apak, 2011, C. I, s. 87.

Hız. Muhammed'in hayatına geçmeden önce zikretmemiz gereken bir diğer hususta peygamberler arasındaki üstünlük mevzusudur. Her bir peygambere Yüce Allah görev verdiğiine göre bu kişileri diğer varlıklardan ayıran birtakım özellikler mevcuttur. Lakin şunu da unutmayalım peygamberler bizim önderlerimizdir. Onların adımlarını takip etmemiz bize emredildiğine göre peygamberlere farklı olağan dışı manalar yüklememek gerekir. Eğer olağanüstü varlık olsalardı bize önder olmaları adaletsizce olurdu. Peki peygamberler arasında bir üstünlük var mıdır? Aslında bu sorulara Kur'an'dan cevap aramadan evvel zihnimizle yanıtlayabiliriz. Yüce Allah peygamberlerini bizzat kendi seçmiştir. Bu kişiler için daha iyi ya da çok iyi değil gibi sınıflandırma asla kabul edebileceğimiz bir durum değildir. Yüce Rabbimiz kitabında şöyle buyurmuştur.

"...Biz Allah'ın peygamberleri arasında ayırım yapmayız..." (Bakara 2/285)

Bakara suresi 253. ayetten anlaşılacağı üzere peygamberler arasında sadece meziyet bakımından üstünlük vardır.

"O işaret olunan resuller yok mu, biz onların bazısını, bazısından üstün kıldık. İçlerinden kimi var ki Allah, kendisiyle konuştu, bazısını da derecelere daha yüksekler çıkardı. Biz Meryem oğlu İsa'ya da o delilleri verdik ve kendisini Ruh'u'l-Kudüs (Cebrail) ile kuvvetlendirdik...".(Bakara 2/253)

Allah'ın konuşması yönüyle Hz. Musa, apaçık delillerin verilmesi yönüyle Hz. İsa, hükümlerlik ve saltanat yönüyle Hz. Süleyman, tufandan ümmetini kurtarabilmesiyle Hz. Nuh, sabrıyla Hz. Eyüp, bütün evrendeki dağlarla kuşlarla tespih etme, onların dilini kullanma ile Hz. Davut, hatasından anında tövbe etmesiyle Hz. Adem, tevekkülü ile Hz. Yakup, müthiş ahlakı ile Hz. Yusuf, kıvrak zekası ile Hz. İbrahim, deruni dua üslubu ile Hz. Zekeriya üstündür. Tabi ki insan olmaları hasebiyle bazı peygamberler hata yapabilir. Hz. Yunus'un Allah'ın emrini beklemeden yurdu terk etmeye kalkışması, Hz. Âdem'in Allah'ın yasak kıldığı şeyi yapması gibi. Ancak yapılan bu hatalarda ısrarcı olmak yerine anında Allah'a yönelip tövbe etmişlerdi. Bu da gösteriyor ki hata yapmak değil hatada ısrarcı davranmak insanı helake sürükleyen sebeplerdendir.

Hız. Muhammed; fitne ve fesat ortadan kalkıncaya, din tamamıyla Allah'ın oluncaya, İslam dini bütün dinlere üstün gelinceye kadar savaşmak gibi şerefli bir

vazifeyi yüklenmiştir.⁶² Son nefesini verinceye dek Allah'ın partisini tutmuş ve bu uğurda cihat etmiştir. Ümmeti olarak bizler de Peygamberimizin adımlarını takip etmek farz kılınmıştır. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in hayatını, değerlerini, ahlakını, yaşam standardını iyi bilmemiz icap eder.

Hz. Muhammed Milattan sonra 571 senesinde, Mekke'de dünyaya gözlerini açmıştır.⁶³ Bazı kaynaklara göre Peygamberimizin M. 569'da doğduğu rivayet edilmektedir.⁶⁴ Babasının adı Abdullah, annesinin adı Amine'dir. Peygamberimiz doğduğunda babası daha yeni vefat etmişti. O zamanda doğan çocuklar sütanneye verilirdi. Peygamberimiz de Halime adında bir kişiye verilmişti. Orada mutlu mesut belli bir yaşa gelinceye kadar kalmıştır. Altı yaşında henüz annesiyle daha yeni vakit geçireceği sıralarda Hz. Amine vefat etti. Daha sonrasında bakımını dedesi Abdülmuttalib üstlendi. Hz. Muhammed'in dedesi, toplumda sırdan bir kişi değildi. Etrafındaki insanların sevip saydığı bir devlet başkan olması sonucunu doğuracak şekilde yüksek vasıflar taşıyan ve aynı zamanda karakteri temiz bir insan olarak zikredilmektedir.⁶⁵ Peygamberimizin en büyük destekçisi olan dedesi de efendimiz sekiz yaşındayken vefat ediyor. Sonrasında bakımını amcası Ebu Talip üstleniyor. Ebu Talip, pek ender rastlanan bir gönül yapısına sahipti. Ayrıca sahip olduğu şahsiyet ve vasıflar sebebi ile de tıpkı babası gibi sevilen biriydi. Ebu Talip'in yeğeninin bakımını üstlenmesi, O'nun için geleceğe yapılan bir yatırım olarak değerlendirilmesi gerekir. Amcası Hz. Muhammed'i kendi çocuklarından daha fazla sevmiştir. Aynı şekilde yengesi Fatıma'da ona annesinin yokluğunu hissettirmemek için elinden geleni yapmıştır.⁶⁶

Peygamberimizin çocukluk ve gençlik yılları etrafındaki bütün insanlar tarafından hep dikkat çekmiştir. Edepli, ahlaklı, dürüst, güvenilir birini bu zamanda olduğu gibi o çağda da bulmak çok zordu. Saydığımız bu özelliklerinden ötürü Hz. Muhammed hep çok sevilmiş ve değer görülmüştür.

⁶² Köksal, 2014, C. I-II, s. 24.

⁶³ İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018, s. 25.

⁶⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Salih Tuğ), Yenişafak Yayınları, 2009, C. I, s. 39.

⁶⁵ Hamidullah, 2009, C. I, s. 33.

⁶⁶ Apak, 2011, C. I, s. 132.

Değerlerimiz ışığında baktığımızda, Peygamberimizin de bizzat içinde boy gösterdiği, haksızlığa uğrayan Mekkelilerin her daim yanlarında olma prensibi ve amacıyla kurulmuş olan Hılfu'l Fudul derneği hakkında da bilgi vermemiz gerekir. Ficar savaşı esnasında Mekke'de asayiş bozulmuş, can ve mal güvenliği kalmamıştı. Bundan dolayı Abdullah b. Cudan'ın evinde bir araya gelen mutayyebun kabileleri Mekke'de haksızlığa uğrayan herkese yardımcı olacaklarına dair söz vermişlerdir. Bu sözleşme Mekke'de Hılfu'l-Fudul (Erdemliler Birliği) olarak isimlendirilmiştir.⁶⁷ Hiçbir haksızlık ve yapılan adaletsizlik karşılıksız kalmıyordu, Mekkeliler için bir dayanak olarak görülen HıfulFudul müessesesi ne yazık ki uzun yıllar varlığını sürdüremedi yirmi otuz yıl kadar sonra bu teşkilatın kökü kurumuştur. Hz. Muhammed'e peygamberlik geldikten sonra bile "*İslam'da da böyle bir cemiyete çağrılısam, yine icabet ederdim*"⁶⁸ sözleriyle bu derneğin izlerinin hala devam ettiği görülmektedir.

Peygamberimiz her haliyle olduğu gibi ticaret ahlakı ile de hayranlık uyandıran biriydi. Mekke'de kumaş, tahıl ürünleri, kurutulmuş meyveler, silahlar, kokular, temizlik malzemeleri en önemli ticaret malları sayılıyordu.⁶⁹ Ticaret peygamberimizin mesleklerinden biridir. 'Ahlaklı bir tacir nasıl olunur' u bize gösteren örnek bir şahsiyettir. Kays'ubn'us Saib adındaki bir Mekke'li, islamiyetten önceki devirde Muhammed ile ticari ilişkiler kurduğunu ve ondan daha mükemmel bir ortağa rastlamadığını bize nakletmektedir.⁷⁰

Peygamberimizin ahlakı, dürüstlüğü ve meziyetleri ticaret kadını olan Hz. Hatice'nin de dikkatini çekmiş ve bunun üzerine bir yuva kurmuşlardı. İslam'da evlilik kutsal görülmüş bir kurumdur. Yapılan rastgele evlilikler hoş karşılanmamış, aynı zamanda evlenecek iki kişinin kararına da saygı duyulması istenmiştir. Sevgisiz, saygısız, zoraki yapılmış evliliklerin hüsrarla sonuçlanması İslam'a aykırı olmasından kaynaklanmaktadır. Peygamberimizin Hz. Hatice ile evliliği derinlemesine tefekkür edilmelidir, ancak bu şekilde şu anımıza ve geleceğimize ışık tutabiliriz. Bu hususta Hz. Muhammed'in hayatı nasıl araştırılıyor ise Hz. Hatice'nin de hayatının, karakterinin, sosyal yaşamdaki duruşunun araştırılması gerekmektedir.

⁶⁷ Apak, C. I, s. 137.

⁶⁸ Yücel, 2018, s. 35.

⁶⁹ Hamidullah, 2009, C. I, s. 56.

⁷⁰ Hamidullah, 2009, C. I, s. 56.

Hz. Hatice peygamberimizle aynı soydan gelmiş bir kişidir. Bazı kaynaklara göre fil olayından 15 yıl önce doğduğu, diğer bazı kaynaklara göre ise daha erken bir zamanda doğduğu bize rivayet olunmaktadır.⁷¹ Hz. Hatice'nin, pek çok lakabı bulunmaktadır. Bunların başında Mekkeli hemşerileri tarafından "Tüccar Kadın" anlamında "Tacire" ve "Kureyş Kadınları'nın Efendisi" anlamında "Seyyidetü Kureyş", ufkunun açıklığı ve güzelliğinden dolayı "Ceyyide" lakabıyla da isimlendirilmiştir. Kaynakların naklettikleri rivayetlere göre Hz. Hatice'nin faziletleri, bir hanımda bulunması gereken asalet, iffet, zenginlik, güzellik, sadakat, kanaatkârlık, vefakârlık gibi faziletlerin hemen hepsini özünde barındırmaktadır. Daha önce başından iki evlilik geçmiş olan Hz. Hatice, eşlerinin vefatının ardından evliliği düşünmemiş, kendini çocuklarına ve eşlerine adanmıştı. Karakteri sağlam, öz güveni yüksek, iffetli, namuslu, aktif bir sosyal hayatı olan, tertemiz hatta bundan dolayı Mekkeliler ona çok temiz anlamına gelen 'tahire' lakabını vermişlerdi, akrabasını, yakınına gözetken bir hatundu. Hz. Hatice, kadına değer verilmeyen, kız çocuklarının lanetli olarak görüldüğü bir toplumda söz sahibi olmayı başarmış ender kadınlardan biridir. Hz. Muhammed ile evliliğinin ardından da yaşadığı şehirdeki saygın konumunu muhafaza etmiş, kocası, çocukları, eşi ve kendisinin akrabaları ile etrafındaki insanların saygı gösterip görüşlerine itibar ettiği bir kadın olmuştur. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'i ilk gördüğü an dikkatini çekmiş, O'nu araştırma gereği duymuştur. Her ne kadar kaynaklarda Hz. Hatice'nin 40 yaşında olduğu bilgisi bize gelse de o sıralarda 28-35 yaş arısında olduğuna dair rivayetler de vardır⁷². Hz. Hatice'nin teklif göndermesi ya da ilk adımın kendisinden olması günümüzde pek kabul görmeyen davranışlardandır. Lakin bunun bir ehemmiyetinin olmadığını Hz. Hatice bize gösteriyor. Bir tarafta zengin, akli başında, kültürlü bir kadın diğer tarafta maddi durumu iyi olmayan, dışarıdan bakıldığı zaman göze hitap etmeyen bir adam. Aslında bu durum bize evlilikteki kriterlerin nelerden ibaret olması gerektiğini de öğretiyor. Unutmayalım ki yaşantımızı peygamberimizin hayatına ne kadar benzetebilirsek o kadar sünneti uyguluyor oluruz. İyiyi, güzeli ve hayır olanı aramak İslami bir davranış şeklidir. Hz. Hatice'ye de talip olan çok kişi vardı ama hiçbiri Hz. Muhammed kadar dikkatini çekmemişti. Bu bile Hz. Hatice'nin ne kadar akli başında ve sağlam kriterlere

⁷¹ Hamidullah, 2009, C. I, s. 60.

⁷² Hamidullah, 2009, C. I, s. 60.

sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Lüks bir bedenin lüks bir kalp kadar değer görmeyeceği insanlığın mayasına işlenmiş bir değerdir.

Hız. Muhammed ve Hız. Hatice'nin birlikteliği bunun en büyük timsalidir. Hız. Muhammed zeki, uyanık, ileri görüşlü, lider ruhlu bir kişi idi. Evliliğinin ardından Hız. Hatice'nin mallarını layığı ile rızıklandırarak eşine en büyük desteği vermiştir. Allah için Allah yolunda ticaret nasıl yapılır ve mal nasıl rızıklandırılır' ı bize gösteren de Hız. Muhammed olmuştur. Hız. Hatice'de gerçek bir sevginin getirdiği bağlılıkla her daim eşinin yanında olmuş ve O'nu hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır.

Peygamberimizin Hız. Hatice ile evliliğinden Abdullah, Kasım, Ümmü Gülsüm, Zeynep, Rûkiyye ve Fatıma adında altı çocuğu olmuştur. Peygamberimizin merhameti, sevgisi, şefkati, kucaklaması, sarılması, okşaması, şakalaşması, eğlendirmesi ve hoşgörölü olması hem kendi çocuklarını hem de diğer bütün çocukların yüreklerini kuşatmıştır. Bize 'model bir aile düzeni' sunduğu aşikâr bir gerçektir. Efendimiz iletişimin en büyük düşmanı olan egoyu hiçbir şekilde yuvasına sokmamış ve bundan dolayı da ailesinin lezzetini tatmıştır. Birbirlerine Allah'ın lütufları olan iki kişinin kurduğu yuvaya şeytanın adımını atması mümkün değildir. Hız. Peygamber, çocuk psikolojisi üzerine pek çok gerçeğe dikkat çeken büyük bir eğitimcidir. Evinde ailesiyle vakit geçirmeyi seven, ev işlerinde hanımına yardım etmeyi erdemliliğin bir gereği olarak gören, sevimli ve kaliteli bir kişidir.

Hız. Muhammed'in yaşam standartlarından biri de haftanın belirli günlerinde Hira Mağarasına çekilip tefekkür etmesidir. Özellikle de 35 yaşlarından sonra daha sık Hira'ya gitme gereksinimi hissediyordu. Hira günlerinde kendisini manevî, zihnî ve psikolojik bakımdan geliştirmeye çalışan Hız. Muhammed, burada kaldığı süre zarfında bizzat kendi nefsiyle ilgilenmiş, nasıl yaratıldığı, ne tür nimetlerle donatıldığı, geleceğinin nasıl olacağı, yaratılış gerçeğini ve daha pek çok hususu düşünüp, tefekkür edebilme imkânını elde etmiş, böylece ruhî-manevî olgunluğunu geliştirmeye çalışmıştır. Orada namaz kılıp tespih çekmekten ziyade tefekkür etmesi, daha derin ve özel bir haldir. Eşi Hız. Hatice'de zaman zaman Hira'ya gidip tefekkür ettiği kaynaklarda bildirilmektedir. Hatta Peygamberimizin dedesi Abdulmuttalib'in de ramazan

aylarında Hira Mağarasına çekilip kapanma alışkanlığına sahip olduğu bilinmektedir.

Mekke'nin sosyal durumu hakkında verdiğimiz bilgiler ışığında, tefeciliğin, zinanın, kumarın, içkinin, kadın cinsiyetinin en ağır travmalarının yaşandığı bir ortamda peygamberin ruh halini tahmin etmek zor değildir. Zaman zaman ruhunun daraldığı, ortamın zehrinin yüreğine ağır geldiği aşikâr bir gerçektir. Mağaraya çekilip tefekkür etmesi psikolojisinin sağlıklı kalması için yaptığı bir terapi idi. Bizlerin de Yaratıcımızla baş başa kalacağımız bir Hira'mız olmalıdır. Kimi için bir mağara, kimi için evinin bir köşesi, kimi için de bahçenin bir kenarı ona ait bir Hira olabilir.

Günümüzde kendini Müslüman olarak adlandıran kişilerin çoğunun psikolojisi bozuk, kime sorsak; 'depresyodayım bana dokunma' diyor. Peygamberimizin ve arkadaşlarının çektiği acılar ve ıstıraplar bize bu kadar ayan iken psikolojisi bozulan hiç olmamış, bizim ise en ufak bir sıkıntıda dokunulmayacak duruma gelmemizin sebebi nedir? Sağlıklı bireyler olabilmemiz için peygamberimizin hayatını iyi öğrenip, pratiğe geçirmemiz gerekmektedir. O yüzden Allahu Teala Ahzab suresi 21. ayeti kerimede. *"Şanın hakkı için muhakkak ki size Rasulullah'da pek güzel bir örnek vardır..."* buyurarak peygamberimizin bizim için 'üsve-i hasene' olduğunu vurgulamıştır.

Efendimiz 40 yaşında iken, Hira'sına çekildiği bir gece vakti daha önce hiç görmediği ışıklı bir varlığın yanına gelmesi ile birlikte ilk vahiyle tanışmış oldu.⁷³

Hiz. Muhammed'in bir gece vakti, ansızın daha önce hiç görmediği ve bilmediği bir varlık ile karşılaşması onu dehşete ve korkuya düşürmüştü (Kadir 97/1). Cebrail (as.) ile diyalogu neticesinde olayı tam anlamıyla kavrayamamış ve endişeli bir şekilde evine gidip Hiz. Hatice'nin kendisini örtmesini istemişti.⁷⁴ Her zaman olduğu gibi o günde de en büyük destekçisi Hiz. Hatice olmuştur. Böylece Hiz. Muhammed'in tebliğ süreci de başlamış oldu.

Peygamberlikle birlikte Mekkelilerin de itirazları, iftiraları ve işkenceleri de başlamış oldu. Mekkelilerin risalete ve Hiz. Muhammed'e karşı takındıkları hal ve tavırları genelde şu şekilde olmuştur:

⁷³ Hamidullah, 2009, C. I, s. 74.

⁷⁴ Yücel, 2018, s. 43.

- Mekkelilerin en önde gelen iftiralarından biri Hz. Muhammed'e 'mecnun' demeleridir. (Kalem 68/51). Her ne kadar günümüzde mecnun, delirmiş kimseler için kullanılan bir kelime olsa da aslında, cinlenmiş kimse anlamına gelmektedir.
- Peygamberimize 'kâhin' demişlerdir. (Hakka 69/42)
- Peygamberimize 'bu Kur'an şairin sözü' dür demişler. (Hakka 69/41)
- Peygamberimize 'bu Kur'an büyücünün sözü' dür demişler. (Zariyat 51/52)
- Peygamberimize 'muâllem' demişler. (Nahl 16/103)
- Peygamberimize 'insanları atalarının tapıldığı putlardan engelleyen adam' demişler. (Sebe 34/43)
- Mekkelilerin peygamberi tutuklayıp öldürmeyi ve sürgün etmeyi düşünmelerinden ötürü O'nu hicret etmeye zorlamışlardır. (Enfal 8/30)

Yukarıda, peygamberimize karşı sergilenen davranışlardan sadece birkaçını zikretmiş bulunmaktayız. Bu durumda peygamberin adımlarını takip eden, bizlere de örnek olan ashabın yaptığı ilk şey peygambere gönülden inanmaları olmuştur. Teslim olmak Müslümanlığın temelini atmak demektir. Bizlerde peygambere gönülden iman edip O'nu kendi eşimizi dostumuzu tanıy gibi tanıyıp, onu anlamaya gayret göstermemiz gerekmektedir. Önce sevmek gerekir, kişi sevmediği birini layıkıyla tanıyamaz. Mutlaka sevgi tohumunun gönüllere ekilmesi gereklidir. Peygamberi sadece oturarak su içmede, sağ elle yemek yemede veya misvak kullanmada örnek almak bedavacılıktan başka bir şey değildir. Aksine ticaretimizde, evimizde, sokağımızda, insanlarla ilişkilerimizde ve ibadetlerimizde de efendimizi önder kabul etmeliyiz.

Hz. Muhammed'e 40 yaşında gelen peygamberlik 23 yıl sürmüştü. Bu zaman zarfı içinde çok sevdiği eşini, amcasını,7 çocuğunu ve birçok dostunu kaybetmişti. Hüzün ve çile, acıya ve isyana dönüşmediği sürece bizim için birer rızıktır. Her insan bir cevher, ancak o cevher çile ile yoğrulmuş yüreklerde saklıdır. Nihayetinde 'her nefis ölümü tadacaktır' ayetinin gereği peygamberimiz de 632 yılında Medine'de bu fani dünyaya gözlerini kapamıştır. Vefat ettiği sırada kendi soyundan sadece Hz. Fatıma yaşıyordu. Yani peygamberimizin soyu biricik kızı bizlere de hayatı boyunca örnek olmuş bir hanımefendi olan Hz. Fatıma ile devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. MUHAMMED VE HZ. YUSUF'UN YAŞAM SERÜVENLERİ IŞIĞINDA BELLİ BAŞLI DEĞERLERİMİZ

3.1. İman

Arapça bir kelime olan iman sözlükte: “emniyet ve güven duymak, güvende olmak ve güven vermek” anlamlarıyla ön plana çıkmaktadır.⁷⁵ ا-م-ن (e-m-n) kökünden türemiş olan bu kavram Kur'an'da 879 yerde geçmekte ve güvenmek, emanet etmek, sorumluluk ve iman etmek anlamlarına gelmektedir.⁷⁶

Mümin imanını tasdik eden kimseye denir. İman yalnızca görüneye değil, aynı zamanda görünmeyene de inanmak, güvenmek demektir. İmanımızı rızıklandırmak için beynimiz ve zihnimiz bizim için birer nimettir. Kur'an'ın temelindeki gerçek budur. Bizim iman esaslarımızı ancak Allah belirler. Bundan dolayı bizler Kur'an'da ki bütün hakikatlere inanmakla emrolunmuş bir ümmetiz. En etkili huzur kaynağı tek Allah'a derinden imandır. Allah'a iman; kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve hakikatince amel etmek şeklinde üç ana unsurun bir araya gelmesiyle oluşur.⁷⁷ Kamil imana sahip bir insanın genetik ve biyolojik sebepler dışında hiçbir zihinsel stres sebebi kalmaz.⁷⁸ Peygamberimizin sadık ailesi ve dostlarının da sağlıklı ruhlara ve zihinlere sahip olmasının tek sebebi kâmil imana sahip olmalarıdır. Bedenen Allah'a iman gösterisinden önce zihinde imanı olgunlaştırmak şarttır. Üstadın dediği gibi; kim imanda derinleşerek Allah'a yaklaşırsa, Allah'ın yüceliğini derinden algılar, dünyadan hiçbir şeyi kalbine koymayanı nelerden mahrum kılarak üzebilirsiniz?⁷⁹ Yüce Rabbimiz yüreği imanla dolu olan kimseyi “...Allah'ın dostları üzerine ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar” (Yunus 10/62) şeklinde tanımlamıştır.

Kur'an'ın temel amacı muttaki insan yetiştirmektir. Muttaki kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda ‘sakinme’ olarak tercüme edilen bu kavram esasında sevgi ve bağlılığı da beraberinde barındırmaktadır. Kur'an mucizelerle dolu bir kitaptır. İçerisinde barındırdığı özel kelimeler vardır. Bu kelimeler

⁷⁵ Tevfik Yücedoğru, *Din, İman ve İslam'a Dair*, Emin Yayınları, İstanbul, 2012, s. 80.

⁷⁶ Mehmet Okuyan, *Kur'an-i Kerim'de Çok Anlamlılık*, Düşün Yayınları, Ankara, 2013, s. 98-99.

⁷⁷ Özağar vd., 2015, C. I, s. 515.

⁷⁸ Bozdağ, 2015, s. 275.

⁷⁹ Bozdağ, 2015, s. 276.

zihinlerimize ve yüreklerimize hem maddi hem de manevi anlamlar yüklemektedir. Yaratılışımızda dahi bu vardır. Bilindiği üzere insan alak'tan yaratıldı. Alak ise sadece bir kan pıhtısı anlamına gelmez, aşk, sevgi, merhamet gibi anlamları da özünde barındırır. Yani insanoğlu maddi bir topraktan ziyade manevi değerler ile bezenerek yaratılmış nadide bir eserdir. Bu bakış açısıyla 'muttaki' kelimesini özümseyecek olursak Yüce Allah asla kendisinden korkulması gereken bir varlık değildir. İnsan en çok sevdiğini üzme istemez ya da en çok değer verdiği kimseyi ön planda tutar. Tabi ki korku, sevginin çok daha aşağılarında yer almaktadır. Kur'an'a göre muttaki insanın özellikleri Bakara suresinde şöyle sıralanmaktadır:

"...Onlar ki gaybe iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar. Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesinlikle iman ederler. Bunlar, işte Rablerinden bir hidayet üzerindedirler ve bunlar işte felaha erenlerdir" (Bakara 2/1-5).

Yine Furkan suresi 63-77 ayetlerinde Rabbimizin 'has' diye hitap ettiği müttaki kullarının özellikleri şu şekilde zikredilmektedir:

"O çok merhametli Allah'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) "selam" derler (geçerler). Ve onlar ki, Rablerine secdeler ve kıyاملar ederek yatarlar. Onlar ki, şöyle derler: Cehennem azabını üzerimizden sav! Doğrusu onun azabı geçici bir şey değildir. Orası cidden ne kötü bir uğrak ne kötü bir konaktır. Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar. Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan günahı(nın cezasını) bulur. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır. Ancak tövbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunanlar başka; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. Ve her kim tövbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tövbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner. Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir şeye rastladıkları zaman vakar ile (oradan) geçip giderler. Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar. Ve onlar ki: 'Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler

bağışla ve bizi takva sahiplerine önder ki derler'. İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamları ile mükafatlandırılacaklar, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır. Orada ebedî kalacaklar, orası ne güzel bir konak ve ne güzel bir makamdır. (Resulüm!) De ki: Rabbim size ne kıymet verir duanız olmasa? (Ey inkârcılar! Size bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; o halde azap yakanızı bırakmayacaktır!''.

Bu ayeti kerimeler bizler için birer nasihattir. Evimizin en güzide köşesine Furkan suresindeki bu öğütleri yazıp asmalıyız. Özellikle çocuklarımız ve gençlerimiz için, sosyal medya, filmler, internet oyunları, romanlar vs. bu alanlarda tertemiz dimağlar hedef alınıp yüreklerinin üstünü kapkara zift ile örtmeye çalışıyorlar. Sağlam irademiz ile çocuklarımızın böyle yok olmalarına izin vermemeliyiz. Bu hususta en çok bizlerin uyanık ve tetikte olması gerekir.

İman içimize işlenmiş bir koddur. İmanımızı şu adımlarla arttırabiliriz:

- Kalbimizde sebeplerin korkusu yerine Allah'ın sevgisini inşa edelim. Ateşe atılırken nemruttan korkup ona yalvarmak yerine Allah'a güvenip 'O ne güzel vekildir' diyebilen Hz. İbrahim'in korkusuzluğunu tefekkür edelim.
- Allah ile kalbimiz arasından aracıları dışarıya alalım.
- Zikre sarılalım. zikreden kalbe iman nuru akar.⁸⁰ Allah'ı zikretmek Allah'ı anmak demektir. Bilinmelidir ki; kalpler ancak Allah'ın zikri ile sükûnete erer. (Ra'd 13/28)

Kişinin imanım tam demesi yeterli değildir, ortaya bir şeyler koymak gerekir. (İnsan 76/3) Ortaya çıkacak olan davranışlarda insanın içinde barındırdığı ile sınırlıdır. Yapılan imanlı davranışlar yani Salih ameller insanı zirveye taşıyan basamakları teşkil etmektedir. Kur'an'da iman eden ve Salih amel işleyenler çoğunlukla bir arda zikredilmiştir. İmanında ciddi olan kişilerin beraberinde bu ciddiyetlerini fiiliyata dönüştürmeleri gerekiyor. Ayrıca salih amel'i hasenat ile karıştırmamak gerekir. Hasenat bizim kişisel ibadetlerimizi kapsamaktadır. Namaz kılmak, oruç tutmak, zikir çekme, hacca gitmek gibi. Salih amel ise toplumsal ibadetlerimizdir. Daha geniş ve özel bir kavramdır. Zekât vermek, sadaka vermek, infak etmek, bir yetimin destekçisi olmak, dara düşmüş bir

⁸⁰ Bozdağ, 2015, s. 278.

kardeşine yardım etmek Kuran’da ısrarla üzerinde durulan salih ameller arasında yer almaktadır.

Kur’an ve hadisler imanın ve hakikatinin ne olduğu hususunda bizlere bilgi vermektedir. Birkaç ayeti kerimeyi ve hadisi şerifi burada zikretmek konuyu daha da iyi pekiştirmemize vesile olacaktır;

“Rabbimiz! Biz, 'Rabbimize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi isittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, bizleri sana ermiş kullarınla beraber yanına al” (Ali İmran 3/193)

Arapçada atıf harflerinden biri fa-i takibiyye’dir. Bir kelimenin başına ‘ف’ harfi gelirse bu, o işin ara vermeksizin hemen yapıldığının bir göstergesidir. Zikredilen ayet ile İman hakikatlerine davet edildiği vakit hemen icabet edilmesi gerektiği bize öğretilmektedir.

“Hem bilin ki, içinizde Allah’ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize zinet yapmıştır. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır” (Hucurat 49/7)

Allah bize, geri durmayı, beklemeyi, ancak fasık kimsenin sözünü uygulamanın söz konusu olduğu yerde emretmiş, bize, apaçık deliller zuhur ettikten sonra inat etmeyi emretmemiştir.⁸¹ Fâsık kelimesi imanın zıddıdır. İmanın kalplerde süs olması imanın kişilere yaklaştırılmış olmasıdır. Sonra da o imanı kalplerde devamlı kılmıştır.

Enes b. Malik’ten nakledildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

“Üç haslet vardır; bunlar kimde bulunursa o kişi, imanın tadını tadar: Allah ve Rasulü’nü, bu ikisinden başka her şeyden fazla sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. (Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra) Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkarcılığa dönmekten ateşe atılmaktan kaçındığı gibi kaçınmak”

Enes b. Malik’ten rivayet edildiğine göre: *“Kim kalbiyle tasdik ederek Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna*

⁸¹ Fahrüddin Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Büyük Kur’an Tefsiri Mefâtihu’l-Gayb*, (Çev.: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), Huzur Yayınları, İstanbul, 2013, C. XX, s. 213.

şehadet ederse Allah ona cehennemi haram kılar” (hadisi şerif). Tevhit olmadan İslam ve iman olmaz. Tevhit, insanı kendisine itaat ve ibadet etsin diye en güzel şekilde yaratan Allah’tan başka ilah olmadığına inanmak ve bunu açıkça dile getirmektir.⁸²

3.2. Tevekkül

وكل (v-k-l) kökünden türetilmiş olan tevekkül kelimesi Kur’an’da 70 yerde geçmekte ve yerine getirmek, görevlendirilmek, güvenmek anlamlarına gelmektedir.⁸³ İmam-ı Gazali’ye göre tevekkül, kalbin vekile itimadı, onu sabit ve sadık bilip onunla rahat bulmasıdır.⁸⁴ Günlük hayatta bize güven vermeyen kimseleri asla vekil tayin etmeyiz, eğer edersek sonuçlarını ağır ödemeyi göze aldık demektir. Vekil olarak Allah’ı tayin eden herkes sonunun mükemmel olacağını bilir. Psikolojide ruhsal yarası olan kimselere önce tevekkül anlatılır. Çektiğimiz acıların ıstıraba dönüşmesini sadece tevekkül engelleyebilir. En yıkıcı bunalım sebeplerinden biri sürekli kaygıdır. Yüce Yaradan hayata hâkim ise, izin vermediği olmuyorsa korkuya gerek yoktur.⁸⁵ Kişi tevekkülü hayatına ne kadar empoze ederse kaygı ve korku o denli uzaklaşır. Olumsuzluk yaşar veya bir olumsuzluktan endişelenirsek şu üç ilkeye tutunalım:

- Allah bize bir dert verdiyse, ona benzer veya doğrudan onunla ilişkili bir yanlışımlarımız olmalıdır. Ekonomimizi batırdıysa ya faize bulaştık ya da zekâtı unuttuk demektir. Kendimizi düzeltirsek işimizde düzelir.
- Derdimiz günahlarımızı temizleyip maneviyatımızı geliştirmeyi amaçlayan bir imtihan da olabilir.
- Bütün sebeplerin tükendiği yerde de ateşe atılan Hz. İbrahim gibi, “*Allah bize yeter, o ne güzel vekildir*” (Ali İmran, 173) diyebiliriz.⁸⁶

Tevekkülde bütün makamlar üç esas üzerine kurulmuştur: ilim, hal ve amel. Bazı kimseler tevekkülün, bütün işleri Allah’a havale etmek, kendi seçimi ile hiçbir şey yapmamak, zor durumda kalındığında yardım istememek ve

⁸² Özafşar, 2015, C. I, s. 501.

⁸³ Okuyan, 2013, s. 655-656.

⁸⁴ İmam-ı Gazali, *Kimya-yı Saadet*, (Çev.: Mehmet Müftüoğlu), Çelik Yayınları, İstanbul, 2018, s. 732.

⁸⁵ Bozdağ, 2015, s. 279.

⁸⁶ Bozdağ, 2015, s. 282.

rahatsızlanınca ilaç almamak olduğunu sanır.⁸⁷ Bu düşüncelerin tümü şeriata aykırıdır. Tevekkül şeriat üzerine kurulduğuna göre körü körüne teslimiyet gönderilen işaretleri ve vesileleri görmemizi engeller.

Tevekkül okumaktan ziyade yaşanarak öğrenilebilecek bir kavramdır. Güven, teslimiyet ve iman bu üç kavram Kuran’da bir arada zikredilmektedir. Güvendiğin kişiye teslim olursun ve bu bağlılığın imanını gösterir. Tam anlamıyla kime veya neye bağlandığımıza dikkat etmemiz gerekir, çünkü imanımız ona göre şekillenecektir. Tevekkülün müdavimlerinden biri olan Hz. İbrahim’in Allah ile arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Rabbi ona, ‘İslâm ol!’ emrini verince, o ‘Ben âlemlerin Rabbine teslim oldum’ dedi” (Bakara 2/131). Hz. İbrahim, zeki, uyanık, zihni kuvvetli, ruhu sağlıklı, azimli ve sadık bir Müslüman idi. O’nu okumak ve anlamak İbrahimi bir duruşa sahip olmak demektir.

Mümin olan kimseler; Allah anıldığı vakit kalpleri ürperti ile titrer, ayetler okunduğunda imanları artar ve yalnızca Allah’a tevekkül ederler. (Enfal 8/2) Bir başka ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır; *“Allah’a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter”* (Ahzab 33/3) Burada Allah’tan başka sığınılacak bir limanın olmadığı ifade edilmektedir. Allah’ın koruduğu kimseye başkası zarar veremez, O’nun vereceği zarardan da başkası koruyamaz.

Bizler için bahşedilen nimetlerin ne kadarını Allah için kullanırsak o kadarından rızıklanabiliriz. İnsanlar topyekun işlerinde Allah’ı vekil tayin ederlerse hiç ummadıkları yerden rızıklandırılacaklardır. *“Ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah’a tevekkül ederse O, kendisine yeter...”* (Talak 65/3) Yani bolluk, bereket, emeklerinin karşılığını almak, insanlardan fayda görmek, hayra ve hasenata kavuşmak o kimseler için kolaylaştırılacaktır.

Tevekkül mevzusu ile alakalı efendimiz şöyle buyurmuştur:

“(Geçmiş) ümmetler bana gösterildi. Peygamber gördüm, yanında üç-beş kişilik küçük bir grup vardı. Peygamber gördüm, yanında bir iki kişi bulunuyordu. Ve peygamber gördüm, yanında kimsecikler yoktu. Bu arada önüme büyük bir kalabalık çıktı. Kendi ümmetim sandım. Bana ‘Bunlar Musa’nın ümmetidir, sen ufka bak!’ dediler. Baktım; (çok) büyük bir karaltı. ‘İşte bunlar senin ümmetindir.

⁸⁷ Gazali, 2018, s. 734.

İçlerinden hesapsız-azapsız cennete girecek yetmiş bin kişi vardır' dediler” (İbni Abbas diyor ki) Söz buraya gelince Peygamber kalkıp evine gitti. Oradaki sahabeler bu hesapsız-azapsız cennete girecek yetmiş bin kişinin kimler olabileceği hakkında konuşmaya başladılar: Kimileri, “Bunlar peygamberin sohbetinde bulunanlar olmalıdır” derken, kimileri, “Bunlar İslâm geldikten sonra doğup, şirki tanımamış olanlardır” dediler. Daha başka birçok görüş ileri sürenler oldu.

Onlar bu meseleyi tartışırken Peygamber çıkageldi.

“Ne hakkında konuşuyorsunuz? diye sordu. Hesapsız-azapsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Nebi sallallahu aleyhi ve sellem: ‘Onlar büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine tevekkül (güvenen) eden kişilerdir’ buyurdu. Ukkâşe İbni Mihsan yerinden fırladı ve: Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et (Ya Resulallah)! dedi. Peygamber de: ‘Sen onlardansın!’ buyurdu. Sonra bir başka kişi daha kalktı ve: Beni de onlardan kılması için dua buyur, dedi. Peygamber bu defa: “Fırsatı değerlendirmekte Ukkâşe senden önce davrandı” buyurdu.⁸⁸

Peygamberimiz tevekkül kavramını arkadaşlarına anlatırken sabahleyin hesapsızca uçan kuşları örnek vermiştir. *“Eğer siz Allah'a hakkıyla tevekkül etseydiniz, sizi kuşları rızıklandığı gibi rızıklandırırdu. Onlar Sabah aç çıkıp akşam tok dönerler.”⁸⁹* Hadisi şeriften de anlaşılacağı üzere kuşlar sabaha uyandıklarında karınlarını doyurma endişesi içerisinde olmaksızın uçarlar ve akşamına da tok bir şekilde dönerler. Kişi sabaha her ulaştığında o günkü rızıkının hesabını yapmaksızın ve her türlü karşılığını alacağını bilerek çalışmaya başlamalıdır.

Enes radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim, evinden çıkarken: Allah'ın adıyla çıkıyor, Allah'a güveniyorum. Günahlardan korunmaya güç yetirmek ve itaate kuvvet bulmak, ancak Allah'ın tevfiik ve yardımıyladır” derse kendisine: Doğruya iletildin, ihtiyaçların

⁸⁸ İmamı Nevevi, Riyâzü-s Sâlihîn, (Çev.: Mustafa Kasadar, Şerafettin Şenaslan), Ravza Yayınları, İstanbul, 2007, C. I, s. 72-73.

⁸⁹ Nevevi, 2007, C. I, s. 76.

*karşılandı, düşmanlarından korundun, diye cevap verilir. Şeytan da kendisinden uzaklaşır”.*⁹⁰

Gerçek anlamda tevekkülü ortaya koymak azim sahibi kararlı insanlara mahsus bir durumdur. Bu da ancak Allah’ın has kulları olan gerçek tevekkül sahiplerine mahsus bir durumdur.

3.3. Dua

Hz. Peygamber başta olmak üzere bütün peygamberler hayatları boyunca Allah’ın ipine sınımsız tutunup, Kur’an’ın her bir ayetini içselleştirip ruhlarına ilmek ilmek dokumuşlardır. İnsan, bir et parçasından ibaret gibi görünse de asıl onu ayakta tutan ruhudur. Bu sebepten ötürü insanoğlu midesinden önce ruhunu beslemeli, yüreğinin şifasının peşine düşmelidir. Bu da ancak içten, kısık sesle, boyun bükerek Rabbe karşı yapılan secde ve dua sayesinde gerçekleşebilir.

Kur’an’da pek çok peygamberin duası yer almaktadır. Peygamber duaları, kalplerimize nüfuz ettiği andan itibaren onlara duyduğumuz hayranlık artmaktadır. Onlar, hayatta hangi zorlukla karşılaşsan karşılaş nihayetinde inanıp sabırla dua eden insanın zaferinin kaçınılmaz olduğunu bizlere gösteren nadide insanlardır. Bu başlık altında duaya olan bakış açımızı daha da zenginleştirmek adına hem Hz. Yusuf ve Hz. Muhammed’in hem de diğer bazı peygamberlerimizin dualarına yer vereceğiz.

Dua kelimesi د ع و kökünden gelmektedir, bu kökten gelen kelimeler Kur’an da 22 yerde geçmekte ve dua etmek, çağırmak, isnat etmek ve evlatlık anlamlarına gelmektedir.⁹¹ Istilahta ise ‘İnsan ile Rabbi arasında bir iletişim’ olarak tanımlanabilir. Dua, *‘kıymet verilen bir aşkın, sevilene karşı duyarlı olmanın ve sevmenin bir tecellisidir, o kulluk hissiyle çaresizlik halinin ve sınırlılığın Allah’a arz edilmesi, bütün benliğimizle O’na dönülmesidir’.*⁹² Dinimizin esası duadır. Kur’an-ı Kerim’in kilit hükmünü taşıyan Fatiha suresi de başlı başına bir duadır.

Aynı zamanda dua peygamberi adetlerin en güzellerindendir ve bizlere peygamberlerden miras kalmıştır. Bu konu ile alakalı Yüce Rabbimiz gönderdiği

⁹⁰ Nevevi, 2007, C. I, s. 78.

⁹¹ Okuyan, 2013, s. 123.

⁹² Sadık Kılıç, *Seferler Arefesindeyim Hep*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 119.

Kur'an-i Kerim'inde dua kavramı üzerinde önemle durmuş ve insanın değerini yücelten bir ibadet olduğu vurgusunu yapmıştır.

Nitekim Furkan suresi 77. Ayet-i kerime buna örnektir,

“De ki: Sizin duanız olmasaydı, Rabbim size değer verir miydi? Fakat siz gerçekten yalanladınız; artık (bunun azabı da) kaçınılmaz olacaktır”. Görüldüğü gibi Rabbimiz, kullarının kendisine dua etmesini bir kulluk vazifesi olarak görmektedir. İnsanoğlu hayatı boyunca, darlıklar, sıkıntılar, hayal kırıklıkları, şeytanın vesvese vermesiyle düşülen yanlış yollar, malların eksilmesi gibi çeşitli imtihanlarla denenecektir. (Bakara 2/155).

Bir başka ayette ise; *“Ey iman edenler, sabırla ve duayla yardım dileyin. Gerçekten Allah, sabredenlerle beraberdir”* (Bakara 2/153) buyrulmaktadır. Sabır, boyun eğmek değil mücadele etmektir. Allah sabredin diyor yani mücadele edin, yılmayın, karamsarlığa kapılmayın, isyana düşmeyin, şeytana yenilmeyin ve ardından da duaya sınıksız sarılın, duanıza inanın, duanıza iman edin o sizin silahınız başınıza gelen olumsuzluklara duanızla karşılık verin öğütünde bulunuyor. Bu hususla alakalı meşhur bir kıssa vardır; yağmur duası için hazırlanıp yola koyulan bir grup insan tepeye doğru giderken salih bir zata rastlarlar, o kişinin de kendileriyle beraber dua etmeye gelmesini isterler, lakin zat onların bu isteklerini reddederek Allah sizin duanızı kabul etmez der, ‘eğer duanızın kabul olacağına inansaydınız yanınıza şemsiye alırdınız’ diyerek oradan uzaklaşır. İnsanlar çoğu zaman ümitsizlik içinde ve tevekkülden uzak bir şekilde dua etmektedirler. Karşılığını alamayacağını düşündüğü bir şeyin karşılığını zaten alamazsın. Allah’tan bir şeyi usulünce istediğin vakit artık onun gerçekleşeceğinden şüphe etmemek gerekir.

Kur’an’da isimleri anılan peygamberlerin on dört tanesi özellikle dualarıyla öne çıkmaktadır.⁹³ Biz burada bir kısmını zikretmekle yetineceğiz.

Sadakatın Peygamberi Hz. Nuh (a.s.)

Yıllardır kavmini tevhit dinine çağıran peygamberlerden biri de Hz. Nuh (a.s.)’tur. Bu davet neticesinde kavmi kendisini yalanlamış, kendi batıl dinlerini sürdürmeye devam etmişlerdi. Bütün bu olanlara rağmen Hz. Nuh davasını kararlılıkla sürdürmüş ve Allah’a yönelerek şöyle dua etmiştir: Sonunda Rabbine

⁹³ Yılmaz, 2011, s. 54.

dua etti: *“Gerçekten ben, yenik düşmüş durumdayım. Artık sen intikam al”*. (Kamer 54/10) *“Bundan böyle, benimle onların arasını açık bir hükümle ayır ve beni ve benimle birlikte olan müminleri kurtar”*. (Şuara 26/118) Rabbimiz Hz. Nuh’un bu duasını kabul etmiş ve Allah’ın emri üzerine-yakınlarda hiçbir deniz olmamasına rağmen-büyük bir gemi yapmaya başlamıştır. Zamanı geldiğinde Allah’ın vadi gerçekleşmiş ve tufan meydana gelmiştir. Yüce Allah Hz. Nuh’un duasına şöyle icabet etmiştir; *“Andolsun, Nuh bize (dua edip) seslenmişti de ona ne güzel icabet etmiştik. Onu ve ailesini, o büyük üzüntüden kurtarmıştık. Ve onun soyunu, (dünyada) onları da baki kıldık”*. (Saffat 37/75-77) Bununla, Hz. Nuh’un feryadına işaret olunuyor. O uzun bir tebliğ döneminden sonra ümidini kesmiş ve Allah’a feryat etmişti: *“Rabbim ben yenildim, bana yardım et”*. Hz. Nuh (a.s) kavminin zulmünden nasıl kurtarılmış ise, Hz. Muhammed (s.a) ve beraberindekiler de bir süre sonra Mekkeli müşriklerin zulmünden kurtarılacaklardır. Bu ayet, biri, *“Sadece Hz. Nuh (a.s) ve beraberindekiler kurtulmuş, kavmi ise helak olmuştur”* şeklinde, diğeri de *“Tüm insanlık helak olmuş ve sadece Hz. Nuh (a.s)ile beraberindekiler kurtularak, insan nesli onlarla devam edegelmiştir”* şeklinde olmak üzere iki anlama da gelebilir.⁹⁴

Sağanak halinde yağan yağmurla birlikte sular kabarınca, gemiye binmeyen çocuğunun boğulacağını fark eden Nuh (a.s.), baba şefkatinden dolayı onu son bir defa gemiye davet etmiş, o da bu daveti reddetmiş ardından da Hz. Nuh Allah’a şöyle yalvarmıştı; Dedi ki: *“Rabbim, şüphesiz benim oğlum ailemdendir ve senin vaadin de doğrusu haktır...”* (Hud 11/45). Bunun üzerine Allah Dedi ki: *“Ey Nuh, kesinlikle o senin ailenden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir iş (yapmıştır). Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Gerçekten ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum”* (Hud 11/46). Bu cevap karşısında hatasını anlayan Hz. Nuh ise şu dua ile af dilemiştir: Dedi ki: *“Rabbim, bilgim olmayan şeyi senden istemekten sana sığınırım. Ve eğer beni bağışlamaz ve beni esirgemezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum”* (Hud 1/47).

Hız. Nuh tufan esnasında gemide bulunan varlıkların selamete kıyıya varabilmesi için Rabbine şöyle yalvarmıştır: Ve de ki: *“Rabbim, beni kutlu bir konakta indir, sen konuklayanların en hayırlısısın”* (Mu’minun 23/29). Böylece Hz. Nuh ve beraberindekiler kurtulanlardan olmuşlardır.

⁹⁴ Mevdudî, 1991, C. V, s. 23.

Hz. Nuh'un dualarından biri de inananların bağışlanması içindir; *"Rabbim, beni, annemi-babamı, mümin olarak evime gireni, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalim olanlara da yıkımdan başkasını arttırma"* (Nuh 7/28). İşte bu dualar Allah'a olan tevekkülün en samimi göstergelerindedir.

Tevhit Peygamberi Hz. İbrahim (a.s.)

Hz. İbrahim'in soyu Hz. Nuh'tan gelen bir peygamberdi. Hz. İbrahim, Kur'an-i Kerim'de duası çokça zikredilen peygamberlerdendir. O, putperest kavmiyle ve babasıyla yıllarca mücadele etmiş ve bunun sonucu olarak da yalanlanmış, kınanmış, hatta ateşe atılıp yakılmak istenmiştir. Hz. İbrahim'in Allah'a olan samimiyeti ve içten bağlılığı ayeti kerime de şöyle belirtilmektedir: *"Beni öldürecek, sonra diriltecek olan da O'dur"; "Din (Ceza) günü hatalarımı bağışlayacağını ummakta olduğum da O'dur"; "Rabbim, bana hüküm (ve hikmet) bağışla ve beni salih olanlara kat";* (Şuara 26/81-83). Aynı zamanda Hz. İbrahim Allah'tan kendisine tertemiz bir soy bahşetmesini istemiş ve bu arzusunu şöyle dile getirmiştir: *"Rabbim, bana salihlerden (olan bir çocuk) armağan et."* (Saffat 37/100) Hem kendisinin hem de eşinin yaşı geçmiş olmasına rağmen duasına karşılık Yüce Allah onlara İsmail ve İshak'ı bahşetmiştir.

Hz. İbrahim Allah'tan kendisini O'na yakınlaştıracak ahirette de bağışlanmasına vesile olacak isteklerde bulunmuş ve tövbelerini kabul etmesini istemiştir. Hz. İbrahim'in bu duaları ayetler de şöyle bildirilmektedir:

"Hani İbrahim şöyle demişti: "Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara kulluk etmekten uzak tut. Rabbim, gerçekten onlar insanlardan birçoğunu şaşırtıp-saptırdı. Bundan böyle kim bana uyarsa, artık o bendendir, kim de bana isyan ederse kuşkusuz Sen, bağışlayansın, esirgeyensin. Rabbimiz, gerçekten ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında ekini olmayan bir vadiye yerleştirdim; Rabbimiz, dosdoğru namazı kılsınlar diye (öyle yaptım), böylelikle Sen, insanların bir kısmının kalplerini onlara ilgi duyar kıl ve onları birtakım ürünlerden rızıklandır. Umulur ki şükrederler. Rabbimiz, şüphesiz Sen, bizim saklı tuttuklarımızı da, açığa vurduklarımızı da bilmektesin. Yerde ve gökte hiç bir şey Allah'a gizli kalmaz. Hamd, Allah'a aittir ki, O, bana ihtiyarlığa rağmen İsmail'i ve İshak'ı armağan etti. Şüphesiz benim Rabbim, gerçekten duayı işitendir. Rabbim, beni namazı(nda) sürekli olan kıl, soyumdan olanları da. Rabbimiz,

duamı kabul buyur. Rabbimiz, hesabın yapılacağı gün, beni, anne-babamı ve mü'minleri bağışla.” (İbrahim 14/35-41).

Hz. İbrahim'in yaptığı bu müthiş dua inananlara örnek olmalı ve Allah'a duyulan bu lezzetten faydalanılmalıdır.

Hz. İbrahim (a.s), babası Azer'i tevhid dinine, güzel öğütlerle ve nasihatlerle davet etmiştir. Fakat Hz. İbrahim (a.s)'in babası, oğlunun kendisine yapmış olduğu bu nasihatleri ve öğütleri kabul etmedi. Hatta Hz. İbrahim (a.s)'in kesin delillerle ileri sürdüğü düşüncelere de meyil etmemiştir. Aksine sapıklığında ve inadında ısrar etmiştir.

Kur'an, Hz. İbrahim'in dönemin kralı olan Nemrut ile diyaloguna da değinmektedir. Nemrut ve beraberindekiler, Hz. İbrahim (a.s)'i putları paramparça ettiğinden dolayı bir ceza olarak yakmayı istediler. Çünkü Hz. İbrahim (a.s), ilahlarına saygısızlıkta sınırı aşmış ve haberleri olmadığı bir esnada putlarını paramparça etmişti. Böylece onların kin ve nefretlerini alevlendirmiş oldu. Göğüslerinde tutuşmuş kinlerini ancak onu ateşe atmakla söndürebilirlerdi. Bunun içinde onu yakmaya karar vermişlerdi.

Hz. İbrahim'in hayatı boyunca tevekkülü kendine prensip edinmiş bir peygamber olduğu Kur'an'da yer alan dualarından anlaşılmaktadır. Kendisini kuşlar gibi Allah'ın yoluna salarak onu yakmak için hazırlanan devasa büyüklükteki ateşin kendisine serinlik olmasını sağlamıştır. (Enbiya 21/69)

Diğer bütün peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi Hz. İbrahim'in kıssasında da bizler için büyük hikmetler vardır. İnsanoğlu kıssaları okurken hikmet gözüyle okumalı yüreklerindeki kulaklarıyla dinlemeliler, ancak böyle yaparsak hayatımıza İbrahimi bir duruş sirayet edebilir. Çocuklarımıza ve gençlerimize İbrahimi duruşu anlatmalı yüreklerine tevekkülü işlemeliyiz, İslam genç ve dinamik beyinlerle, taze samimiyetlerle ve dik duruşlarla ilerleyecektir.

Ahlak Peygamberi Hz. Lut (a.s.)

Hz. Lut Filistin'in Sedum bölgesine peygamber olarak gönderilmiştir.⁹⁵ Halkının kalpleri katılaştı, ahlakları ziyadesiyle bozulmuştu, artık iyiyi kötünden ayıramaz olmuşlardı. Öyle ki hiç çekinmeden açık bir şekilde homoseksüellik

⁹⁵ Yılmaz, 2011, s. 63.

yapabiliyorlardı. (Araf 9/81) Hz. Lut, onları; Allah'a çağırır, onlara öğüt verdi, onları yaptıkları kötülüklerden caydırmaya çalıştı ve onları, Allah'ın azabı ile korkuttu. Fakat onlar, Hz. Lut (a.s.)'un sözlerine aldırış etmediler ve yaptıklarından vazgeçemediler. Nitekim Kur'an olayı şöyle açıklar: *"Gerçekten siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Doğrusu siz, ölçüyü aşan (azgın) bir kavimsiniz."* (Araf 7/81) Hz. Lut kavmini bu azgınlıklarından geri bırakamayınca Allah'tan yardım dilemiştir: *Dedi ki: "Rabbim, fesat çıkarmakta olan (bu) kavme karşı bana yardım et."*(Ankebut 29/30) Burada önemle üzerinde durulması gereken husus şudur, Hz.Lut ümidini kestiği için ve onların yaşamlarının topluma zarar vereceğinden dolayı kavminin helak olmasını istemiştir, yoksa amacı beddua edip kavmini kötülüğe boyamak değildir.

Teslimiyetin Peygamberi Hz. Yakup (a.s.)

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Hz. Yakup Allah'a karşı derin bir sevgi duyan ve tevekkül sahibi bir peygamberdir.

Yaşadığı her şeye rağmen Hz. Yakup'un sabrını, zarafet ve nezaketini örnek alıp, kederini ve hüznünü ancak Allah'a arz etmesini nimet bilip rızka dönüştürmenin yollarını aramalıyız.

Hz. Yakup acılı bir babanın yakarışı ile üzüntü ve kederini yalnızca Allah'a arz etmiştir. *' Ben acımı ve hüznümü yalnızca Allah'a havale ederim...'*(Yusuf 12/86) Yani, 'ben sabrımı içimdeki bu ateşi ve hüznümü kimselere değil, ancak Allah'a şikayet ediyorum. Ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından ben biliyorum. Şu halde bunları boşuna zannetmeyin, Allah belki hiç umulmadık bir yerden neşeler verir' demek istemiştir.⁹⁶ Hz. Yakup'un bu duaları, en imkansız zamanlarda bile ümit var olmayı, ye'se kapılmadan sabırla istemeyi ve meydana şeytanın asılsız telkinlerine bırakmamayı bizlere öğütlemektedir.

İffetin Peygamberi Hz. Yusuf (a.s.)

Yusuf kıssası da biz inananlar için mükemmel dua örnekleriyle doludur. Küçük yaşta kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf için o zamandan sonra bambaşka bir hayat başlar, dipsiz bir kuyudan çıkartılıp Mısır'a köle pazarında satılmak üzere getirilir ve Mısır Azizine satılır. Bir zaman sonra Azizin hanımı

⁹⁶ Yazır, 2012, C. V, s. 93.

Hz. Yusuf'tan murad almak ister. Hz. Yusuf ise bu hayasızlık karşısında 'Allah'a sığınırım' (Yusuf 12/23) diyerek keskin bir duruş sergiler. Böyle bir zina da boy göstereceğine zindana atılmayı daha hoş görerek şöyle dua etmiştir:

(Yusuf) Dedi ki: "Rabbim, zindan, bunların beni kendisine çağırdukları şeyden bana daha sevimlidir. Onların kurdukları düzeni benden uzaklaştırmazsan, onlara (korkarım) eğilim gösterir, (böylece) cahillerden olurum." (Yusuf 12/33). Hz. Yusuf, bu duasının neticesinde yedi yıl zindanda kalmıştır.⁹⁷ Yusuf'un üç göleği tabiri meşhurdur, Hz. Yusuf'un bu duası aslında ikinci gömleğinin adıdır, iffet, namus, şeref, değer, hassasiyet gömleği. İlk tesettür ayeti erkekler için indirilmiştir, "Mümin erkeklere söyle: "Gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırınsınlar ve ırzlarını korusunlar..." (Nur 24/30). Hz. Yusuf bu duasıyla bir erkeğin kadına karşı duruşunun ve tavrının nasıl olması gerektiğini bize gösteriyor.

Hz. Yusuf bir zamanlar kardeşlerinin kıskançlık yüzünden kendisini öldürmeye kalkıştıkları, çölden gelen bir adam iken, birçok hadisenin ardından tahtta oturan bir Kral olmuştu.⁹⁸ Kendisine verilen nimetlere karşı nasıl teşekkür edilmesi gerektiğini ise şu sözleri ile bize öğretmektedir: "Rabbim, Sen bana mülkten (bir pay ve onu yönetme imkânını) verdin, sözlerin yorumundan da (bir bilgi) öğrettin. Göklerin ve yerin yaratıcısı, dünyada da, ahirette de benim velim Sensin. Müslüman olarak benim hayatıma son ver ve beni salih olanların arasına kat." (Yusuf 12/101).

Sabrın Peygamberi Hz. Eyüp (a.s.)

Hz. Eyüp sabrıyla Allah'ın kendisinden razı olduğu mübarek bir kuldür. Başına gelen ağır bir hastalık ile imtihana tabi tutulmuş ve bunun sonucunda isyan etmek yerine dualarıyla Allah'a daha sıkı bağlanmıştı: "Kulumuz Eyüp'ü de hatırla. Hani o: "Herhalde şeytan, bana kahredici bir acı ve azap dokundurdu" diye Rabbine seslenmişti (Sad 38/41). Eyüp (a.s.)'ün hastalığının süresi uzayınca, şeytan onu, Rabbi konusunda ümitsizliğe düşürmeye çalıştı ve sabırsızlanmayı ona süslemeye başladı. Çekilen sıkıntılardan daha çok şeytanın bu vesveseleri peygamberlere ağır gelir. Yüce Allah'ın Hz. Eyüp'ün duasına icabet ettiği ayet-i kerime de şöyle geçmektedir:

⁹⁷ Yılmaz, 2011, s. 64.

⁹⁸ Mevdudî, 1991, C. II, s. 497.

“Eyüp’ü de; hani o Rabbine çağrıda bulunmuştu: Şüphe yok, bu dert (ve hastalık) beni sarıverdi. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın. “Böylece onun duasına icabet ettik. Kendisinden o derdi giderdik; ona katımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir zikir olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir katını daha verdik”. (Enbiya 21/83-84)

Eyüp’ün (a.s) hastalığının nasıl iyileştirildiği Sad Suresi, 42. ayette anlatılmaktadır: *“Ayağını yere vur. İşte yikanılacak ve içilecek serin bir su”* bundan, onun ayağını yere vurur vurmaz oradan bir suyun fışkırdığı anlaşılmaktadır. O bu sudan içmiş ve hemen sonra hastalığından kurtulmuştur. Tedavinin şekline bakacak olursak Hz. Eyüp bir deri hastalığının sıkıntısını yıllarca çekmiş⁹⁹ nihayetinde sabır ve dua ile birlikte şifa bulmuştur.

Duanın sözleri oldukça ilginçtir. Eyüp (a.s) çektiği sıkıntıdan bahseder, fakat Rabbine: *“Sen merhametlilerin en merhametlisin”* (Enbiya 21/83) demekten başka bir şey söylemez. Bu, onun sabırlı bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir. Aynı şey inananlar için de geçerlidir. İnsanoğlu aceleci bir varlıktır, başına gelen sıkıntıların anında kendisinden uzaklaşmasını ister, aslında bunu istemekle şeytanın ekmeğine yağ sürdüğünün farkında değildir. İnsan, başına ne sıkıntı gelirse gelsin yalnızca Allah’a yönelmeli ve O’nun yardımını sabır ile dua ile beklemelidir. Bu bağlamda Hz. Eyüp, tavrı ve dualarıyla bize örnektir.

Tur’un Peygamberi Hz. Musa (a.s.)

Kur’an-i Kerim de ziyadesiyle bahsedilen peygamberdir. Hz. Musa’nın hayatı çocukluğundan başlayarak Firavun ile olan mücadelesine ve kavminin kötü davranışlarına kadar ayrıntılı bir şekilde Kur’an da bildirilmiştir. Hz. Musa dönemin Mısır hükümdarı olan Firavun’un sarayında yetişmiş, genç delikanlı olana kadar da burada kalmıştır.¹⁰⁰ Bir gün sokakta İsrail oğullarından birisiyle kavga eden bir Kıpti’ye tokat atarak kaza ile öldürmüştü (Kasas 28/15), sonrasında da çok pişman olmuş ve şu duayı yaparak tövbe etmiştir: Dedi ki: *“Rabbim, gerçek şu ki, ben kendi nefsimi zulmettim, artık beni bağışla. Böylece (Allah) onu bağışladı. Hiç şüphe yok O, bağışlayandır, esirgeyendir. Rabbim, bana verdiğin nimetler adına, artık suçlu-günahkârlara destekçi olmayacağım.”* (Kasas 28/16-17). Bulunduğu şehirde korku içinde yaşayan Musa (a.s.), maktulün tarafının

⁹⁹ Mevdudî, 1991, C. III, s. 325-326.

¹⁰⁰ Yılmaz, 2011, s. 68.

kendisini öldürmeyi planladıklarını haber alınca, korktuğundan dolayı Mısır'ı terk etmeye karar vermiş¹⁰¹, bu şehirden şu dua ile ayrılmıştır: "... *Rabbim, zalimler topluluğundan beni kurtar*" dedi. (Kasas 28/21) Mısır'ı terk etmesi üzerine yolda yaşadıklarını ve peşinden yaptığı duasını Kur'an şöyle bildirir:

"Medyen doğru yöneldiğinde de: 'Umarım Rabbim, beni doğru bir yola yöneltip iletir' dedi. Medyen suyuna vardığı zaman, ondan su almakta olan bir insan topluluğu buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını suya gitmekten) sakınan iki kadın buldu. Dedi ki: 'Bu durumunuz ne?', 'Çobanlar sürülerini sulamadıkça, biz sürülerimizi sulayamayız; babamız da yaşı ilerlemiş bir ihtiyardır.' dediler. Hemencecik onların sürülerini suladı, sonra yine gölgeye çekilerek dedi ki: 'Rabbim, doğrusu bana indirdiğin her hayra muhtacım'." (Kasas 28/22-24) Bu şehirde Şuayb (a.s.) ile görüşmüş, kızlarından biriyle evlenmiştir. On yıl Medyen de kaldıktan sonra tekrar Mısır'a giderken Tur dağında kendisine peygamberlik verilmiş ve kardeşi Harun ile Firavun'u dine davet etmekle görevlendirilmişlerdi.¹⁰² Hz. Musa bunun üzerine şöyle dua etmiştir:

"Rabbim, benim göğsümü aç. Bana işimi kolaylaştır, Dilimden düğümü çöz ki söyleyeceklerimi kavrasınlar. Ailemden bana bir yardımcı kıl, Kardeşim Harun'u Onunla arkamı kuvvetlendir. Onu işimde ortak kıl, Böylece seni çok tespih edelim. Ve seni çok zikredelim. Hiç şüphesiz sen, bizi görmektesin" (Taha 20/25-35). Allah Hz. Musa'nın duasını kabul ettiğini, korkmamalarını ve onlarla birlikte olduğunu bildirmiştir. Burada dikkat çeken hususlardan biri de Hz. Musa'nın Allah'ı çokça zikretmek için Hz. Harun'u yanına yoldaş olarak istemesi idi, iki kişi olurlarsa Allah'ı daha çok anabileceklerdi. Hz. Musa Firavun'u Allah'ın birliğine davet edince Firavun alaycı bir tavırla ondan yüz çevirmiş ve düşmanca bir tavır takınmıştır. Hz. Musa akabinde şöyle dua etmiştir:

Musa dedi ki: *"Rabbimiz, şüphesiz Sen, Firavun'a ve önde gelen çevresine dünya hayatında bir çekicilik (güç, ihtişam) ve mallar verdin. Rabbimiz, senin yolundan saptırmaları için (mi?) Rabbimiz, mallarını yerin dibine geçir ve onların kalplerinin üzerini şiddetle bağla; onlar, acıklı azabı görecekları zamana kadar iman etmeyecekler."* (Allah) Dedi ki: *"İkinizin duası kabul olundu. Öyleyse*

¹⁰¹ Yılmaz, 2011, s. 68.

¹⁰² Yılmaz, 2011, s. 68.

dosdoğru yolda devam edin ve bilgisizlerin yoluna uymayın” (Yunus 10/88-89). Duaları kabul olmuş Firavun ve ordusu dehşet verici bir azapla yakalanarak helak edilmişti.

Hut’un Peygamberi Hz. Yunus (a.s.)

Kur’an Hz. Yunus’un tebliğine karşılık alamadığı için kavminden ayrıldığını bildirir. Bunun ardından Hz. Yunus, Allah’tan kendisine verilen bir ceza olarak dev bir balık tarafından yutulmuştur. Hz. Yunus balığın karnındayken Allah’a şöyle dua etmiştir: “... *Senden başka ilah yoktur, sen yücesin, gerçekten de ben zulmedenlerden oldum*” demiştir. (Enbiya 21/87) O, Allah’ın azabına uğrayacak olan bu beldeden ayrılması gerektiğini düşünmüştü. Bu davranış aslında başlı başına bir günah teşkil etmez, fakat bir peygamberin Allah’ın izni olmaksızın gönderildiği yeri terk etmesi günahdır.¹⁰³ Bir sonraki ayette ise Yüce Allah Hz. Yunus’un samimi duasına karşılık olarak onu mucizevi bir şekilde kurtardığını bildirmiştir, “*Bunun üzerine duasına icabet ettik ve onu üzüntüden kurtardık. İşte biz, iman edenleri böyle kurtarıyoruz*” (Enbiya 21/88).

Vefanın Peygamberi Hz. Davud (a.s.)

Hz. Davud israiloğullarına gönderilmiş bir peygamberdir. Diğer peygamberlere verildiği gibi Hz. Davud’a da bazı özellikler verilmiştir, bunların arasında fasih bir konuşmaya ve çok güzel bir sese sahip olması zikredilebilir. Ayrıca kendisine özel bir ilim bahşedilmiş, dağlar ve kuşlar sabah akşam onunla tespihe amade kılınmış ve demiri elleriyle yumuşatma kabiliyeti bahşedilmiştir (Sad 38/18,19-20). Hz. Davud kendisine ikram edilen bütün bu nimetlere karşılık Allah’a hamd ederek (Neml 27/15) şükrünü dile getirmiştir. Vefa, Müslümanlığın önemli bir şiarıdır, İslam da bunu asil davranışlar arasında kabul etmiş, vefa erdemini ahlak yasasının önemli bir ögesi olarak benimsemiştir.¹⁰⁴ Hz. Davud’un da yaptığı bu dua Allah’a vefa borcunun en güzel timsalidir.

Saltanatın Peygamberi Hz. Süleyman (a.s.)

Hz. Süleyman, Allah’ın kendisine büyük bir saltanat verdiği güç ve iktidar sahibi bir peygamberdir. Davut peygamberin oğludur, babasına verilen birçok nimet ve mucizeler ile o da rızıklandırılmıştır. Özel ilmin yanında, kuşların

¹⁰³ Mevdudî, 1991, C. III, s. 327.

¹⁰⁴ Yılmaz, 2011, s. 72.

dillerinden anlaması, cinleri, şeytanları emrinde çalıştırması, rüzgarlara hükmetmesi gibi mucizelerle donatılmıştır (Neml 27/15,16,17; Sad 38/36,37,38; Sebe 34/12).

Hz. Süleyman, “*Rabbim, beni bağışla ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayan bir mülkü bana armağan et. Şüphesiz sen, karşılıksız armağan edensin*” (Sad 38/35) duası karşılığında büyük bir saltanata sahip olmuştur. Sahip olduğu bu nimetler neticesinde her zaman Rabbine karşı derin bir saygı içerisinde olmuş ve her şeyi ile Allah’ın dinine hizmet etmiştir. Zengin olma arzusu kerih görülen isteklerden biri değildir. Aksine dünyada birçok güzelliğe sahip olma yolunda bir aracı olduğu söylenebilir. Bugün Hz. Süleyman’ın yaptığı bu duayı dile getirmekten kendini sakındıran insanlar bulunmaktadır. Ancak şu da iyi bilinmelidir ki sonunda Allah’ın rızasını kazanmak olduğu müddetçe ihtişamlı olduğunu düşündüğümüz her şeyi yaratıcımızdan isteyebiliriz.

Adanmışlığın Peygamberi Hz. Zekeriya (a.s.)

Hz. Zekeriya yaşlılık dönemine kadar çocuk özlemiyle yaşamış ve bu arzusunu dualarına şu şekilde yansıtmıştır:

“*Orada Zekeriya Rabbine dua etti: ‘Rabbim bana katından tertemiz bir soy armağan et. Doğrusu Sen, duaları işitensin’ dedi. O mihrapta namaz kılmakta iken, melekler ona seslendi: Allah, sana Yahya’yı müjdeler. O, Allah’tan olan kelimeyi (İsa’yı) doğrulayan, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamberdir. Dedi ki: ‘Rabbim, bana gerçekten ihtiyarlık ulaşımsın ve karım da kısır iken nasıl benim bir oğlum olabilir?’ ‘Böyledir’ dedi, ‘Allah dilediğini yapar’.*” (Al-i İmran 3/38-40).

Her ne kadar hem kendisinin hem de hanımının yaşlılık vb. durumlar sebebiyle çocuk sahibi olmaya imkânları yok ise de Allah’a, kudretinin sonsuz olduğunu bilerek samimi bir şekilde dua etmiştir.

Bir Müslüman dua kurumunu öğrenmek istiyorsa Meryem suresinin ilk on beş ayetlik bölümünü iyi tanımalıdır. Bu bir dua öğretisidir. Hz. Zekeriya’nın dua üslubu şöyledir; “*Hani o, Rabbine boyun bükerek ve gizlice seslendiği zaman*”. (Meryem 19/1) Hz. Zekeriya, Rabbine bağırp çağırarak değil yüreğinden kısık bir sesle seslenmişti. Dua dil ile olmaz yürekten gelmelidir.

Yine başka bir ayeti kerimede dua üslubu ile alakalı şöyle buyrulmaktadır:

“Rabbimize boyun bükerek ve yüreğiniz ürpererek (sessizce, gizlice) dua edin. Şüphesiz O, haddi aşanları sevmez” (A’raf 7/55). Yani duanı kelimelelere boğma yüreğinden ne isteyeceğine karar ver ve bu yolda ısrarcı ol, zafer muhakkak gelecektir.

‘Rahmet’ Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.)

Hz. Muhammed, Allah’ın allemlere rahmet olarak gönderdiği en son peygamberidir. Kendisinde İnsanlar için güzel bir örnek (üsve- hasene) olduğu bildirilen Hz. Muhammed’in duaları da bizler için ehemmiyet göstermelidir. Allah’ı anarak ve O’nu yücelterek yakarışına başlaması (*“Ve de ki: "Rabbim, bağışla ve merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayırlısısın”*) (Al-i İmran 3/26) Hz. Muhammed’in dua üslubudur.

Peygamberimiz, hayatı boyunca çok büyük zorluk ve sıkıntılarla denenmişti. Gönderildiği kavmin ileri gelenleri kendisine her türlü kötülüğü yapmaya ve yapacağı işlere engel olmaya çalışmıştı. Büyük zorluklar, tehlikeler ve sıkıntılar karşısında olmasına rağmen her zaman itidalli, cesur, sabırlı, akılcı davranmış ve şeytanın kışkırtmalarından yalnızca Allah’a sığınmıştır. (Mu’minun 23/97)

Peygamberimizin bir diğer duası ise şöyledir:

“Ve de ki: Rabbim, beni (girilecek yere) doğru bir girdirişle girdir ve (çıkarılacak yerden) doğru bir çıkarılışla çıkar ve katından bana yardımcı bir kuvvet ver” (İsra 17/80).

Bu dua ile Allah’ın, peygamberine (s.a) şöyle bir uyarıda bulunduğunu anlıyoruz: ‘Nerede ve ne halde olursan ol, hakkın yolundan ayrılmamalısın. Eğer bir yerden hicret edersen, hak yolunda hicret etmelisin ve nereye gidersen hak için gitmelisin’. İsteddiği yardımcı kuvvetten kasıt ise, ‘Bu bozulmuş dünyayı düzeltebilmem için ya bana bir güç ve yetki ver, ya da devletlerden birini benim yardımcım kıl’ kastedilmiştir.¹⁰⁵

Peygamberimizin sıklıkla okuduğu nas ve felak sureleri de birer dua niteliğindedir. Bu iki sure istiaze suresidir, daha çok sığınma amaçlı okunan surelerdendir.

¹⁰⁵ Mevdudî, 1991, C. III, s. 131.

De ki: Sığınırım ben, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rabbe, Yarattığı şeylerin şerrinden, Karanlığa çöktüğü zaman gecenin şerrinden, Düğümlere üfüren-kadınların şerrinden, ve hased ettiği zaman, hasetçinin şerinden”.

De ki: İnsanların Rabbine sığınırım, İnsanların malikine, İnsanların (gerçek) ilahına; Sincice kalplere vesvese ve kuşku düşürüp duran' vesvesecinin şerrinden. Ki o, insanların göğüslerine vesvese verir (içlerine kuşku, kuruntu fısıldar); Gerek cinlerden, gerekse insanlardan (olan her hannas'tan Allah'a sığınırım)”.

Felak ve nas sureleri aslında bir ihtiyacın karşılığı olarak kime sığınılması gerektiğini öğretiyor. Sığınma bir ihtiyacın ifadesidir, Yüce Allah bu ihtiyacın kendisinin karşılayacağını, sığınmanın sadece O'nun makamı olduğunu insanlara öğretiyor.

Dua, Allah'ın huzurunda kulun bir duruşudur, hayatının her anına ve her alanına Allah'ı şahit kılma duyarlılığıdır. Dua bir söylemden ziyade bir eylemdir. En makbul dua uğrunda gerekli olan yerine getirildikten sonra istenendir. Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla dua ederken ya Rabbena (ey Rabbimiz), ya Rabbi (ey Rabbim) hitaplarıyla başlayarak arzularımızı ifade etmemiz gerekmektedir. İlk davet eden Yüce Allah'tır. Rabbimiz bu hususta şöyle buyuruyor:

“Allah barış (esenlik, kur'an) yurduna herkesi çağırıyor ve isteyen herkesi de dosdoğru yola(yani Kur'an'ın ve hakikatin yoluna) yöneltip-iletir” (Yunus 10/25). Kulun iradesini kullanıp istemesi karşılığında Allah'ın en güzeli ile karşılık vermesi kaçınılmazdır. Peygamberlerimizin hayatlarına baktığımızda temle Allah'ın rızasını koyarak her şeyi istemişler, bu bağlamda yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hz. Süleyman'ın o muazzam duası her daim bizlerin özellikle de gençlerimizin rehberi olmalıdır.

3.4. Sevgi

Aşk ve sevgi duygularının birbirinden ayırt edilememesi çok canlar yakmıştır ve eğer gerekli önlemler alınmazsa hayatının baharında henüz yeşermemiş daha çok fidan yok olacaktır. Beşeri aşk sürekli acıdır, hasrettir, yalvarıştır, gözyaşındır, yorgunluktur. Duyguların en keskini olan beşeri aşk zihni

ele geçirirse zihin başka işleri düşünmeye güç yetiremez. Londra üniversitesinde yapılan bir araştırmada aşkın beynin düşünme bölümüne kan akışını azalttığını göstermiştir.¹⁰⁶ Yani aşık olan zihin ve beden tam anlamıyla yaşayan ölüye dönüşüyor. Sevgi ise Yüce Rabbimizin yarattığı en güzel duygulardan biridir. Gerek fizyolojik, gerek biyolojik ve gerekse psikolojik hastalıkların zuhur etmesinin temelinde genelde sevgisizlik, iyileşmesinin temelinde ise sevgi yatmaktadır. Sevgiyle beslenen dallar çiçek açarken sevgisiz dallar kurumaya mahkûmdur. Çocuklarımızı, gençlerimizi, eşlerimizi, ebeveynimizi temeli sevgi hamuruyla yoğrulmuş evlerimizde barındırırsak şeytan o yuvalara adım atamaz. Sevginin farkında olmayan birisinin dostluğu, düşmanlıktan beterdir. Görüldüğü üzere aşk ve sevgi birbiriyle taban tabana zıt iki duyguyu ifade etmektedir. Beşeri aşk sevgiye dönüştürülemezse zinanın yaşanılması kaçınılmaz olur. Yusuf kıssasında yer alan Züleyha karakteri beşeri aşka verilecek en güzel kur'anî örnektir.

“O hanım, ona gerçekten niyeti bozmuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmese idi. Yusuf da ona özenip gitmişti. Aslında ondan fuhşu ve fenalığı uzak tutalım diye böyle olmuştu. Çünkü o bizim ihlase erdirilmiş kullarımızdan biriydi” (Yusuf 12/24).

Böyle durumlarda şeytandan Allah'a sığınmalıdır. Züleyha beşeri aşkı ilahi aşkın önüne geçirdiği için sonu hüsrana bitmiştir. Allah'ın sevgi ve rızası en büyük rızıklardandır. Kulun kemal mertebesi Allah sevgisinin kalbine hâkim olmasıdır. Bütün Müslümanlar, Allah sevgisinin farz olduğunda ittifak halindedir.¹⁰⁷

Yüce Allah buyurur ki: *“Allah müminleri sever ve müminler de Allah'ı sever”* (Maide 5/5).

Aşk kavramı Kur'an'da geçmez ki zaten aşk gerçekte yaşanan bir duygu değildir. Sevgi ise Kur'an ve sünnetin temelini oluşturan bir kavramdır. Arapçada sevgi و-د-د (v-d-d) kökünden türemiştir. Bu kökten gelen kelimeler Kur'an'da 29

¹⁰⁶ Bozdağ, 2015, s. 263-264.

¹⁰⁷ Gazali, 2018, s. 751-752.

yerde geçmekte ve sevmek, Yüce Allah'ın bir sıfatı ve bir putun adı olmak üzere üç manada yer almaktadır.¹⁰⁸

Öfke, nefret, üzüntü, haset gibi olumsuz duyguların yerini sevgi ve merhamet almalıdır. İnsanlar bazen dayanılması zor durumlar yaşayabilir. Her yaşanan olumsuzlukta bir hayır olduğunu bilip tevekkülümüzü tam tutarsak yaşanan sıkıntılar bizi kahredici durumlara sokmaz. Her yaşanan acı yaşayan için özel ve hassastır. Bundan dolayı karşımızdakini üzecek daha da hayıflanmasına sebep verecek cümleler kurmak yerine onu sonuna kadar dinleyip derdine derman olmaya niyet etmemiz efdâl olacaktır. Bize yaşatılan bütün sıkıntılar eğer içimizden atamazsak bilin ki büyük bir kaya parçasına dönüşür ve nefes alamaz duruma geliriz. Etrafımızda derin acılar yaşayan ya da yaşadığını zanneden kişilere vereceğimiz en güzel öğüt onları affetmeleri gerektiğini söylemektir. Affetmek peygamberi bir davranıştır. Bu eylem karşı tarafa yapılan bir iyilikten ziyade hasar görmüş kalbin iyileştirilmesi için atılan bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bugün birçok bilinçaltı temizlik yöntemleri bil fiil uygulanmaya başlanmış, bir o kadar da ilgi görerek yaygınlaşmaya devam etmektedir. Bilinçaltı temizliği birçok yöntem aracılığı ile gerçekleştirilmektedir ve bu yöntemlerde ortak olan şey ise, öncelikle kişiye zarar veren herkesin affedilmesidir. Böylelikle insanı bataklığa saplayıp orada hezeyana uğramasına sebep olan kişi veya olaylarla bağıni kesmiş olacaktır. Peki insan, gerçek manada affettiğini nasıl test eder? Bunun üç sonucu vardır:

- O kişiyi gördüğünüz zaman artık duygusal reaksiyon göstermezsiniz.
- O kişinin ismini duyduğunuzda duygusal tepkiler vermezsiniz.
- Birisi yaralı yerinize dokunduğunda acı hissetmezsiniz.¹⁰⁹

Beyin ev sahibi, ruh ise dünya sahnesinde misafirdir. Ruh beyni her daim ilahi aşka çekmeye çalışırken o sadece acıdan kaçıp hazzın peşinden koşmaya programlanmıştır. Bu ikisinin aynı bedende buluşması insanoğlunun gerçeğidir. Beyin gücünü korku vererek korumaya çalışırken ‘’sahip olduklarını kaybedersin’’ korkusu oluşturmaktadır. Korkunun en büyük korkusu ise her yeni günün bir önceki gününden daha iyi olmasıdır. Bütün güzel duyguları kendinde

¹⁰⁸ Okuyan, 2013, s. 633.

¹⁰⁹ Don Miguel Ruiz, *Dört Anlaşma, Toltek Bilgelik Kitabı*, (Çev.: Nil Gün), Kuraldışı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 106.

toplamiş olan şefkat duygusu en güçlü dopamin kaynağıdır. Şefkat duygusuyla affeder, şefkat duygusuyla hoş görürüz ve şefkat duygusuyla severiz. Önce kendine şefkatle muamele etmeye ne dersin? Sevginin bu denli gerekli olması bağlamında peygambere olan sevgi ve bağlılık konusu ise bu başlık altında apayrı bir yer teşkil etmektedir. Peygamberi sevmek ve bağlanmak Allah'ı sevmek ve bağlanmak ile eşdeğer tutulduğu için temelinde tevhidi barındırır.

Kur'an, Hz. Peygamber'i bize; bütün insanlığa gönderilmiş en yüce ahlaka sahip, ümmetine son derece düşkün, müjdecî, uyarıcı, etrafını aydınlatan nur, keyfine göre konuşmayan bir beşer, görev ve yetkileri sınırlı, görevini adaletle tam ve eksiksiz bir şekilde hiçbir karşılık beklemeden yerine getiren Allah'ın bir elçisi olarak tanıtmaktadır.¹¹⁰ Ayeti kerimelerde geçen bu vasıflar Hz. Muhammed'in Allah'a olan sevgi ve bağlılığını göstermektedir. Peygambere olan sevgi ve bağlılığın Allah'a olan sevgi ve bağlılığın önüne geçecek kadar olmamasına dikkat etmek gerekir ki bu durum şirkin bir göstergesidir. İnsanın, en çok sevgi besleyebileceği anne ve babasına dahi duyacağı sevgi, tevhit ölçüleri ile sınırlandırılmıştır. Yüce Allah ana-babaya "öf" bile demeyi yasaklamışken tevhidi ihlal etme noktasında onları dinlememeyi emir buyurmaktadır:

*“Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme! Onlarla dünyada iyi geçin Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak banadır”.*¹¹¹

Rum suresine göre sevgi, neticesinde merhameti doğurmalıdır.

“Yine O'nun ayetlerindedir ki, sizin için nefislerinizden kendilerine ısınırsınız diye eşler yaratmış, aranızda bir sevgi ve merhamet koymuştur. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır” (Rum 30/21).

Yüce Allah, eşlerin birbiri ile sükûnete erebilmesi için aynı cinsten yaratıldıklarını beyan etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere cins birliği sükûneti doğurmaktadır. Sükûnet bir diğerine ulaşmayı sağladığı için meydana gelen ilk şey sevgidir. Bu sevgi mertebesi ise insanı şefkat duygusuna ulaştırır.¹¹² Evliliklerde eş olabilme vazifesi ancak şefkat duygusu sayesinde uzun yıllar

¹¹⁰ Cemal Ağırman, “Peygambere Sevgi ve Bağlılığın Ölçüsü”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. V, Sayı: 2, 2011, s. 133.

¹¹¹ Ağırman, 2001, s. 137.

¹¹² Er-Razî, 2013, C. XIII, s. 94.

sürdürülebilir. Eşlerin karşılıklı olarak rahatı, yeterliliği ve iç huzuru bulmaları dengeyi sağlamaktadır.¹¹³ Aynı zamanda aralarında psikolojik, ahlaki ve fiziki yönlerden de tam bir uyumun olması gerekmektedir. Maddi çıkarların manevi etik değerlerin önüne geçmesi sebebiyle günümüzdeki evlilikler sağlam temeller üzerine kurulamamaktadır. Peygamberimizin ehemmiyetle üzerinde durduğu hususlardan biri de evlilik müessesesidir. Her defasında arkadaşlarına bu konu ile alakalı öğütlerde bulunarak güçlü ve sağlıklı temellere dayalı yuvalar kurulmasını arzulamıştır.

Sevgi dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her varlığa gösterilebilen evrensel bir duygudur. Peygamberimiz bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur: ‘‘Hiç şüphesiz Yüce Allah kıyamet günü: *‘‘Nerede benim rızam için birbirlerini sevenler? Gölgeinden başka gölgenin bulunmadığı bugün onları, kendi arşımın gölgesinde gölgelendireceğim’’* buyurur.¹¹⁴

Birbirlerini sırf Allah için seven kişileri Allahu Teala'nın da seveceğini Rabbimiz kutsi hadiste şöyle belirtiyor; *‘‘Sırf benim için birbirini seven, benim rızam için toplanan, benim rızam uğrunda birbirini ziyaret eden ve sadece benim rızam için sadaka verip iyilik edenler, benim sevgimi hak ederler’’*.¹¹⁵

‘‘Olur ki Allah sizinle düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir...’’(Mümtehine 60/7) ayetinden anlaşılacağı üzere düşmanlık beslediğiniz bazı kişiler ile sevgi dili sayesinde dostluk oluşturabilirsiniz. Çünkü sevgi dokunduğu her şeyi güzelleştiren bir iksir gibidir.

Edebi ve ahlaki duruşları ile takdir toplamış, asırlar geçmesine rağmen kendilerinden gururla bahsettiğimiz iki önemli şahsiyet olan Hz. Yusuf ve Hz. Muhammet aşk ile imtihanlarında başarılı olmuş iki nadide peygamberdir.

3.5. Ahlak

Etimolojik olarak ahlak kelimesi ق-ل-خ (h-l-g) kökünden gelmektedir. Kur'an'da 261 yerde zikredilen bu kavram, yaratmak, şekillendirmek, inşa etmek, uydurmak, iftira, ahlak ve nasip anlamlarına gelmektedir.¹¹⁶ Toplumumuzda

¹¹³ Kutub, 1991, C. IIX, s. 195.

¹¹⁴ Nevevi, 2007, C. I, s. 251.

¹¹⁵ Nevevi, 2007, C. I, s. 253.

¹¹⁶ Okuyan, 2013, s. 252-254.

anlaşılmaya en çok ihtiyaç duyan değerlerimizden biri olması hasebiyle de önemlidir.

Ahlak sözcüğü günümüzde iç haznesi boşaltılmaya çalışılan kavramlarımızdan biridir. Değerlerimiz, yozlaşmış ve körelmiş zihniyetleri yeniden inşa etme noktasında en büyük yardımcımız olacaktır.

İslam ahlakının temelinde vahiy vardır. Bu konudaki destekçilerimiz ise peygamberlerimizdir. Onların hayat serüvenlerini okuyup kavramamız ve yaşantımıza yansıtılabilmemiz zihniyetimizi asimile olmaktan kurtaracak yegâne yoldur. Ahlak, nefsi terbiye etme becerisiyle doğru orantılıdır. Nefsini terbiye edemeyen kişi savunduğu inanç ve düşünceleri ile sınılanır.

Her insan kendi hayatının başkahramanıdır. İnsanoğlunun bu kahramanlık sürecinde geçmişteki hevâ ve heveslerinden kaynaklı yanlışlarına takılı kalıp bugününü ve yarınını karanlıklar içerisinde bırakması başlı başına bir faciadır. Geçmişteki yanlışları dönüp düzeltme ihtimalimiz yok ancak onları telafi etme şansı bizim elimizde, insan iyiliklerini çoğalttıkça, pişmanlıklarını unutmaya başlar dolayısıyla bugününe ve geleceğine umut olur.

Kur'an'da peygamberimizin konumunu gösteren “*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin*” (Kalem 68/4) ayeti bulunmaktadır. Muhakkak ki Hz. Muhammed'in ahlaki prensibini kalıplaşmış değer yargısından ziyade değer bilgisi oluşturuyordu. Günümüzde olduğu gibi Hz. Muhammed ve Hz. Yusuf zamanında da birçok insan ne yaptığının farkında değildi. O zamanlarda kendi ahlaki yargılarını değer adı altında satmaya çalışan insan toplulukları mevcuttu.

Yüce Allah müminlere çıkar ilişkisi içerisinde bulunmadan iyilik yapmayı emretmiştir. “*Şüphesiz ki Allah, size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan nehy eder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir*”. (Nahl 16/90)

Çıkar sağlamaya çalışan kişi her zaman hak ettiğinden fazla bir şey alıyor demektir. Dolayısıyla başkasından eksilen bir şeyler vardır. Kişinin yarar sağlaması ise her ne olursa olsun haklıya hakkını vermesiyle gerçekleşir. Her zaman haklıya hakkını vermek kolay olmayabilir. Peygamberimiz kendi arkadaşlarının hakkını korurken aynı zamanda karşı olduğu kimselerin de hakkını korumuştur. Günümüzde adaleti sağlarken en çok zorlandığımız zamanlar

sevmediğimiz ya da hak ettiğini düşünmediğimiz kişilerin hakkını korumak zorunda kalmaktır.

Hız. Muhammed ve Hız. Yusuf ahlaki değerler prensiplerini temellendiren peygamberlerdendir. Yusuf denilince akla ilk gelen edep kavramıdır. Bilindiğı üzere ilk tesettür ayeti erkekler için indirilmiştir. Tesettürün yalnızca bedeni örtmek olmadığını bize bildiren ayeti kerimenin en büyük timsali ise Hız. Yusuf'tur. “(Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle...”. (Nur 24/30)

Peygamberimizin ahlak başlığı altında ümmetine birtakım öğütleri vardır. Bunlardan birkaçı hadisi şeriflerde şöyle zikredilmektedir:

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır”.¹¹⁷

Eyûb b. Musa'nın, babası aracılığıyla dedesinden naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Hiçbir baba, evlâdına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir”.¹¹⁸

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “İman, yetmiş küsur parçadır. Hayâ da imandan bir parçadır”.¹¹⁹

Görüldüğü üzere ahlak bilgisinin ne olduğunu ve ahlaki yargıların insanlara yarar sağlamadığını bize öğreten yüce Allah'tır. Bunun yaşayan müdavimleri ise peygamberlerdir.

3.6. Adalet

Etimolojik olarak adalet kelimesi ع-د-ل (a-d-l) kökünden türetilmiş olup dengeli yapmak, adaletli davranmak, fidye vermek ve şirk koşmak anlamlarına gelmektedir.¹²⁰

Adalet her ne kadar karmaşık içeriğe sahip bir kavram gibi görünse de aslında çok basit kuralları olan, merkeze insanı alan bir değer bilgisidir. Adalet evrenseldir, dini, dili, ırkı, nüfuzu yoktur. İnsanların genel olarak içine düştüğü

¹¹⁷ Özafşar vd., 2015, C. III, s. 13.

¹¹⁸ Özafşar vd., 2015, C. IV, s. 13.

¹¹⁹ Özafşar vd., 2015, C. IV, s. 217.

¹²⁰ Okuyan, 2013, s. 569-570.

şöyle bir yanılı da vardır ki; Adalet yazılı umdelerin bir tezahürü gibi kabul edilmektedir. İçi boş bir kabulleniş olmakla beraber, adalet duygusu vicdanla ilintili hatta özdeş bir kavramdır. Vicdanına hesap veremeyenin adil olabilmesi mümkün değildir. Nitekim bir annenin çocuklarına aynı şartları sağlamaya çalışması yazılı bir kanun mudur? Öğretmenin öğrencilerine eşit mesafede yaklaşmaya çalışması yine yazılı bir umde midir? Adalet tüm insanlığı, hatta evreni kapsayan çok kutsal bir değer bilgisidir. Adaletin hükmetmediği toplumlar yıkılmaya, her türlü huzursuzluğu yaşamaya mahkûmdur.

Mazlumun yanında zalimin ise karşısında durabilmek nasip işidir. Yüce Allah varlıklar üzerinde her daim adaletini gösterir ve bizlere de adil olmamızı örgütler. Adaletin zıddı zulümdür ve zulüm ise en büyük şıktır. Mümin müminin hakkını, hukukunu gözetmek ile mükellef kılınmıştır. Ama en önemlisi mümin önce kendi hakkını korumayı öğrenmelidir. Bu dünyadaki en zor meziyetlerden bir tanesi kişinin kendi hakkını koruyabilmesidir. Aslında İnsanoğlu kendisine verilen muhteşem bir sistemin bakıcılığını üstlenmiştir. Eğer bu görev layıkıyla yerine getirilebilirse ruh ve beden sağlığı muhteşem olan milyonlarca insanla muhatap olabileceğiz. Bu da özel ve sosyal hayatta bizi ileriye taşıyacaktır. Ancak bizler ajitasyon içinde mazlum rolü oynamanın kahramanlık sayıldığı günlerden geçiyoruz. Böyle bir ortamda adaletten bahsetmek oldukça gülünç bir durum olsa gerek. İslam bize eşitlikten ziyade her zaman adaletli olmayı emreder. Tıpkı kadın erkek arasında eşitlikten ziyade adaleti sağlamanın önemi gibi pek çok örneğe rastlamaktayız.

Adalet kavramının vurgulandığı ayeti kerimeler Kur'an'da şöyle geçmektedir:

“Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...”(Nisa 4/58)

“Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır”. (Maide 5/8)

“Yine bizim yarattığımız insanlardan öyle bir ümmet var ki, onlar hakka yol gösterirler ve o hak ile adaleti yerine getirirler”. (Araf 7/181)

Peygamberimiz yapılan haksızlıkların devlet nezdinde cezalandırılması gerektiğini bildirmiştir.

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Devlet otoritesi en büyük hamidir. Haksızlıklarla onun vasıtasıyla (yani hukuk yoluyla) mücadele edilir ve onun vasıtasıyla (tehlikelerden) korunulur. Şayet bu otoriteyi kullanan(lar), Allah'tan sakınmayı emreder ve adaletle hükmeder(ler)se bu yaptıklarından sevap kazanır(lar). Bunun aksine davranır(lar)sa (vebalini) çeker(ler)”*.¹²¹

Abdullah b. Amr b. Âs'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar, Allah katında, Rahmân'ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklar”*.¹²²

Hiç kimse devlet otoritesi hariç kendi eliyle ceza veremez. Kan davaları yıllardır süre gelen bir cahilliğin tezahürüdür. Temelinde ise devlet otoritesini saf dışı bırakmak vardır. İşkence, zulüm, baskı, cinayetler hala devam eden silsilelerdir. Hala günümüzde sevdiği adamı tercih ettiği için öldürülen kadınlar bulunmaktadır. Nedeni sorulduğunda namus, şeref veya onur için yapıldığı söylenmektedir. Asıl bu işkenceyi yapan kişiler kendi onurlarını çiğnemektedir.

Çocuklarımız ve gençlerimizin zekâ ve kapasitelerinden ziyade öncelikle etik yetenekleri geliştirilmelidir. Dürüstlük nedir, güven nedir, adil nasıl olunur vb. değerler üzerinde düşündürmek gerekir. Ancak bu şekilde geleceğine yatırım yapabiliriz.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Hz. Muhammed ve Hz. Yusuf zamanında da aynı mevzular konuşulmaktaydı. Yani değerler, kültürden kültüre ya da zamandan zamana değişkenlik arz etmez. Değişen sadece iyidir kötüdür dediğimiz değer yargılarıdır.

¹²¹ Özafşar vd., 2015, C. IV, s. 405.

¹²² Özafşar vd., 2015, C. IV, s. 405.

SONUÇ

Yaratılan her varlık yaratıcısı tarafından bir imza taşır. Bizler içimizde taşıdığımız saklı birer hazine ile yaratılmış varlıklarız. Bu dünyada insan, ihtiyacı olan her şeye ulaşabilecek bir varlıktır. Bedensel ve zihinsel şifayı başka yerlerde aramak yerine önce içimize yani özüme bakmalıyız. Ancak bu şekilde sağlıklı ruhlara sahip bireyler olabilir, hayatımızı olması gerektiği gibi zirvede yaşayabiliriz. Hz. Muhammed ve Hz. Yusuf bedenlerine ve ruhlarına sahip çıkmayı başarabilmiş iki özel insandır. Kendilerine peygamberlik gelmeden önce ve geldikten sonra hayata karşı takınmış oldukları tavır bunun ispatıdır. Peygamberlerin yaşam karşısındaki zaferleri bizim geçmişimize, günümüze ve geleceğimize ışık tutmalıdır. Allah'a layıkıyla iman ettiğimiz sürece kâinattaki en sağlam kulpa tutduğumuzu bize gösteren peygamberlerimizdir.

Dünyada zafer erkek çocukla, mal ve mülk ile kazanılabilecek bir şey değildir. Aksine iman ile değerleri yaşamak ve yaşatmak ile elde edilebilecek bir mükâfattır. Peygamber zamanına asr-ı saadet diyebilmek ve Hz. Yusuf'un kuyuda ve zindanda vakarlı bir duruş sergileyebilmesi imanlarının gücünden kaynaklanmaktadır.

Okuduğumuz, gördüğümüz ve algıladığımız en güzel şeyler aslında bizim için en mükemmel olandır. Ve yine anlıyoruz ki en mükemmel olanlarda peygamberlerdir. Bu dünyada ihtiyacımız olan şey peygamberi bakış açısına sahip olabilmektir. Sağlıklı ebeveyn, sağlıklı evlat, sağlıklı eş, sağlıklı dost olabilmenin sırrı burada saklıdır. İnsanların, özellikle son zamanlarda kendilerine sağlıklı olan her şeyi ve herkesi çekme çabası içerisine girmeleri, iyi ve güzel şeylerin yavaş yavaş farkına vardığımızın bir göstergesidir. Çocuklarımız bizim geleceğimizdir. Evlat sahibi olup zürriyetin devam etmesi İslam tohumları için nasıl önemli ise çocukların yetiştirilip sağlıklı bireyler halinde hayatın içinde var olabilmeleri de o denli önemli görülmüştür. Bu da başta değerlerimize sahip çıkıp hayatımıza aksettirmemizle mümkün olacaktır.

Çalışmamızda iki özel peygamberin yaşam serüvenlerini değerlerimiz ışığında benzeterek mukayese etmeye çalıştık. Hz. Yusuf ve Hz. Muhammed ayrı zamanlarda yaşamış ancak aynı yolu yürümüş iki peygamberdir. Yaşam felsefeleri, sosyal hayattaki kimlikleri, insanlar ile olan ilişkileri, değerlerin

bilgisine olan muvaffakiyetleri aynı cephede olduklarının bir göstergesidir. Kadına bakış açıları, toplum içerisindeki adil davranışları, sevgi ve saygı yolunu tutmaları, bir başkasının hakkına riayet etme noktasındaki hassasiyetleri -özellikle Hz. Yusuf'un zindandan çıkmak istemeyişi kendi hakkını savunduğunun bir göstergesidir- ve kul olma bilinçleri bize aynı ufka doğru gittiklerini göstermektedir. Burada yapılması gereken Hz. Yusuf ve Hz. Muhammed'in değer bilgilerini günümüze yansıtmaktır. Bunun için ise iyi bir okuyucu ve iyi bir dinleyici olmak gerekir. Günümüzde çocuklarımızın ve gençlerimizin iyi ve güzel olan her şeye hasret büyüdükleri aşikâr bir gerçektir. Böyle bir ortamda onların kargaşa içerisinde kurtarılıp fitratlarına uygun bir hayat yaşamaları sağlanırsa toplumumuzun refah düzeyi de yükselecektir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Cemal, “Peygambere Sevgi ve Bağlılığın Ölçüsü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2011, s. 131-152.
- Alağaş, Mehmet, *20. Yüzyılda Tevhid ve Şirk*, İnsan Dergisi Yayınları, İzmir, 1991.
- Andre Christophe ve Muzo, *Arızalı Tiplerle Mücadele Etme Rehberi*, (Çev.: İsmail Yerguz), Say Yayınları, Ankara, 2019.
- Apak Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi (1)*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011.
- Aydar, Hidayet, “Hz. Muhammed’in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler”, *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 25, 2005, s. 89-102.
- Bozdağ, Muhammed, *Zihinsel Şifa*, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2015.
- Çağlayan, Ahmet, *Ahlak Pusulası, Ahlak ve Değerler Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji: Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ebu’l Al’â Mevdûdi, *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, (Çev.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), Eko Yayınları, İstanbul, 1991.
- Ergin, Hasan, *Mısırlıların Dini İnanç ve Adetleri(Milattan Önceki Devirler)*, Ankara, 2007.
- Gardiyanoglu, Bülent, *Mucize Şifa*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019.
- Gazali, İmam-ı, *Kimya-yı Saadet*, (Çev.: Mehmet Müftüoğlu), Çelik Yayınları, İstanbul, 2018.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Salih Tuğ), Yenişafak Yayınları, 2009.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, “Cahiliyye Devrinde Müspet Davranışlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1986, s. 103-111.
- Kılıç, Sadık, *Seferler Arefesindeyim Hep*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Kızılar Hamdi ve Canikli İlyas, *Değerler Eğitimi*, Deneme Yayınları, İstanbul, 2016.
- Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- Kurt, Yaşar, *Hz. Yusuf’un Tarihsel Hayatı*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005.

- Kutub, Seyyid, *Fî Zılâl-İl Kur'an*, (Çev.: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türklü, İbrahim Tüfekçi), Dünya Yayınları, İstanbul, 1991.
- Nevevi, İmam, *Riyâzü-s Sâlihîn*, (Çev.: Mustafa Kasadar, Şerafettin Şenaslan), Ravza Yayınları, İstanbul, 2007.
- Okuyan, Mehmet, *Kur'an-ı Kerim'de Çok Anlamlılık*, Düşün Yayınları, Ankara, 2013.
- Özafşar, Mehmet Emin vd., *Hadislerle İslam*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- Er-Râzî, Fahrüddîn, *Tefsîr-i Kebîr Büyük Kur'an Tefsiri Mefâtihu'l-Gayb*, (Çev.: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), Huzur Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ruiz, Don Miguel, *Dört Anlaşma, Toltek Bilgelik Kitabı*, (Çev.: Nil Gün), Kuraldışı Yayınları, İstanbul, 2019.
- Şimşek, Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Enes Yayınları, İstanbul, 2013.
- Toptaş, Mahmut, *Küfür Cephesinde Değişen Bir Şey Yok*, Yenidevir Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tracy, Brian, *At Bu Golü*, (Çev.: Tuğrul Ökten), Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (s.nşr.: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Ezgi Matbaacılık, İstanbul, 2012.
- Yılmaz, Ali, "Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, 2011, s. 52-80.
- Yücedoğru, Tevfik, *Din, İman ve İslam'a Dair*, Emin Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018.
- Zavalsız, Sinan, *Değerler Eğitimi*, Deneme Yayınları, İstanbul, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Tülay, Güneş
Doğum Yeri-Tarihi	Samsun, 01.09.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	tulaygunes@windowslive.com
Tarih	28/01/2021